

AKALI

**Academic
Literature**

The Journal of
Social Sciences
Research

&

**Akademik
Literatür**

Sosyal Bilimler
Araştırmaları
Dergisi

Volume
Issue
April

**3
1**

Cilt
Sayı
Nisan

e-ISSN: 3062-1232

Sayı Editörü
Prof. Dr. Gürol ÖZCÜRE

2025

**Academic
Literature**

The Journal of
Social Sciences
Research

&

**Akademik
Literatür**

Sosyal Bilimler
Araştırmaları
Dergisi

V o l u m e

I s s u e

April

3

1

C i l t

S a y ı

Nisan

Sayı Editörü
Prof. Dr. Gürol ÖZCÜRE

2025

İMTİYAZ SAHİBİ

Prof. Dr. Tuğrul ÖZCAN

*Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Ordu/Türkiye, E-mail: tugrulozcan55@odu.edu.tr*

YAZI İŞLERİ VE MİZANPAJ SORUMLUSU

Alper Fatih EKİNCİ

*Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
Ordu/Türkiye, E-mail: f.ekinci@odu.edu.tr*

EDİTÖRLER

Prof . Dr. Tuğrul ÖZCAN (Baş Editör)

*Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ordu/
Türkiye, E-mail: tugrulozcan55@odu.edu.tr*

Doç. Dr. İbrahim TAVUKÇU (Editör Yardımcısı)

*Dicle Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Diyarbakır/
Türkiye, E-mail: ibrahimtavukcuu@gmail.com*

Beyza ŞEYHOĞLU (Editör Yardımcısı)

*Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
Ordu/Türkiye, E-mail: bseyhoglu@gmail.com*

ALAN EDİTÖRLERİ

Tarih

Prof. Dr. Emilio SOLA

*Alcala Üniversitesi, Tarih ve Felsefe Fakültesi, Tarih Bölümü,
Madrid/İspanya, E-mail: emilio.sola@uah.es*

Prof. Dr. Miguel Angel de BUNES IBERRA

*Alcala Üniversitesi, Tarih Enstitüsü, Modern ve Çağdaş Tarih
Anabilim Dalı, Madrid/İspanya, E-mail:
miguel.bunes@cchs.csic.es.*

Prof. Dr. Ayşe PUL

*Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ordu/Türkiye
E-mail: a.pul69@hotmail.com*

Prof. Dr. Cengiz ŞAVKILI

*Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Tarih Bölümü, Kabramanmaraş/Türkiye,
E-mail: savkili67@ksu.edu.tr*

Prof. Dr. Süleyman UYGUN

*Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ordu/Türkiye
E-mail: suleymanuygun@odu.edu.tr*

Doç. Dr. Maxime GAUINE

*Azerbaycan Diplomasi Akademisi, Gelişim ve Diplomasi Enstitüsü,
Bakü/Azerbaycan, E-mail: gauin.maxime@wanadoo.fr*

Doç. Dr. Liliana BOSCAN

*Bükreş Üniversitesi, Tarih Fakültesi, Tarih Bölümü, Bükreş/Romanya
E-mail: liliana.boscan@gmail.com*

Doç. Dr. Esat AKTAŞ

*Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü,
Bayburt/Türkiye, E-mail: esataktas@bayburt.edu.tr*

Doç. Dr. Mustafa Emre KILIÇASLAN

*Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ordu/ Türkiye
E-mail: memrekilicaslan@odu.edu.tr*

Doç. Dr. Fuat HACISALİHOĞLU

*Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ordu/Türkiye
E-mail: fuathacisalihoglu@odu.edu.tr*

Doç. Dr. Ahmet GÜLENÇ

*Trabzon Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Tarih Bölümü, Trabzon/Türkiye, E-mail:
ahmetgulenc@trabzon.edu.tr*

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba KARA

*Ondokuzmayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Tarih Bölümü, Samsun/Türkiye, E-mail:
tugba.kara@omu.edu.tr*

Dr. Öğr. Üyesi Hakan TAN

*Ondokuzmayıs Üniversitesi, Çarşamba İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Tarih Bölümü, Samsun/Türkiye, E-mail: hakan.tan@omu.edu.tr*

Dr. Öğr. Üyesi Zafer SEVER

*Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Erzurum/Türkiye, E-mail: zafer.sever@erzurum.edu.tr*

Dr. Öğr. Üyesi Türker UYGUR

*Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Şanlıurfa/Türkiye, E-mail: turkeruygur@harran.edu.tr*

Sanat Tarihi**Prof. Dr. Ahmet Ali BAYHAN**

*Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü,
Ordu/Türkiye, E-mail: abmetalibayhan@odu.edu.tr*

Dr. Raziye Çiğdem ÖNAL

*Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi
Bölümü, Trabzon/Türkiye, E-mail: cigdemorneke@ktu.edu.tr*

Dr. Ahmet YUKA

*Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü,
Ordu/Türkiye, E-mail: ahmetyuka25@hotmail.com*

Arkeoloji**Prof. Dr. Ercüment YILDIRIM**

*Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum
Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kabramanmaraş/Türkiye,
E-mail: nesbali@ksu.edu.tr*

Doç. Dr. Harun OY

*Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Ordu/Türkiye, E-mail: harunoy@odu.edu.tr*

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet KURUCU

*Fırat Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Bölümü,
Elâzığ/Türkiye, E-mail: mkurucu@firat.edu.tr*

Kültür ve Edebiyat Tarihi**Prof. Dr. Mesut TEKŞAN**

*Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü, Ordu/Türkiye, E-mail:
mesutteksan@odu.edu.tr*

Doç. Dr. Hasan İSİ

*Trabzon Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon/Türkiye, E-mail:
hasanisi@trabzon.edu.tr*

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EREN

*Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Ordu/Türkiye, E-mail: kutaymustafa@hotmail.com*

İktisat Tarihi**Prof. Dr. Gürol ÖZCÜRE**

*Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Eko-
nomisi Bölümü, Ordu/Türkiye, E-mail: gozcure@odu.edu.tr*

Dr. Öğr. Üyesi Âdem KULAÇ

*Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve
Organizasyon Bölümü, Ordu/Türkiye, E-mail:
akulacoglu@hotmail.com*

DİL EDITÖRLERİ**Türkçe Dil Editörleri****Doç. Dr. Üzeyir SÜĞÜMLÜ**

*Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi, Ordu/Türkiye,
E-mail: uzeyirsugumlu@odu.edu.tr*

Dr. Hasan Hüseyin MUTLU

*Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi, Ordu/Türkiye,
E-mail: hasanbuseyinmutlu@odu.edu.tr*

İngilizce Dil Editörleri**Doç. Dr. Lazura KAZIHANKIZI**

*Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Yabancı Diller
Eğitimi Bölümü, Türkistan/Kazakistan, E-mail:
lazura.kazykhankyzy@ayu.edu.kz*

Doç. Dr. Hakan GÜNGÖR

*Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ordu/
Türkiye, E-mail: hakangungor@odu.edu.tr*

Doç. Dr. Ömür YANAR

*Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Tarih Bölümü, Kabramanmaraş/Türkiye,
E-mail: oyanar@ksu.edu.tr*

DANIŞMA KURULU**Prof. Dr. Jazira İSAYEVA**

*Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi,
Kazak Filolojisi Bölümü, Türkistan/Kazakistan,
E-mail: zjazira.isaeva@ayu.edu.kz*

Prof. Dr. Orhan DOĞAN

*Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum
Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kabramanmaraş/Türkiye,
E-mail: odogan@ksu.edu.tr*

Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA

*Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Trabzon/Türkiye, E-mail: alaaddin@ktu.edu.tr*

Prof. Dr. Kemal SAYLAN

Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ordu/Türkiye
E-mail: kemalsaylan52@gmail.com

Doç. Dr. Kanat BAZARBAYEV

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi,
Tarih Bölümü, Türkistan/Kazakistan, E-mail:
kanat.bazarbayev@ayu.edu.kz

Doç. Dr. Marijana KLEMENCHICH

Uluslararası Balkan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Üsküp/Makedonya,
E-mail: marijana.klemenchich@ibu.edu.mk

Doç. Dr. Elmira ADİLBEKOVA

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi,
Türk Filolojisi Bölümü, Türkistan/Kazakistan, E-mail:
elmira.adilbekova@ayu.edu.kz

Doç. Dr. Murat TURAL

Ondokuzmayıs Üniversitesi, Çarşamba İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Tarih Bölümü, Samsun/Türkiye, E-mail:
murat_turals@hotmail.com

Doç. Dr. Sultanmurat ABJALOV

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Felsefe Bölümü,
Türkistan/Kazakistan, E-mail: sultanmurat.abzhalov@ayu.edu.kz

Doç. Dr. Eyüp KUL

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Rize/Türkiye, E-mail:
eyup.kul@erdogan.edu.tr

Doç. Dr. Lazura KAZIHANKIZI

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Yabancı Diller
Eğitimi Bölümü, Türkistan/Kazakistan, E-mail:
lazura.kazykhankyzy@ayu.edu.kz

Doç. Dr. İlkay ERKEN

Ondokuzmayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Tarih Bölümü, Samsun/Türkiye, E-mail:
ilkay.erken@omu.edu.tr

Doç. Dr. Senbek UTEBEKOV

Türkistan Uluslararası Turizm Üniversitesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, Türkistan/Kazakistan, E-mail:
senuteb@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Marija STEVKOVSKA

Uluslararası Balkan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Üsküp/
Makedonya, E-mail: m.stevkovska@ibu.edu.mk

Dr. Öğr. Üyesi Özlem KURT

*Uluslararası Balkan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Üsküp/
Makedonya, E-mail: ozlem.kurt@ibu.edu.mk*

Dr. Ivana BECIRAGIC

*Uluslararası Balkan Üniversitesi Ekonomi Fakültesi,
Üsküp/Makedonya, E-mail:
ivana.beciragic@ibu.edu.mk*

YAYIN KURULU**Prof. Dr. Rıza KARAGÖZ**

*Ondokuzmayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Tarih Bölümü, Samsun/Türkiye, E-mail:
rkaragoz5255@gmail.com*

Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU

*Milli Savunma Üniversitesi, Fatih Harp Tarihi Araştırmaları
Enstitüsü, Yakınçağ Harp Tarihi, İstanbul/Türkiye,
E-mail: bunyaminkocaoglu55@gmail.com*

Prof. Dr. Necmettin ALKAN

*Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Sakarya/Türkiye, E-mail: nalkan@sakarya.edu.tr*

Prof. Dr. Abidin TEMİZER

*Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Burdur/Türkiye,
E-mail: abiten@gmail.com*

Prof. Dr. Alpaslan DEMİR

*Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Tokat/Türkiye, E-mail: alpaslan.demir@gop.edu.tr*

Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN

*Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Afyonkarahisar/Türkiye, E-mail: gsahin@aku.edu.tr*

Prof. Dr. Yusuf KILIÇ

*Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Denizli/Türkiye, E-mail:
ykilic@pau.edu.tr*

Prof. Dr. Mehmet BEŞİRLİ

*Samsun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Samsun/
Türkiye, E-mail: mehmet.besirli@samsun.edu.tr*

SAYI HAKEMLERİ

Prof. Dr. Ahmet Ali BAYHAN / Ordu Üniversitesi

- Prof. Dr. Orhan DOĞAN** / *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*
Prof. Dr. Gürol ÖZCÜRE / *Ordu Üniversitesi*
Prof. Dr. Tuğrul ÖZCAN / *Ordu Üniversitesi*
Doç. Dr. Aziz MUSLU / *Samsun Üniversitesi*
Doç. Dr. Hakan GÜNGÖR / *Ordu Üniversitesi*
Doç. Dr. İbrahim TAVUKÇU / *Dicle Üniversitesi*
Doç. Dr. İlkey EREN / *Ondokuzmayıs Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Âdem KULAÇ / *Ordu Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan ÇELEN / *Ordu Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Melike KARABACAK YILMAZ / *Artvin Çoruh Üniversitesi*
Dr. Ergün ÜSTÜN / *Niğde Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*
Dr. Barış ÖZİNAN / *Ordu Üniversitesi*
Dr. Yunus BOR / *Ordu Üniversitesi*

İLETİŞİM & SEKRETERYA

Yusuf Seha YERLİ

Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Tarih Anabilim Dalı, Ordu/Türkiye
yusufseha5298@gmail.com

E-erişim

akaliddergi@gmail.com & <https://www.akalid.com>

Telefon

0 452 226 52 00
(1840)

BAŞ EDITÖR METNİ

Ademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD), Türkçe ve diğer dillerde yayın yapan, hakemli ve uluslararası bir bilimsel dergi olarak, sosyal bilimler alanındaki akademik bilgi birikimine katkı sağlama ve bu alanda yeni bilgi üretimini teşvik etme amacı gütmektedir. Dergimiz, 2023 yılı itibarıyla yılda üç kez, Aralık, Nisan ve Ağustos aylarında olmak üzere dörder aylık periyotlarla yayımlanmaya başlanmıştır. Yayın kurulumuzun aldığı karara göre her yıl bir özel sayının yayımlanması da mümkün olmaktadır. Bu uygulama, dergimizin bilimsel içeriğini sürekli olarak güncel tutmayı, gelişimine katkı sağlamayı ve farklı disiplinlerdeki akademik içeriklerle zenginleşmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Nisan 2025 sayımızda, hakemlerimizin titizlikle yaptığı değerlendirmeler sonucunda toplamda 7 çalışma dergimizde yayımlanmaya uygun bulunmuştur. Bu çalışmalar arasında 5 araştırma makalesi ve 2 kitap kritiği yer almaktadır. Ön inceleme aşamasından geçerek hakem değerlendirmelerine sunulan bu makalelere ve kitap eleştirilerine, her biri kendi alanlarında saygın ve deneyimli 14 akademisyen hakemlik yapmıştır. Dergimizin bilimsel değerine kattıkları katkı ve sağladıkları destek için değerli hakemlerimize içtenlikle teşekkür ederiz.

Nisan 2025 sayımızın editörlüğünü, Ordu Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Gürol Özcüre üstlenmiştir. Prof. Dr. Özcüre'nin dergimize ayırdığı kıymetli zaman ve gösterdiği özverili katkılar, bu sayının bilimsel değerini önemli ölçüde artırmıştır. Kendisine dergimiz adına teşekkürlerimizi sunuyoruz. Değerli hocamızın editörlük sürecindeki titizliği hem dergimizin yayın politikalarına hem de bilimsel standartlara olan bağlılığını göstermektedir.

Bir sonraki sayımızın Ağustos 2025'te yayımlanması planlanmaktadır. Dergimizin yazar ve okur kitlesinin her geçen gün daha da genişlemesi, bilimsel paylaşımların artırılması ve akademik etkileşimlerin güçlendirilmesi temel hedeflerimizdendir. Bu doğrultuda, dergimizin daha geniş bir akademik çevreye ulaşmasını temenni ediyor, siz değerli akademik okuyucularımızla bir sonraki sayımızda yeniden buluşmayı diliyoruz. Bu süreçte emeği geçen tüm yazarlara, hakemlere ve editörlerimize bir kez daha içtenlikle teşekkür ediyor ve katkılarınızın dergimizin kalitesini daha da yükselteceğine inanıyoruz.

30/04/2025

Prof. Dr. Tuğrul ÖZCAN

İÇİNDEKİLER

1	“ULUSAL İSTİHDAM STRATEJİSİ (2025-2028) HEDEFLERİ BAĞLAMINDA GENÇLERE VE KADINLARA YÖNELİK AKTİF İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARI”
Rifat YILDIZ Gürol ÖZCÜRE (1-18)	“ <i>Active Labor Market Policies for Youth and Women in the Context of the National Employment Strategy 2028 Targets</i> ” (Araştırma Makalesi / Research Article) [https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.1]
2	“DEZAVANTAJLI GRUPLAR İÇERİSİNDE GÜNDELİKÇİ KADIN OLMAK: ORDU İLİ ÖRNEĞİ”
Yağmur OKAY RESULOĞLU (19-30)	“ <i>Being a Daily Worker Woman Among Disadvantaged Groups: The Example of Ordu Province</i> ” (Araştırma Makalesi / Research Article) [https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.2]
3	“ANTİK DÖNEMLERDEN BİR GÜZELLİK VE İNAÇ TEMSİLİ: AYNALAR”
Fatma Nur GÜNGÖR (31-41)	“ <i>A Representation of Beauty and Faith from Ancient Times</i> ” (Araştırma Makalesi / Research Article) [https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.3]
4	“OSMANLI SON DÖNEMİ MARAŞ SANCA- ĞINA KAFKASYALI ÇERKES VE ÇEÇEN- LERİN İSKÂNI (1864-1915)”
M. Edip ÇELİK Recep ÇELİK (42-58)	“ <i>The Settlement of Caucasian Circassians and Chechens in the Maraş Sanjak in the Last Period of the Ottoman Empire (1864-1915)</i> ” (Araştırma Makalesi / Research Article) [https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.4]

-
- 5
Ahmet YUKA
Ali USLU
(59-97)
- “AKÇAABAT ORTAMAHALLE’DE BULUNAN GELENEKSEL BİR KONUT ÖRNEĞİ 969 ADA 3 PARSEL NUMARALI EVİN RESTORASYON PROJESİ”
“*A Traditional House Example in Akçaabat Ortamahalle Restoration Project of the Building at Block 969, Lot 3*”
(Araştırma Makalesi / Research Article)
[<https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.5>]
-
- 6
Dilara
SOBAY
(98-101)
- “FRANSA-SURİYE KISKACINDA HATAY (1937-1939)”
“*Hatay in the Grip of France and Syria (1937-1939)*”
(Kitap Kritiği / Book Review)
[<https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.6>]
-
- 7
Ebru
UYGUN
(102-105)
- “L’ADMINISTRATION GÉNÉRALE DES PHARES DE L’EMPIRE OTTOMAN ET LA SOCIÉTÉ COLLAS ET MICHEL (1860-1960)”
“*Collas ve Michel Kumpanyası, Osmanlı Memalik-i Mahruse Fenerler İdaresi Yönetimi (1860-1960)*”
(Kitap Kritiği / Book Review)
[<https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.7>]
-

**ULUSAL İSTİHDAM STRATEJİSİ (2025-2028)
HEDEFLERİ BAĞLAMINDA GENÇLERE VE
KADINLARA YÖNELİK AKTİF İŞGÜCÜ
PİYASASI POLİTİKALARI**

*Active Labor Market Policies for Youth and Women in the Context
of the National Employment Strategy 2028 Targets*

Rifat YILDIZ

Türkiye İş Kurumu Çarşamba İlçe Müdürlüğü, Samsun/Türkiye
E-posta: ristatistik@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5687-6798>

DOI: <https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.1>

Prof. Dr. Gürol ÖZCÜRE

Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma
Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Ordu/
Türkiye, E-posta: gozcure@odu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9125-5863>

DOI: <https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.1>

Makale Türü	Araştırma - Research	Article Type
Geliş Tarihi	23 Şubat - February 2025	Received
Kabul Tarihi	15 Nisan - April 2025	Acceptance
Yayın Tarihi	30 Nisan April 2025	Publication
Sayfa Aralığı	1 - 18	Pages Range

Rifat Yıldız - Gürol Özcüre, “Ulusal İstihdam Stratejisi 2028 Hedefleri Bağla-
mında Gençlere ve Kadınlara Yönelik Aktif İşgücü Piyasası Politikaları”, *Aka-
demik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD)*, Cilt: 3, Sayı: 1,
Nisan 2025, s. 1-18

Öz

Küresel olarak aktif ve sürekli çalışan bir işgücü piyasasının oluşturulabilmesi, mevcut ve potansiyel işgücü arzı ile talebinin temel özelliklerinin incelenip doğabilecek eşleşme uyumsuzluklarına yerinde ve zamanında müdahaleler edebilme becerilerinin geliştirilmesine bağlıdır. Yaşlanan dünyada Türkiye hala genç nüfusun yoğun olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Özellikle kadınların işgücü piyasasına çekilememesi ve beraberinde genç işsizliği ve gençlerin içerisine düştüğü ümit yitimi kavramları ciddi bir sorun haline gelirken işgücünün istihdam edilebilirliğini kolaylaştırıcı katalizörlere geniş ölçüde ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye Ulusal İstihdam Stratejisinin 4 ayrı politika alanında 5 temel ilke çerçevesinde 6 başlıkta yeni belirlenen hedeflerinin gerçekleşmesi adına 2028 yılına kadar bazı Aktif İşgücü Piyasası Politikaları belirlenmiştir. Türkiye’de iş arayan dezavantajlı gruplar ile işveren arasındaki beklenti farklılıklarını ortadan kaldıracak ya da kısmen bu uyumsuzluğu azaltabilecek 3 yeni aktif işgücü piyasası politikası hayata geçirilmiştir. Çalışmada bu 3 programın Ulusal İstihdam Stratejisi hedeflerine ne ölçüde destek olabileceği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ulusal İstihdam Stratejisi, Aktif İşgücü Piyasası Politikaları

Abstract

The establishment of a globally active and continuously functioning labor market depends on the development of skills to examine the basic characteristics of current and potential labor supply and demand and to intervene in possible mismatches on time and in a timely manner. In the aging world, Turkey is still among the countries with a dense young population. While the failure of women to be drawn into the labor market, and the accompanying youth unemployment and the loss of hope that young people experience have become serious problems, there is a great need for catalysts that facilitate the employability of the labor force. In order to realize the newly determined targets of the National Employment Strategy of Turkey under 6 headings within the framework of 5 basic principles in 4 separate policy areas, some Active Labor Market Policies have been determined until 2028. 3 new active labor market policies have been implemented in Turkey that can eliminate the differences in expectations between disadvantaged groups seeking jobs and employers or partially reduce this mismatch. The study discusses the extent to which these 3 programs can support the National Employment Strategy targets.

Keywords: National Employment Strategy, Active Labor Market Policies

Giriş

İşgücü piyasasına genel olarak bakıldığında 1980’lerden sonra özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde işsizlik olgusunun ülkelerin gündemlerinde geniş yer tuttuğu gözlemlenmektedir. Şüphesiz işgücü piyasalarında temel sorunlar ülkeler düzeyinde çeşitlilik göstermektedir. Türkiye İşgücü Piyasası Analizlerinde¹ yoğunlukla karşılaşılan sorun yapısal işsizlik kavramı ile açıklanan işgücünün nitelik ve beklentileri ile oluşan işgücü arzı ile işverenlerin taleplerinin uyuşmamasıdır. Bu durum ayrıntılı bir biçimde Türkiye İş Kurumu’nun (İŞKUR) son 10 yıldır yayınladığı Türkiye İşgücü Piyasası Analizleri incelendiğinde görülmektedir. Burada eğitim sistemi reformuna ihtiyaç duyulduğundan, eğitim sonrası işgücü piyasasına giriş yapan gençler, işverence aranan mesleklere yönelmek yerine işgücü piyasalarında iş bulamayacakları alanlarda lisans ve yüksek lisans eğitimlerine devam etmektedirler. Gençlerden pek azı daha iyi

¹ *Türkiye İşgücü Piyasası Analizleri*, Türkiye İş Kurumu, Ankara, 2023 [<https://media.iskur.gov.tr/66631/turkiye.pdf>] (E.T. 18.01.2025)]

şartlarda iş olanağına ulaşabildiği işgücü piyasası yapılarında yer alırken büyük bir çoğunluk ise hayatlarına daha düşük nitelik gerektiren işlere evet diyerek devam etmektedirler. Uluslararası çapta yapılan Yetenek Açığı Anketleri sonuçlarına göre 2023 yılında Türkiye'deki firmaların % 72'sinin aradığı vasıflarda çalışan bulmakta zorlandığı ortaya çıkmıştır.²

Türkiye Ulusal İstihdam Stratejisi'nin (2025-2028) 4 temel politika alanı; işgücü piyasalarında yeşil ve dijital dönüşüm ile beceri uyumunun geliştirilmesi, kapsayıcı istihdamın geliştirilmesi, sosyal koruma ve istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi ve kırsal bölgelerde sürdürülebilir istihdamın geliştirilmesidir. Bunun yanı sıra 5 temel ilke ise, bütüncül yaklaşım ve uyum, kapsayıcılık ve fırsat eşitliği, sosyal diyalog ve özendirici yaklaşım, sürdürülebilir ve risk yönetimi temelli yaklaşım ve insana yakışır iş biçiminde sıralanmıştır. Türkiye Ulusal İstihdam Stratejisi hedefleri ise şu şekildedir: İşsizlik oranı, 2028 yılında %7,5'e düşürülecek istihdam oranı ise 2028 yılında %52,5'e yükseltilecektir. Kayıt dışı istihdam oranı, 2028 yılında %23,4'e düşürülecek ve işgücüne katılma oranı, 2028 yılında %56,7'ye yükseltilecektir. Kadınlarda işgücüne katılma oranı, 2028 yılında % 40,1'e yükseltilecektir. Gençlerde işsizlik oranı, 2028 yılında % 16,6'ya düşürülecektir.³

Kadınlardaki işgücüne katılım oranının artırılması ve genç işsizliğinin önlenmesi çalışmalarında Avrupa İstihdam Stratejisi'ne uyum açısından yeni politikalar belirlemek, benzer ve farklı boyutları ortaya çıkarmak, tam üyelikte sorun yaratacak alanları ortadan kaldırmaya yönelik bir program belirleyerek Türkiye'de yaygın olan kayıt dışı (*en-formel*) istihdam sorununa da çözüm getirmek gerekmektedir.⁴

Türkiye'de iş arayan gençler ile işveren arasındaki beklenti farklılıklarını ortadan kaldıracak ya da kısmen bu uyumsuzluğu azaltabilecek bir aktif işgücü piyasası politikası modeli önerisi sunmak büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de işgücü piyasasında iş arayan gençlerin eğitim-öğretim dönemlerinin ardından iş hayatına geçişte bir rehberlik ve bilgilendirme eksikliğinin olduğu kabul edilmektedir. Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının içerisinde önemli bir konuma sahip olan İŞKUR danışmanlık hizmetleri, iş arayan adayın hangi alanda kendini geliştirmesi gerektiği ve eksikliklerini nasıl tamamlayacağı konusunda yol gösterici bir rehber niteliğindedir. Buradaki danışmanlık hizmetleri açık iş pozisyonları hakkında bilgilendirmenin yanında, kısa süreli eğitim ve iş koçluğu programlarını da kapsamaktadır.

İşgücü piyasasının istek ve beklentileri dışında plansız bir biçimde eğitimlerine devam eden gençlerin içine düştükleri çıkmaz ise aşırı eğitimlilik süruncemesi olarak ifade

² *Türkiye Yetenek Açıklığı Raporu*, ManpowerGroup, Ankara, 2023 [https://26582639.fs1.hubspotusercontenteu1.net/hubfs/26582639/Research%20-%20Insights%20Files/T%C3%BCrkiye_EN_TS_Infographic_2023-1.pdf, (E.T.16.01.2024)]

³ Ulusal İstihdam Stratejisi, *Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı*, 2025 [https://www.cs.gb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal-istihdam-stratejisi/ (E.T. 18.02.2024)].

⁴ Özgür Bayram Soylu - Beyza Nur Aydın "Genç İşsizliğin Gelişimi, Belirleyicileri Ve İktisadi Politikalar: Avrupa Birliği-Türkiye Karşılaştırması", *Ekev Akademi Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 82, 2020, s. 340-341.

edilmektedir. Bu önemli yapısal işsizlik sorununun karşısında işgücünün istihdam edilebilirliğini artırıcı bu programların işgücü piyasasında sunulması büyük önem arz etmektedir. Şüphesiz eşleştirme ve kapsayıcı büyüme hedefleri doğrultusunda mevcut yapının şu özelliğine de değinilmeden geçilemez ki o da çıkar ilişkisine dayanan faydacı ve liyakate dayanmayan sistemlerin yaygın olarak yerleşmiş olmasıdır.⁵

1. ULUSAL İSTİHDAM STRATEJİSİ (2025-2028)

Türkiye’de işgücü piyasasının dinamikleri incelendiğinde işçi ile işveren arasındaki beklentilerde dengenin tam olarak kurulduğunu söyleyebilmek pek mümkün değildir. Piyasanın ihtiyaç duyduğu güncel nitelik ve beceriler sürekli gelişmektedir. Bu değişime uyum sağlama önemli bir sorun olarak karşımıza çıkarken, diğer taraftan işgücü piyasasında önemli yapısal güçlüklerle işaret eden eğitim ve istihdam ilişkisi, istihdamın kapsayıcılığı, kırsalda sürdürülebilir istihdam, eğitim ve sosyal koruma ilişkisi ile kayıtlı istihdam, geliştirilmesi gereken çalışma konuları olarak varlığını sürdürmektedir. Küresel ekonomi ve işgücü piyasası dinamikleri, mevcut yapısal sorunlar ile gelecekte karşılaşılması öngörülen risklerin bir arada ele alınmasını ve söz konusu sorunlara kalıcı çözümlerin geliştirilmesinin yanında öngörülen risklerin de yönetilmesini gerektirmektedir. Türkiye işgücü piyasasında insan onuruna yakışır işleri yaygınlaştırırken, beraberinde ekonominin rekabet gücünü ve toplumsal refahı artırmak için planlı, koordineli ve motivasyonu yüksek bir çalışmanın yürütülmesi zorunludur. Bu çalışmaların rehber niteliği taşıyanları kalkınma planları ve istihdam stratejileridir.⁶

Türkiye’de istihdam piyasasının en önemli gündemlerinden biri, kadın ve genç işgücünün ekonomiye daha yüksek oranlarda ve daha nitelikli katılımını sağlamaktır. 2025-2028 dönemine dair öngörülen Ulusal İstihdam Stratejisi hem mevcut politika çerçevelerini güçlendirmeyi hem de yeni yol haritaları geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu stratejinin ana bileşenlerinden biri, kadın ve genç istihdamının artırılmasına yönelik özel politikaların, teşviklerin ve eğitim-odaklı programların uygulanmasıdır. Bu noktada İŞKUR tarafından geliştirilen ve yürütülen Aktif İşgücü Piyasası Politikaları büyük önem taşımaktadır.

Türkiye’de istihdam politikalarının tarihçesine bakıldığında, erken Cumhuriyet döneminde çeşitli kalkınma planları destekleyici bir rehber oluşturmuşken günümüze gelindiğinde Eylem Planları ve Ulusal İstihdam Stratejileri çerçevesinde istihdam politikalarına yön verilmektedir. İlki 2014-2023 dönemine odaklanan strateji belgesinin dayanakları da kalkınma planları ve yıllık programlar olarak belirlenmiştir. 31 Ocak 2025 tarihinde yayınlanan 2. Ulusal İstihdam Stratejisi 4 politika alanı, 5 temel ilke, 6 hedef ve 278 maddeden oluşmaktadır. Temel politika ve hedefler 2025-2028 dönemi için Eylem Planları aracılığı ile uygulanacak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

⁵ Ramazan Tiyek-Umut Yertüm, “Güney Avrupa Refah Rejimi Bağlamında Türkiye: Bir Değerlendirme”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 2016, s. 41.

⁶ *Ulusal İstihdam Stratejisi*, Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara, 2025 [<https://www.csgeb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal-istihdam-stratejisi/>] (E.T. 18.02.2024)].

Çalışma Genel Müdürlüğü koordinasyonunda mevcut durumlar yılda 2 kez izlenecektir.

Mevcut Durum İzleme ve Değerlendirme Raporları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakan Yardımcısı başkanlığında yılda 2 kez yapılacak olan İzleme, Değerlendirme ve Koordinasyon Toplantılarında nihai hali verilen Raporlar, Bakanlığın web sayfası üzerinden paylaşılacaktır. Eylem Planları, her yılın sonunda gerçekleştirilecek toplantılarda çalışma hayatında yaşanan değişim ve dönüşüm, güncel gelişmeler ve uygulamada karşılaşılan sorunlar dikkate alınarak revize edilebilecektir.⁷ Doğabilecek sorunlara erken müdahale açısından önem arz eden bu izleme mekanizması ile daha erken ulaşılabilecek hedeflerde ileri doğru güncelleme veya olağan dışı durumlar için hedef revizeleri söz konusu olabilecektir. Ulusal İstihdam Stratejisinde tüm hedeflerde gerçekleştirilecek izlemelerin, 6 aylık veri setlerinin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan aylık hane halkı işgücü istatistikleri arasında yer alması nedeniyle pratik olması beklenmektedir.

1.1. Türkiye’de İşgücü Piyasasının Son Durumu

İstihdamın genel durumuna bakıldığında, 2024 yılı verilerine göre, Türkiye’de toplam 32 milyon 718 bin kişi istihdam edilmektedir. İstihdamın sektörlere göre dağılımında en yüksek payı %58,1 ile hizmetler sektörü almaktadır. Bu kapsamda, 19 milyon 9 bin kişi hizmetler sektöründe, 6 milyon 707 bin kişi sanayi sektöründe, 4 milyon 809 bin kişi tarım sektöründe ve 2 milyon 193 bin kişi inşaat sektöründe istihdam edilmektedir.⁸

Sektörel dağılımda zaman içindeki değişim incelendiğinde, 2014 yılında %20,3 olan tarım sektörünün istihdamdaki payı, 2023 yılında %14,7’ye gerilemiştir. Aynı dönemde, sanayi sektörünün payı %28,1’den %27,2’ye düşerken, hizmetler sektörünün payı %51,6’dan %58,1’e yükselmiştir. Bu değişim, küresel işgücü piyasasındaki genel eğilimlerle uyum göstermektedir. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren, gelişmiş ekonomilerde hizmet sektörünün ağırlığı giderek artarken, tarım sektörünün payında azalma gözlemlenmektedir. Sektörlere göre istihdamın cinsiyet dağılımı incelendiğinde, hizmetler sektörü kadınların en fazla istihdam edildiği alan olarak dikkat çekmektedir. 2024 yılı verilerine göre, hizmetler sektöründe 6 milyon 547 bin kadın istihdam edilmekte olup bu sektörü 1 milyon 938 bin kişi ile tarım, 1 milyon 761 bin kişi ile sanayi ve 100 bin kişi ile inşaat sektörü takip etmektedir. Aktif İşgücü Piyasası Politikalarından kadınlara dönük tasarlanan programlarda meslekler ve sektörlerin dağılımında bu veri önem içermektedir.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde ise 19. Fasıl: Sosyal Politika ve İstihdam alanında müzakerelerin başladığı 2005 yılından günümüze kadar her yıl hazırlanan İlerleme Ra-

⁷ *Ulusal İstihdam Stratejisi*, Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara, 2025 [https://www.csgb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal-istihdam-stratejisi/(E.T. 18.02.2024)].

⁸ *Ulusal İstihdam Stratejisi*, Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara, 2025 [https://www.csgb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal-istihdam-stratejisi/(E.T. 18.02.2024)].

porlarının sonuncusu 2023 yılı için Avrupa Birliği Komisyonunca Ekim ayında yayımlanmıştır. Raporda Türkiye’nin sosyal politika ve istihdam alanında belirli düzeyde hazır olduğu, fakat rapor döneminde herhangi bir ilerlemenin kaydedilemediği vurgulanmıştır. Türkiye, bir aday ülke olarak Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında 15-24 yaş aralığındaki genç işsizliğinde 2024 yılı itibarıyla %14,5 ile en yüksek orana sahip ülkedir.⁹

TÜİK istatistiklerinde son 10 yıldır gözlemlenen önemli bir olgu ise ülkemizde bireylerin eğitim seviyeleri yükseldikçe iş bulmalarının zorlaşmasıdır. İşsizlik oranlarının eğitim durumlarına göre yapılan çapraz tablolarda özellikle gençlerin eğitimde kalma süreleri arttıkça daha kolay iş bulunabileceği varsayımının aksine yüksek eğitimlilerde işsizlik oranının daha fazla olması dikkat çeken önemli bir konudur. Bu durum işgücü piyasasında eksik olan ve karşılanamayan açık iş pozisyonlarının daha düşük niteliklerde olduğunun göstergesidir.

Gösterge/(Bin)		2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
15 + nüfus	Toplam	60.653	61.468	62.579	63.704	64.679	65.425	66.124
	Erkek	30.007	30.372	30.956	31.533	32.006	32.383	32.717
	Kadın	30.646	31.096	31.623	32.172	32.673	33.042	33.407
İşgücü	Toplam	32.203	32.505	30.735	32.716	34.334	34.896	35.743
	Erkek	21.752	21.831	20.990	22.156	22.862	23.052	23.516
	Kadın	10.451	10.674	9.746	10.560	11.473	11.844	12.228
İstihdam	Toplam	28.691	28.042	26.695	28.797	30.752	31.632	32.718
	Erkek	19.674	19.117	18.396	19.792	20.818	21.286	21.889
	Kadın	9.017	8.925	8.299	9.005	9.935	10.346	10.829
İşsiz	Toplam	3.512	4.463	4.040	3.919	3.582	3.264	3.026
	Erkek	2.079	2.714	2.594	2.364	2.044	1.766	1.627
	Kadın	1.434	1.749	1.446	1.554	1.538	1.498	1.399

Tablo 1: 2018-2024 yılları İşgücü İstatistikleri 1, Kaynak: TÜİK, 2024

Tablo 1’den görüleceği üzere son 7 yılda Türkiye’de 15 yaşından büyük nüfusta, işgücüne katılım ve istihdam oranı düzenli olarak artmaktadır. İstihdam çağında kadın erkek nüfusu birbirine çok yakındır. Fakat aynı durumu istihdam oranları için söylemek mümkün değildir. 2024 yılı sonu itibarıyla 32,7 milyon olan istihdamda olanların %67’sine karşılık gelen 22 milyonluk nüfus kesimi erkeklerden oluşmaktadır. Kısaca, çalışan her 3 kişiden 2’si erkektir. Kadınlar işgücü piyasasına hayli düşük oranda ilgi göstermektedir. 21 milyondan fazla kadın işgücü piyasasından uzak bir biçimde yaşamını devam ettirmektedir. Burada geleneksel ekonomik yapı ve ev kadını olarak iş-

⁹ Mustafa Karakuş, *Genç İstihdam Politikaları Türkiye ve Avrupa Birliği Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2020, s. 177.

gücü piyasasına katılım göstermeyenlerin oranının yüksekliği temel belirleyici durumdadır. İşsiz sayısında ise az da olsa düzenli bir azalış söz konusu iken cinsiyete göre dengeli bir biçimde bu azalış sürmektedir.

Kadın istihdamındaki bu resmin gençlerde de benzer durumda seyretmekte olduğu bilinmektedir. Gençlerde işsizlik oranlarının genel işsizlik oranlarından daha yüksek seyrettiği bilinmektedir. İşsiz gençler işgücü piyasasında tüm arama kanallarını tüketip iş bulma umidini kaybederek iş aramaktan vazgeçmektedirler. 2024 yılı 4. çeyreğinde gençlerde dar tanımlı işsizlik oranı yüzde 15,7 olarak açıklanırken TÜİK verilerinden yararlanarak hesaplanan 15-24 yaş arası genç nüfusta geniş tanımlı işsizlik oranı ise yüzde 37,3 olarak hesaplanmıştır. Türkiye nüfusunun günümüzde 85 milyon 372 bin 377 kişi olduğu bilinmekte ve bu nüfusun 15-24 yaş grubundaki genç nüfus oluşturan 13 milyon 18 bin 581 kişisi toplam nüfusun yüzde 15,2'sini oluşturmaktadır. Demograflarca bu oranın 2080'de yüzde 11,1 olacağı öngörülmektedir. Öte yandan ülkemizde yaşlı nüfus giderek artan bir oranda kendisinden söz ettirmektedir. İşgücü arzında da kendinden geniş bir biçimde söz ettiren durum ise iş arayan emekliler kavramını doğurmuştur. Gençler iş aramak yerine Ne İstihdamda Ne Eğitimde Genç sarmalından kurtulamazken nitelik ve beceriden görece yoksun bu kitle iş bulmakta zorlanmaktadır.

Genç nüfus oranının azalma sürecine girmiş olması ülkemizin nüfus yapısında gelecek projeksiyonları çerçevesinde ülkemiz beşerî sermayesinin oluşumu çerçevesinde düşünüldüğünde ciddi ölçüde sorunlu bir döneme girdiği ve işgücü ihtiyacını karşılamaz bir hal alması olasılığı düşündürücü boyutlara ulaşmıştır. Bir ülkenin en büyük rekabet üstünlüğü beşerî sermayeyi oluşturan gençliği ya da genç işgücü olduğu düşünülürse bu verilerle Türkiye'nin gittikçe eriyen bir servete sahip olduğu söylenebilir.⁹

1.2. Nüfus Piramitleri ve Artan Yaşlılık Olgusu

Günümüzde nüfus yaşlanması olgusu artan popülaritesiyle literatürde kendinden fazlaca söz ettirmektedir. Küresel bir durum olarak ortaya çıkan yaşlı nüfus oranlarının ciddi bir biçimde yükselişi işgücü piyasası uzmanları ve karar vericileri için yadsınamayacak ve göz ardı edilemeyecek bir problem haline gelmiştir. Bir taraftan sağlık ve teknoloji alanındaki iyileşmeler sayesinde ortalama ömür süresindeki artışla olumlu bir durum olarak değerlendirilirken diğer taraftan toplumun sürekliliğini ve yaşlı bağımlılık oranlarındaki tehdit edici oranlara ulaşılması bakımından da olumsuz olarak bir değerlendirme yapılmaktadır.¹⁰ 'TÜİK' in 2024 yılında yayımladığı ve 2023 yılsonu için sunduğu verilere istinaden Türkiye'de ortalanca yaş 34 olarak belirlenmiştir. Yine TÜİK verilerine göre 2000 yılında ortalanca yaşımız 25 iken 2023 sonu itibarıyla 34 olarak belirlenmesi Nüfusun yaklaşık çeyrek yüzyılda 9 yaş yaşlandığını göstermektedir. Gerek Türkiye'de gerekse Avrupa'da nüfus piramitleri eskisi gibi genç nüfusun gösterildiği bölgelerden şişkin değil yaşlı nüfus bölümlerde ciddi genişliklerin mevcut olduğu gözlenmektedir. Ülkelerin ortalanca nüfusu arttıkça işgücü piyasasında çalışan

¹⁰ Rahime Mercan Sarı - Esra Burcu Sağlam, "Sosyal Problemler Sosyolojisi Çerçevesinde Türkiye'de Nüfus Yaşlanması", *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı: 86, 2024, s. 76.

ve iş arayan kitlenin de yaş ortalaması artmaktadır. Genç iş arayan kavramı yerine 40+ veya 45+ nüfusun istihdam olmada yaşadığı zorlukları gidermek için düzenlenebilecek programlara ağırlık verilmektedir.

Ölüm oranlarının azalmasına doğum oranlarının da azalması eklenince toplumda mevcut nüfusun her geçen gün yaşlanması kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Son dönemde kentleşme ve beraberinde getirdiği kadınların işgücü piyasasına katılım oranlarındaki artış sonrasında normal olarak kadın başına düşen çocuk sayısında ciddi bir azalış gözlenmektedir. Kadınlarda istihdama katılım ile birlikte artan sorumluluk yükü baş göstermektedir. Türkiye’de nüfusun yaşlandığını ve doğum oranlarının azalması durumunu bir sosyal sorun haline getiren ve bu sorunu bilim dünyasında ve medyada görünür kılan söylemler de dikkat çekmektedir. Bu hususta Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Derya Yanık’ın artan ortalama yaş sorunu ile ilgili “*Türkiye açısından yaşlanma, önümüzdeki süreçte çözümlenmesi gereken bir mesele olarak önümüzde duruyor.*” şeklindeki söylemleri konunun devlet nezdinde de ciddi bir durum olarak ele alındığını kanıtlar niteliktedir.¹⁰

1.3. Demografik Fırsat Penceresi ve Ne İstihdamda Ne Eğitimde Gençler

Genç nüfusun toplam nüfus içindeki payının hayli yüksek olduğu durumda ortaya çıkan “demografik fırsat penceresi” kavramı ülkelerin gelişmişliklerinde ciddi öneme sahiptir. 1980’lerin Asya Kaplanları (*Tayvan, Singapur, Hong Kong ve Güney Kore*) ülkelerinde olduğu gibi genç nüfusun yoğun olduğu dönemde büyüme oranları ve hızlı endüstrileşme kavramları ivme kazanmaktadır. Türkiye’de bu avantajlı durumun 2030’lu yılların sonuna doğru sona ereceği nüfus bilimciler tarafından doğrulanmaktadır. Gençleri işgücü piyasasına dâhil edemeyen ülkelerin “demografik fırsat penceresi” süreçlerini olumlu bir durum olsa da ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlayacak şekilde istihdama yöneltilemedikleri sürece başarılı olamayacakları açık bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Aktif ve yoğun üretkenlikte olması gereken gençlerin âtıl bir şekilde beklemesi hem toplumsal dinamikler adına hem de ülke ekonomisi için ciddi bir sorun oluşturmaktadır.

Ne istihdamda ne eğitimde gençler olarak bilinen NENİ (*Not in education, employment or training-NEET*) kavramı yaşamlarında eğitim süreçlerini tamamlamış gençlerin, iş arama ümitlerini yitirmeleri ve istihdamda yer almak adına herhangi bir çaba harcamaları olarak tanımlanabilmektedir.¹¹ Şüphesiz genç kuşaklarda çalışma olgusu ve disiplini de mevcut işgücü piyasalarına entegrasyonu zorlaştırmaktadır. Yeterli rehberlik edilemeyen gençler, ne istihdam yaşamında kendine yer bulabilmekte ne de eğitim öğretim hayatlarında istihdam edilebilirliği yüksek bölümlerde öğrenim görmeye devam edebilmektedirler. Bu temel istihdam sorunu için kavramsal bir çerçeve

¹¹ Mete Kaan Namal - Emine Betül Cansever, “İşgücünün Görünmeyen Dezavantajları: Ne İşte Ne de Eğitimde Olmayan Gençler”, *Sosyal Politika ve Çalışma İlişkilerinde Güncel Sorunlar*, Cilt: II, Ankara, 2020, s. 26.

ve tarihsel süreç değerlendirmesi yapıldığında 1980'lerin İngiltere İşgücü Piyasası karışımıza çıkmaktadır.¹² Gençlerine istihdam için sarıh bir yol çizemeyen devletler ileride çözümü ve düzeltilmesi daha zor işsiz kitlelerle karşılaşmak zorunda kalmaktadır. Özellikle 45 yaş ve üzerinde yer alan kitlenin istihdam edilebilirliğinin hayli zor oluşu tüm işgücü piyasalarınca doğrulanmış bir gerçekliktir. Firmaların işe alım ölçütlerinin ilk 3 sırasında genç yaş olgusu yer almaktadır. Bu nedenle bugünün gencinin 45 yaş ve üzerine niteliksiz, eğitimsiz ve işgücü piyasasından uzak yaşamaya alışmış bir hale gelmesi için sadece 20 sene geçmesi yeterli olacaktır. Bu noktadan sonra ilgili işsize müdahale olanakları oldukça dar ve zayıf hamleler olmaktan öteye gidemeyecektir. Dünya üzerinde yaşanmaya devam eden derin ekonomik ve sosyal krizler orantısız nüfus artışlarıyla birlikte işsizlik kavramını daha önemli hale getirmiştir.

Birleşik Krallık hükümetinin 1999 yılında hazırlanan Sosyal Dışlanma Raporunda ilk kez kavramsal biçimde Ne İstihdamda Ne Eğitimde gençlere de değinilmiştir.¹³ Çünkü gerek Birleşik Krallık devleti gerekse diğer gelişmiş ülkeler gençlerinin istihdam ve eğitim dışında başıboş ve amaçsız yaşamalarının gelecekte kendileri için kaotik bir zemin hazırlayacağını farkındadırlar. Yalnızca üretken toplumlar dinamik bir işgücü piyasası oluşturup sürdürülebilir kalkınma ortamını hazırlayabilmektedir. 2010 yılına gelindiğinde kavram Avrupa İstihdam Stratejisinin içerisinde yer bulmuştur. NENİ gençlerinin eğitimlerine devamlılıklarını artırmak ve işgücü piyasasında aktif olmalarına olanaklar sağlamak amacıyla "Youth Guarantee" adlı anlaşmayı tüm Avrupa Birliği ülkelerinin imzalaması için ise tarihlerin 2013'e gelmesi beklenmiştir.¹⁴

Güçlendirilmiş Gençlik Garantisi başlıklı programlarda haritalama adı altında hedef grupların Ne İstihdamda Ne Eğitimde olma riski taşıyan gençler belirlenir, bu gruplara bilgilendirme kampanyaları düzenlenir, danışmanlık ve rehberlik paketleri sunulur ve işveren teşvikleri ile istihdam edilmesi sağlanır. Avrupa 2020 Stratejisi ile küresel mali kriz dolayısıyla bazı açılardan başarısız olan Lizbon Stratejisine benzer 2010-2020 arasındaki on yıllık süreç içinde AB'nin ekonomik krizin olumsuz etkilerinden sıyrılarak ekonomik büyüme, istihdam ve çevre ile ilgili hedeflerini gerçekleştirmesi için bir yol haritası çizilmiştir. Bu yol haritasında; AB'de Eğitim, Mesleki Eğitim ve Hayat Boyu Öğrenme alanında şu hedefler yer almaktadır; "Hareket Halindeki Gençlik" (Youth On The Move) girişimi ile öğrenci ve stajyer değişimi yoluyla yükseköğrenim kurumlarının performansının ve uluslararası alandaki çekiciliğinin yanı sıra Avrupa'daki her düzeydeki eğitim ve meslek eğitiminin kalitesinin ve bu bağlamda, gençlerin istihdam olanaklarının artırılması amaçlanmıştır. Genç işsizliği oranını azaltmaya yönelik olarak çıraklık, staj ve diğer iş deneyimleri yoluyla gençlerin iş piyasasına dahil

¹² "Türkiye Açısından Yaşlanma, Önümüzdeki Süreçte Çözümlemesi Gereken Bir Mesele Olarak Önümüzde Duruyor", Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [https://www.aile.gov.tr/haberler/bakanimiz-derya-yanik-turkiye-acisindanyaslanma-onumuzdeki-surecte-cozumlenmesi-gereken-bir-mesele-olarak-onumuzdeduruyor/ (E.T. 21.02.2024)]

¹³ Yuji Genda, "Jobless Youths and the NEET Problem in Japan", *Social Science Japan Journal*, Volume: 10, Number: 1, 2007, p. 32.

¹⁴ Nergis Dama, *Türkiye'nin Eğitim, Öğrenim ve Çalışma Sürecinde Olmayan Gençleri*, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayını, Ankara, 2017.

edilmesi ve AB içinde hareketliliğin teşvik edilmesi yoluyla gençler için iş fırsatlarının artırılması öngörülmektedir. Bu kapsamda Erasmus Öğrenci Değişim Programına katılım Türkiye için AB adayı bir ülke olarak işgücü piyasasındaki farklılıkları ve AB işgücü piyasalarına gençlerin uyumunun sağlanmasında yararlı olmaktadır. Tarihsel süreçte Ne İstihdamda Ne Eğitimde Gençlerin yaş ve tanımları da değişebilmektedir. Burada dikkat çeken bir diğer unsur genç işsizliği ve NENİ grubunun birbiri ile sıklıkla karıştırılmasıdır. Genç işsizliği; referans dönemler içerisinde iş arama kanallarından yararlanarak iş bulamayanlar arasındaki gençlerin oranını açıklarken, NENİ; istihdam, eğitim ya da yetiştirmede olmayan işsiz gençlerin toplam gençler içerisindeki oranını ifade etmektedir. Toplam nüfus içerisinde payı bu denli yüksek olan bu grubun işgücü piyasası piyasasından uzak kalması önlem alınması gereken bir sorundur. Açık bir tanım olarak NENİ grubu, 15-24 yaş aralığında işsiz, pasif, eğitimde ve yetiştirmede olmayan gençleri ifade etmektedir.¹⁵ *Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü* (OECD) ülkelerinin geneline bakıldığında genç işsizlik oranı NENİ oranından daha yüksek seviyede ölçülmesine rağmen Türkiye’de tersi bir durum gözlenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Türkiye’de genç işsizlik oranı %16,3 iken NENİ oranı %22,5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç işsizlik, kişilerin kariyerlerinde ileriki adımlarda bir tehdit unsuru oluşturmakta iken, NENİ olma durumu ise henüz kariyer basamaklarına adım dahi atamamış gençlerde bir istihdamdan kopma sorunsalı yaratmaktadır. Bir başka deyişle işgücü piyasası hayatlarını başkalarına bağımlı olarak geçirmek zorunda kalacak olan bu NENİ gençlerine işgücü politikası üretebilmek Türkiye’nin istihdam ve sosyal geleceği için büyük önem arz etmektedir. Ne İstihdamda Ne Eğitimde bu ev gençlerini işgücünün açık işlerine entegre edebilmek bu sorunu çözebilmek anlamına gelmektedir.

Gençlerde son dönemde erken okul bırakma ve normal yollardan çalışarak yaşamlarını sürdürme inancının yitimi kavramları sosyolojik çalışmalarla kanıtlanmıştır. Buna ilaveten eğitim sürecini tamamlamış gençlerin işgücü piyasasına geçişte mevcut iş arama kanallarını etkin kullanamamak gibi bir başka engelin varlığı da söz konusudur. Yönlendirme ve rehberlik kanallarını aktif bir biçimde kullanamayan NENİ gençlerinin eğitim aldıkları alanlara istihdam edilebilirlikleri hayli düşük seviyede gerçekleşmektedir. Gençlerin eğitim süreçleri devam ederken de işgücü piyasasında uzak bir biçimde sadece derslere teorik olarak odaklanmaları ve staj/uygulamalı saha çalışmalarından yoksun oluşları da işgücü piyasasına geçişte önemli işe yerleştirilme sorunları ile karşı karşıya kalmalarına neden olduğu düşünülmektedir. İşgücü piyasasında eğitim aldığı alanda istihdam fırsatı bulamayan gençler iş bulma olanaklarının genişleyebileceği önyargısıyla eğitim yaşamlarını devam ettirmektedirler. İşgücü piyasasının istek ve beklentileri dışında plansız bir biçimde eğitimlerine devam eden gençlerin içine düştükleri çıkmaz ise aşırı eğitimlilik süruncemesi olarak ifade edilmektedir. Bu çıkmaz ile karşı karşıya kalan gençlerde büyük ölçüde önerilen açık işten tatmin olmama

¹⁵ Celal Tolgay - Özlem Çakır, “Ne Eğitimde Ne De İstihdamda Olan Gençlerin Genç İşsizliğine Yönelik Algıları Üzerine Bir Araştırma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 4, 2022, s. 1701.

ve isteksizlik halleri yaygınlaşmaktadır. Her defasında daha iyi şartlarda iş bulma ümidi içerisinde giren gençlerde iş deneyim kavramı sorunu ortaya çıkmaktadır.

1.4. Ücretsiz Aile İşçiliğinden Sürdürülebilir İstihdamda Kadınlara

Türkiye’de kadın işgücüne katılım oranı %36,6 olarak son yıllarda artış gösterse de hâlâ OECD ortalaması olan %60’ların hayli altındadır. 2025-2028 dönemi Ulusal İstihdam Stratejisi hedefi bu oranı mümkün olduğunca yukarı çekerek ekonomik büyümeye katkı sağlamaktır. Çünkü işgücü potansiyelinin en üst düzeye çıkarılması ve stratejik yaklaşımların geliştirilmesi amacıyla, işgücü piyasasında kadınların mevcut durumunun ve gelecekteki eğilimlerinin analiz edilmesi, ekonomik ve sosyal gelişmelere uyum sağlamak için kritik bir zemin oluşturmaktadır. Daha fazla işgücünün piyasalarda çalışarak emek sarf etmesi işgücü piyasasının derinliğini artıracak önemli bir unsurdur.

Yeni stratejide cinsiyet temelli iş gücü açığının kapanması temel amaç olarak belirlenmiş ki, özellikle STEM (*fen, teknoloji, mühendislik, matematik*) alanlarında kadınların istihdamını artırmak ve geleneksel mesleki kalıpların ötesine geçmek hedeflenmektedir.¹⁶ Bakım hizmetleri ve esnek çalışma: Kadınların istihdamda uzun süre kalabilmesi için çocuk, yaşlı ve engelli bakımı gibi hizmetlerin geliştirilmesi, uzaktan/yarı zamanlı/esnek çalışma modellerinin yaygınlaşması stratejinin önemli unsurları arasındadır. Son dönemde iş ve yaşam dengesi politikaları çerçevesinde kadının evde ve işteki rolünü yeniden şekillendirici tezler öne atılmaktadır. Toplumda bireyin cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, aldığı eğitimi, çocuk sahibi olma durumu iş-yaşam dengesini etkileyen temel unsurlardan sayılmaktadır. Ev yaşamındaki adaletsiz iş bölüşümü kadını dezavantajlı konuma itmektedir. Sonuç olarak cinsiyet faktörünün doğurduğu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda iş-yaşam dengesini kurmakta kadınların erkeklere nazaran daha çok zorluk yaşadıklarını söylemek mümkündür.¹⁷ Kadınların işgücü piyasasına katılımlarını artırabilmenin önemli yollarından ilki bu orantısız durumu ortadan kaldıracak yeni yaklaşımların ya da yeni politikaların sergilenmesi gerekmektedir.

Yeni Ulusal İstihdam Stratejisi 4 temel politika ekseninde oluşturulmuş ve bu politika eksenleri: eğitim-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi için işgücü piyasasında beceri uyumsuzluğunun giderilmesi yoluyla değişen beceri ihtiyacının karşılanması, özel politika gerektiren gruplar başta olmak üzere herkesin nitelikli istihdama erişiminin sağlanması, sosyal güvenliğin kapsayıcılığının artırılması, sosyal yardım sisteminin istihdamla ilişkisinin güçlendirilmesi, kırsal istihdamda yaşanan güçlüklerin aşılması ve yeşil ve dijital ekonomiye adil geçişin sağlanması biçiminde belirlenmiştir. 2028 yılı hedeflerine ulaşmada bu 4 temel politika eksenini belirleyici olacaktır.

¹⁶ Ulusal İstihdam Stratejisi, *Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı*, 2025 [https://www.csgeb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal-istihdam-stratejisi/ (E.T. 18.02.2024)].

¹⁷ Bahar Altunok, “Türkiye’de İş-Yaşam Dengesini Sağlamaya Yönelik “İzin Politikalarının” “İş Kanunu” ve “Devlet Memurları Kanunu” Perspektifinde İncelenmesi”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2024, s.34.

Gösterge/(Bin)		2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
İşgücüne Dahil Olmayanlar	Toplam	28.449	28.962	31.844	30.989	30.345	30.528	30.381
	Erkek	8.255	8.540	9.966	9.377	9.144	9.330	9.202
	Kadın	20.194	20.422	21.877	21.612	21.200	21.198	21.179
İşgücüne Katılma Oranı	Toplam	53,1	52,9	49,1	51,4	53,1	53,3	54,1
	Erkek	72,5	71,9	67,8	70,3	71,4	71,2	71,9
	Kadın	34,1	34,3	30,8	32,8	35,1	35,8	36,6
İstihdam Oranı	Toplam	47,3	45,6	42,7	45,2	47,5	48,3	49,5
	Erkek	65,6	62,9	59,4	62,8	65,0	65,7	66,9
	Kadın	29,4	28,7	26,2	28,0	30,4	31,3	32,4
İşsizlik Oranı	Toplam	10,9	13,7	13,1	12,0	10,4	9,4	8,5
	Erkek	9,6	12,4	12,4	10,7	8,9	7,7	6,9
	Kadın	13,7	16,4	14,8	14,7	13,4	12,6	11,4

Tablo 2: 2018-2024 yılları İşgücü İstatistikleri

Avrupa Birliği üye ülkelerin işgücü piyasası yapıları incelendiğinde kadınları işgücü piyasasında tutabilen ülkelerin daha düşük işsizlik ve daha yüksek istihdam oranlarına sahip oldukları gözlemlenmiştir. Türkiye’de kadınları işgücü piyasasına dâhil edebilecek politikaların sayısının artması gerekmektedir. Tablo 2’den anlaşılabileceği üzere kadınlarda işgücüne katılım oranı % 36,6 ile düşük seviyelerde seyretmektedir. Benzer durum istihdam oranında da görülmektedir. Kadınlardaki istihdam oranı erkeklerdeki istihdam oranının yarısı kadardır. 2018 yılında kadınların istihdam oranı %29,4 seviyelerinde iken 2024 yılı sonu itibarıyla 3 puanlık bir artış yaşanmıştır.

Ulusal İstihdam Stratejisinde yer alan 2028 hedeflerinden kadınların işgücüne katılım oranı %40,1 olarak hedeflendiği göz önüne alınırsa 2018-2024 yılları arasında uygulanan kadın istihdamına pozitif ayrımcılık politikalarından daha etkili ve kapsayıcı programlara ihtiyaç duyulduğu görülebilmektedir. Benzer durum gençler için de geçerli olmakta olup, 6 başlıkta belirlenen hedeflerin 4 tanesi genel hedef olduğu görülmektedir. Bunlar işsizlik oranı, istihdam oranı, işgücüne katılım oranı ve kayıt dışı istihdam oranlarıdır. Aktif İşgücü Piyasası Politikalarından tüm işgücüne hitap eden ya da edecek programlar bu 4 hedefin tutturulması için büyük fırsat olarak değerlendirilebilir. Fakat kadınlarda ve gençlerde belirlenen özel hedeflere ulaşılabilmesi adına özel politika gerektiren alanlarda programlar düzenlenmesi zorunludur.

2. Aktif İşgücü Piyasası Politikaları

Bir işgücü piyasasında doğrudan işsizlik oranını düşürmek olarak dolaylı yoldan ise istihdamı korumak amacıyla uygulanan mesleki eğitim ve kariyer danışmanlıkların bütünü Aktif İşgücü Piyasası Politikası olarak tanımlanabilmektedir. Birden çok programın birbirinden farklı içeriklerle ortak amaç olan işgücü piyasasından eşleştirme problemine çare olmayı hedefleyen yapıların bütünü olarak da bilinmektedir. Aktif

İşgücü Piyasası Politikaları işsizlere pasif politikalar gibi geçici sürede yardım etmek yerine onların iş hayatına atılmalarını kolaylaştıracak uygulamaların bütünüdür.¹⁸ Türkiye’de iş arayan ile işveren arasındaki beklenti farklılıklarını ortadan kaldıracak ya da kısmen bu uyumsuzluğu azaltabilecek bir aktif iş gücü piyasası politikasına ilişkin Avrupa Birliği modellerinden uyum sağlayabilecek olanları belirlemek büyük önem arz etmektedir. Gerek ulusal yazın gerekse uluslararası yazın tarandığında işgücü piyasasına etki eden Aktif İşgücü Piyasası Politikaları alanında birçok çalışma ortaya konmuştur. Fakat bu çalışmalardan önemli bir kısmı Aktif İşgücü Piyasası Politikalarından meslek edindirme kursları ile staj programlarının uygulama sonuçları ve eğitim modülleri tartışmalarından uzağa gidememiştir. İşgücü piyasasında vasıflarına göre aradığı pozisyonu bulamayan iş arayanların Aktif İşgücü Piyasası Politikalarından yararlanarak istihdam edilebilirliği artıran kurs ve programlardan yararlanması arzulan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Burada önem kazanan husus ise işsizlere hangi alanlarda vasıf kazandırılıp iş bulma olanaklarının artırılmasının planlanabilmesidir. İşgücü Piyasası Analizlerini etkin ve yerinde yapan ülkelerin Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının daha verimli sonuçlar doğurması beklenir. Saha taramalarında işveren beklentileri ve açık iş analizlerinin Aktif İşgücü Piyasası Politikalarına yön vermesi beklenmektedir. Araştırmada Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın ilgili kuruluşu olan tek kamu istihdam kurumu olarak faaliyetlerini sürdüren Türkiye İş Kurumu’nun yürüttüğü 3 yeni Aktif İşgücü Piyasası Politikalarından olan Kadın İstihdamında Pozitif Ayrımcılık Projesi, Nitelikli İşgücü Yetiştirme Programı ve İŞKUR Gençlik Programının Ulusal İstihdam Stratejisinde belirlenen hedeflere ulaşılmasında ne derece etkili olabileceği tartışılmaktadır. Uzun süredir uygulanan İşbaşı Eğitim Programlarının yanında işgücü piyasasında özellikle dezavantajlı gruplar adına düzenlenmiş bu yeni programların 2028 hedeflerine uyum konusunda çözüm olması beklenmektedir.

2.1. Kadın İstihdamında Pozitif Ayrımcılık Programı (KİPAP)

İstihdamın korunmasına ve artırılmasına yardımcı olmak üzere düzenlenen aktif işgücü programları kapsamında, imalat sektöründe faaliyet gösteren ve belirli şartları taşıyan işyerlerinin, daha verimli ve katma değerli üretim gerçekleştirmeleri ve ihracat odaklı istikrarlı büyümeye katkı sağlayabilmeleri için gençler başta olmak üzere nitelikli kadın işgücünün yetiştirilmesi ve iş arayanların işgücü piyasasında talep edilen becerilere sahip olmasını temin etmek amacıyla Kadın İstihdamı İçin Pozitif Ayrımcılık Projesi Kapsamında Üretim Sürecine Katılım Programı (KİPAP) tasarlanmıştır. Kadın İstihdamı İçin Pozitif Ayrımcılık Projesi Kapsamında Üretim Sürecine Katılım Programının Yürütülmesine İlişkin Usul ve Esaslar ise 08/02/2024 tarih ve 15460317 sayılı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğüne yürürlüğe girmiştir. Genel Müdürlük tarafından destek kapsamındaki uygulama illeri 2024 yılında Adana, Adıyaman, Ankara, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kilis, Kocaeli, Konya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Osmaniye, Samsun, Şanlıurfa ve Tekirdağ olarak belirlenmiştir. 2025 yılı itibariyle destek

¹⁸ Özlem Işığçok, *İstihdam ve İşsizlik*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Ankara, 2021, s. 43.

kapsamı Türkiye’deki 81 ile genişletilmiştir. Ayrıca desteklenen imalat sektörüne sağlık, bilgi ve iletişim gibi alt sektörler eklenmiştir. Bu kapsamda 2024 yılında yaklaşık 4.000 kişinin yararlandığı programda 2025 yılında daha fazla katılım sağlanması beklenmektedir.

10.000 kadının işgücü piyasasına dahil edilmesinin önünü açan KİPAP programında 23 şehirde 2024 yılı Şubat ayı itibarıyla uygulanmakta ve sanayinde faaliyet gösteren firmalara 18-35 yaşları arasında kadın personel almaları durumunda 3 ay boyunca tüm işçi maliyetleri Türkiye İş Kurumu tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca programdan yararlanan kadınların 66 aya kadar olan çocuklarına da 2025 yılı için aylık 7.500 Türk Lirası destek sağlanmaktadır. Çocuk bakım desteğinden yalnızca ilgili ayın ilk günü itibarıyla 0-66 ay arasında çocuğu bulunan kadınlar faydalanabilmektedir. Gün hesabı yapılarak program başlangıç tarihi itibarıyla 0-66 ay aralığında çocuğu olan kadınların (66 ay dâhil) destekten yararlanması sağlanırken destek sürecinde çocuğun 66 aydan büyük olması halinde ilgili ayda destek verilmemektedir. Programa katılım şartları ise işe giriş tarihi itibarıyla Kuruma kayıtlı kadın işsiz olmak, işe giriş tarihi itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, işe giriş tarihinden önceki son bir ayda uzun vadeli sigorta kolları kapsamında sigortalı olmamak, işe giriş tarih itibarıyla 18 yaşından büyük 35 yaşından küçük olmak [18 yıl 00 ay 00 gün (dâhil) ile 34 yaş 11 ay 29 gün (dahil)], işverenin eşi, ikinci dereceye kadar kan veya kayın hısımlı olmamak, kurum tarafından düzenlenen mesleki eğitim kursu veya işbaşı eğitim programı kapsamında bekleme süresine tabi olmamak, işe giriş tarihi itibarıyla kurs veya programlara katılmama yönünde yaptırım uygulanmıyor olmak, işe giriş tarihinden önceki on iki aylık dönemde söz konusu işyerinin bağlı bulunduğu vergi numarası altında yer alan herhangi bir işyerinde istihdam edilmemiş olmak şeklinde belirlenmiştir.¹⁹

2.2. Nitelikli İşgücü Yetiştirme Programı (NİYEP)

İşgücü piyasasında işveren kar maksimizasyonu doğrultusunda çok iş az para stratejisini benimsemişken iş arayanda ise fazla yorulmadan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) arasında 23.09.2024 tarihinde Nitelikli İşgücü Yetiştirme Programı İşbirliği Protokolü imzalanmıştır. Bu Protokol ile Türkiye İş Kurumu ile TOBB arasında işgücü piyasasının talep ettiği niteliklerde nitelikli işgücünün yetiştirilmesi için kamu-özel sektör işbirliğinde teorik ve pratik eğitimlerin birleştirilmesini içerecek şekilde mesleki eğitimlerin düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Aktif İşgücü Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin “Özel Politikaların ve Uygulamaların Geliştirilmesi” başlıklı 58 inci maddesinin birinci fıkrası çerçevesinde hazırlanan Kurumumuz ile TOBB arasında geliştirilecek işbirlikleri kapsamında düzenlenecek olan mesleki eğitim kurslarına ilişkin hususlara yer verilmekte olan “Nitelikli İşgücü Yetiştirme Programı Kapsamında Mesleki Eğitim Kurslarının Düzenlenmesine İlişkin Genelge” Makamın 14.11.2024 tarih ve 17067959 sayılı oluru ile yürürlüğe girmiştir.

¹⁹ Kadın İstihdamı İçin Pozitif Ayrımcılık Projesi Kapsamında Üretim Sürecine Katılım Programının Yürütülmesine İlişkin Usul Ve Esaslar, İŞKUR, 2024

Programda özellikle temininde güçlük çekilen mesleklerde işgücü yetiştirilerek sürdürülebilir istihdama pozitif bir katkı amaçlanmaktadır. Ayrıca Her Meslekte Kadın Eli Projesi ile birleştirilerek katılımcılardan kadın olanlara %30 daha fazla ücret ödenmektedir. Burada da kadınlara pozitif bir ayırım söz konusudur. Normal çalışan katılımcılar günlük 850,18 Türk Lirası almakta iken Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğüne belirlenen 100 meslekte Her Meslekte Kadın Eli Projesi kapsamında açılan programlarda çalışan kadınlara günlük 1.105,23 Türk Lirası ödenmektedir.²⁰

2.3. İŞKUR Gençlik Programı (İGP)

Üniversite öğrencilerinin istihdam edilebilirliğini artıracak bilgi, beceri, çalışma alışkanlığı ve disiplini kazandırmak üzere Türkiye İş Kurumu tarafından 10.12.2003 tarihli ve 25326 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun ekli listesinde yer alan devlet üniversiteleri ile iş birliği yapılarak düzenlenen ve işgücü uyum programı uygulaması olan bir aktif işgücü programıdır. Programa katılım şartları ise Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, kuruma kayıtlı bulunmak, 18 yaşını tamamlamak, yaşlılık veya malullük aylığı almamak, program talep tarihinden önceki bir yıl içerisinde ve programın fiilen başlayacağı tarihe kadar yüklenicinin veya bağlı, ilgili, ilişkili ve yan kuruluşlarında çalışmamak, başvuru tarihinden önceki son bir aylık sürede 5510 sayılı kanunun 4'üncü maddesi kapsamında sigortalı olarak bildirilmemiş olmak veya sigortalı sayılmamak, başvuru tarihi itibarıyla 5510 sayılı kanunun 5'inci maddesi kapsamında sigortalı olarak bildirilmemiş olmak veya sigortalı bulunmamak, hane gelir şartını sağlamak, kurum tarafından sunulan aktif işgücü veya işsizlik sigortası programlarının yararlanıcısı olmamak, yüklenici üniversitenin öğrencisi olmak (*açık öğretim veya uzaktan öğretim öğrencisi olmamak kaydını dondurmuş ve/veya pasif durumda olmamak*) şeklinde belirlenmiştir.

Öğrenciler üniversitelerde belirlenen alanlarda işgücü uyum programlarından faydalanarak günlük 1.083 tl ücret almaktadır. 2025 yılında bütün devlet üniversitelerinde uygulanacak olan İŞKUR Gençlik Programlarından 100.000 öğrencinin faydalanması planlanmaktadır. Eğitimlerine devam eden gençlerin haftalık en fazla 3 gün en az 1 gün olarak yararlanabileceği program alanları Sürdürülebilir Kampüs Faaliyetlerinin, Kampüs Altyapı ve Bakım Faaliyetlerinin, Sosyal ve Kültürel Faaliyetlerin, Akademik ve İdari Faaliyetlerin, Toplumsal Hizmet ve İşbirliği Faaliyetlerinin, Öğrenci Gelişim ve Uyum Faaliyetlerinin, Dijital Dönüşüm ve İnovasyon Faaliyetlerinin ve Girişimcilik Ekosistemi Faaliyetlerinin Desteklenmesi ise şeklinde belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, üniversite öğrencilerine yerinde danışmanlık hizmeti sunmayı hedefleyen "İŞKUR Kampüs" özellikle mezun olma aşamasına gelmiş öğrencilerin iş gücü piyasasına hazırlanabilmeleri için mülakat teknikleri, iş arama becerileri, doğru ve etkili özgeçmiş hazırlanması gibi konularda bireysel görüşmeler ve grup görüşmeleri gerçekleştirilmektedir. Bu da gençlerin işgücü piyasasına hazırlanması anlamından önem arz etmektedir.

²⁰ Nitelikli İşgücü Yetiştirme Programı Kapsamında Mesleki Eğitim Kurslarının Düzenlenmesine İlişkin Genelge, İŞKUR, 2024

Sonuç

Açık işlerin zamanında doldurulamamasının başlıca nedenleri işgücünün yer değiştirebilme yetersizliği, işverenin talep ettiği niteliklere sahip elemanların olmayışı, bazı mesleklerde çalışma ortamı ve ücretin adaylarca beğenilmemesi, işverenlerin talep ettikleri işgücüne işin gereklerine uygun ekonomik ve sosyal koşulları sunmaması olarak sıralanabilir. İşgücünün mesleki bilgi ve beceri açısından kalifiye olmaması bu sorunu daha da derinleştirmektedir. Bu iki önemli unsurun birbiri ile uyumunun sağlanmasında Aktif İşgücü Piyasası Politikaları ön plana çıkmaktadır. Türkiye işgücü piyasası derinlemesine incelendiğinde hizmetler sektörü ve erkek işgücü yoğun bir durum söz konusudur. Bu duruma istinaden 2025-2028 dönemini kapsayan ve kılavuz belge niteliğindeki Yeni Ulusal İstihdam Stratejisi temel ilkeleri politika alanları ve kılavuz hedefleri irdelendiğinde görüleceği üzere iddialı bu 6 hedefe ulaşılabilmek adına çeşitli ulusal istihdam politikaları yürütülmesi gerekmektedir. Bu açıdan kamu istihdam kurumu olan Türkiye İş Kurumu’nun yürüttüğü Aktif İşgücü Piyasası Politikalarına son dönemde yenileri eklenmiştir.

Türkiye İş Kurumunun faaliyetlerine yeni eklenen Aktif İşgücü Piyasası Politikaları arasında yer alan Kadın İstihdamında Pozitif Ayrımcılık Programı doğrultusunda 2024 yılında 10.000 kadının istihdam edilerek işgücü piyasasına dahil edilecek olması büyük önem taşımaktadır. Yine, Nitelikli İşgücü Yetiştirme Programlarında ve İŞKUR Gençlik Programlarında 2025 yılında toplam 100.000’i genç olmak üzere toplam 200.000 kişi istihdam edilecektir. Sözü edilen hedeflerin mevcut değerlere yakın olması bir başka deyişle aralarında uçurum bulunmaması nedenleriyle yeni programların hedeflere katkısının olumlu yönde olması beklenmektedir. Ulusal İstihdam Stratejisinin hedefleri ve şu anki mevcut durumlar incelendiğinde işsizlik oranı, 2028 yılında %7,5’e düşürülecektir (2024-%8,5). İstihdam oranı, 2028 yılında % 52,5’e yükseltilecektir (2024-%49,5). Kayıt dışı istihdam oranı, 2028 yılında % 23,4’e düşürülecektir. İşgücüne katılma oranı, 2028 yılında % 56,7’ye yükseltilecektir (2024-%54,1). Kadınlarda işgücüne katılma oranı, 2028 yılında % 40,1’e yükseltilecektir (2024-%36,6). Gençlerde işsizlik oranı, 2028 yılında % 16,6’ya düşürülecektir (2024-%15,7).

COVID 19 Pandemi döneminde %13-14 oranlarına ulaşan işsizlik oranı 2024 sonu itibariyle yeniden %8,4 seviyesine gerilemiştir. Sahadaki mevcutta yürütülen İşbaşı Eğitim Programlarının yanında yeni Aktif İşgücü Piyasası programlarından Nitelikli İşgücü Yetiştirme Programı işsizliği azaltıcı etkiye sahiptir. Türkiye işgücü piyasasında son 7 yılda istihdam oranı %2’lik bir artışla %49,2 seviyelerine yükselmiştir. Tüm Aktif İşgücü Programlarına yoğun katılım bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için faydalı olacaktır. Sonuç olarak işgücü piyasasının yeni aktörleri olarak sunulan KİPAP, NİYEP ve İGP Aktif İşgücü Piyasası Programları Ulusal İstihdam Stratejisi hedefleri için 2025 yılı itibariyle yoğun bir biçimde kullanılması beklenmektedir.

Türkiye işgücü piyasasının çok değişkenli ve yapısal işsizlik sarmalarından çıkmakta bir hayli zorlanan dinamiklere sahip olduğu bilinmektedir. Özellikle işgücünün işverenin beklenti düzeyinden daha düşük seviyede nitelik ve becerilere sahip olması,

işveren grubunu sürekli yakındığı bir durumdur. Aktif İşgücü Piyasası Politikalarından Nitelikli İşgücü Yetiştirme Programının bu sorunu ortadan kaldıracak dinamiklere sahip olduğu görülmektedir. Üniversite gençlerini hedef alan ve onlara esnek çalışma disiplini öğretecek nitelikte olan İŞKUR Gençlik Programı ise 2025 yılında 100.000 gence geçici sürede gelir desteği sağlayacaktır. Kadın İstihdamında Pozitif Ayrımcılık Programında ise 2025 yılı Mart ayı itibarıyla 23 pilot kentten tüm ülke geneline yayılarak kadınların istihdamına destek olması beklenmektedir. İmalat sanayinin dışında hizmet sektörünün sağlık, bilgi ve iletişim gibi alt sektörlerine de kapılarını açması kadın istihdamında verileri ileri taşıyacaktır.

Sonuç olarak, gerek Ulusal İstihdam Stratejisindeki 6 temel hedefin 2025-2028 döneminde bir önceki dönemde olduğu gibi ulaşılabilirlikten uzak olmaması gerekse her hedef için eylem planlarını oluşturan bileşenler içerisinde işgücü piyasasının yeni teşvik ve staj aktörlerinin yer alması nedenleriyle hedeflere ulaşmada zorluk çekilmeyeceği anlaşılmaktadır. Bu hedefler doğrultusunda kadınların işgücü piyasasına katılım oranı ilk süreçte %40'lar seviyesine çıkarılıp ardından Avrupa Birliği ortalaması olan %66'lara yaklaştırılabilir. Genç işsizlik oranının da 2030 yıllarına gelmeden tek haneye çekebilecek programlar sahada kendine yer aramaktadır. Fakat şüphesiz İŞKUR'un sunduğu bu özel gruplara yönelik programların dışında Küçük ve Orta Ölçekli Sanayicileri Geliştirme Birliği (KOSGEB), Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), bölgesel kalkınma ajansları ve diğer sivil toplum kuruluşlarının da çeşitli teşvik ve özendirmeleri ile işgücü piyasası daha proaktif bir yapıya kavuşması mümkün olacaktır. Ulusal İstihdam Stratejisindeki hedeflere ulaşılması durumunda işgücü piyasasındaki başta işgücüne düşük düzeyde katılım olmak üzere kadınlar ve gençler gibi özel politika gerektiren grupların istihdamı açısından bir yeniden yapılanma gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece dinamizm kazanan işgücü piyasası sayesinde toplumda olumlu yönde bir sosyolojik dönüşüm de gerçekleşebilecektir.

Kaynakça

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, "Türkiye Açısından Yaşlanma, Önümüzdeki Süreçte Çözümlemesi Gereken Bir Mesele Olarak Önümüzde Duruyor", [<https://www.aile.gov.tr/haberler/bakanimiz-derya-yanik-turkiye-acisindanyaslanma-onumuzdeki-surecte-cozumlenmesi-gereken-bir-mesele-olarak-onumuzdeduruyor/>] (E.T. 21.02.2024)]

Altunok, Bahar, "Türkiye'de İş-Yaşam Dengesini Sağlamaya Yönelik "İzin Politikalarının" "İş Kanunu" ve "Devlet Memurları Kanunu" Perspektifinde İncelenmesi", Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi" 2024, s.31-44.

Dama, Nergis, *Türkiye'nin Eğitim, Öğrenim ve Çalışma Sürecinde Olmayan Gençleri*, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayını, Ankara, 2017.

Genda, Yuji, "Jobless Youths and the NEET Problem in Japan", *Social Science Japan Journal*, Volume: 10, Number: 1, 2007.

Karakuş, Mustafa, *Genç İstihdam Politikaları Türkiye ve Avrupa Birliği Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2020, s. 177.

Kadın İstihdamı İçin Pozitif Ayrımcılık Projesi Kapsamında Üretim Sürecine Katılım Programının Yürütülmesine İlişkin Usul Ve Esaslar, İŞKUR, 2024

ManpowerGroup, *Türkiye Yetenek Açıklığı Raporu*, Ankara, 2023 [https://26582639.fs1.hubspotusercontenteu1.net/hubfs/26582639/Research%20%20Inights%20Files/T%C3%BCrkiye_EN_TS_Infographic_2023-1.pdf], (E.T.16.01.2024)].

Namal, Mete Kaan - Emine Betül Cansever, “İşgücünün Görünmeyen Dezavantajları: Ne İşte Ne de Eğitimde Olmayan Gençler”, *Sosyal Politika ve Çalışma İlişkilerinde Güncel Sorunlar*, Cilt: II, Ankara, 2020.

Özlem Işığışok, *İstihdam ve İşsizlik*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Ankara, 2021, s. 43.

Sarı, Rahime Mercan - Esra Burcu Sağlam, “Sosyal Problemler Sosyolojisi Çerçevesinde Türkiye’de Nüfus Yaşlanması”, *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı: 86, 2024.

Soylu, Özgür Bayram- Beyza Nur Aydın “Genç İşsizliğin Gelişimi, Belirleyicileri Ve İktisadi Politikalar: Avrupa Birliği-Türkiye Karşılaştırması”, *Ekev Akademi Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 82, 2020, s. 339-360.

Tiyek, Ramazan -Umut Yertüm, “Güney Avrupa Refah Rejimi Bağlamında Türkiye: Bir Değerlendirme”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 2016.

Tolgay, Celal - Özlem Çakır, “Ne Eğitimde Ne De İstihdamda Olan Gençlerin Genç İşsizliğine Yönelik Algıları Üzerine Bir Araştırma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 4, 2022.

Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *Ulusal İstihdam Stratejisi*, Ankara, 2025 [<https://www.csgb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal-istihdam-stratejisi/>](E.T. 18.02.2024)].

Türkiye İş Kurumu, *Türkiye İşgücü Piyasası Analizleri*, , Ankara, 2023 [<https://media.iskur.gov.tr/66631/turkiye.pdf>] (E.T. 18.01.2025)]

Türkiye İş Kurumu, *Nitelikli İşgücü Yetiştirme Programı Kapsamında Mesleki Eğitim Kurslarının Düzenlenmesine İlişkin Genelge*, 2024

DEZAVANTAJLI GRUPLAR İÇERİSİNDE GÜNDELİKÇİ KADIN OLMAK: “ORDU İLİ ÖRNEĞİ”

Being a Daily Worker Woman Among Disadvantaged Groups: The Example of Ordu Province

Yağmur OKAY RESULOĞLU

Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Ordu/
Türkiye E-posta: yağmur.okay9@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6932-1898>

DOI: <https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.2>

Makale Türü	Araştırma - Research	Article Type
Geliş Tarihi	20 Şubat - February 2025	Received
Kabul Tarihi	15 Nisan - April 2025	Acceptance
Yayın Tarihi	30 Nisan - April 2025	Publication
Sayfa Aralığı	19 - 30	Pages Range

Yağmur Okay Resuloğlu, “Dezavantajlı Gruplar İçerisinde Gündelikçi Kadın Olmak: Ordu İli Örneği”, *Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD)*, C.3, S.1, Nisan 2025, s. 19-30.

Öz

Dünyada küreselleşme ile birlikte pek çok gelişme yaşanmıştır. Enformel istihdamın artması açısından bu gelişmelerden birini ihracata dayanan sanayileşmeye geçiş diğerini ise sanayileşmenin gelişmekte olan ülkelere kayması oluşturmaktadır. Bu süreçte esnek ve ucuz işgücü olması açısından genellikle kadınların tercih edilmesi birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda özellikle ev hizmetleri sektörü gerek kapsamı gerekse sonuçlarıyla birlikte diğer tüm işlerden ayrı olarak kadınların yoğunlukla çalıştığı enformel bir alanı oluşturmaktadır. Bu grubun toplum nezdinde taşıdığı fizyolojik, sosyolojik, ekonomik vb. dezavantajlar yaşamış oldukları sorunları daha da arttırmakta dolayısıyla diğer dezavantajlı gruplar arasında önemli hale getirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, ev hizmetleri içerisinde gündelikçi olarak çalışan kadınların; çalışma koşulları, iş sağlığı ve güvenliği, sosyal güvenceleri, ücretleri, iş kazaları, yaptıkları işlerin kapsamı ve içeriği, karşı karşıya kaldıkları sorunlar, ekonomik zorlukları, işe giriş süreçleri gibi konular demog-

rafik yapılar ile ele alınarak temel sorun alanlarının belirlenmesi hedeflenmiştir. Yöntem olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmış ve elde edilen veriler nitel bir çerçevede değerlendirilmiştir. Bu bağlamda gündelikçilik yapan 10 kadın işçiyle kartopu örneklem yöntemi kullanılarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Sonuç olarak, gündelikçi olarak çalışan kadınların ekonomik yetersizlikler sebebiyle bu işte çalıştıkları, ev işleri kapsamında ise ev süpürme-silme, cam silme, çamaşır işleri, ütü yapma, yemek pişirme gibi pek çok işi yaptıkları belirtilmiştir. Kadınların çoğu beş yıldan fazla bu işi yapmaktadır. Gündelikçi olarak çalışan kadınlar iş güvencesinden yoksun ve sendikasız şekilde çalışmakta ve gittikleri evlerde pek çok olumsuzluk yaşamaktadırlar. Dolayısıyla gündelikçi kadınlara sosyal güvence sağlanarak yasal düzenlemelerin yapılması kayıt dışılığın önlenmesi ve kadın yoksulluğunun ortadan kaldırılmasında etkilidir.

Anahtar Kelimeler: Kadın İşgücü, Dezavantajlı Gruplar, Ev Hizmetleri, Gündelikçi Kadınlar

Abstract

There have been many developments in the world with globalization. In terms of the increase in informal employment, one of these developments is the transition to export-oriented industrialization and the other is the shift of industrialization to developing countries. In this process, the preference for women as flexible and cheap labor has brought along many problems. In this context, especially the domestic services sector, with its scope and consequences, constitutes an informal field where women work intensively, apart from all other jobs. The physiological, sociological, economic, etc. disadvantages of this group in the eyes of the society increase the problems they experience, thus making them important among other disadvantaged groups. Therefore, this study aims to identify the main problem areas of women working as day laborers in domestic services by addressing issues such as working conditions, occupational health and safety, social security, wages, occupational accidents, the scope and content of their work, the problems they face, economic difficulties, job entry processes with demographic structures. In-depth interviews were used as a method and the data obtained were evaluated in a qualitative framework. In this context, in-depth interviews were conducted with 10 women day laborers using the snowball sampling method. As a result, it was stated that women who work as day laborers do so due to economic inadequacies, and that they do many jobs such as sweeping the house, wiping windows, laundry, ironing, and cooking within the scope of housework. Most of the women have been doing this job for more than five years. Women working as day laborers work without job security and without unionization, and experience many negativities in the houses they visit. Therefore, making legal arrangements by providing social security to day laborers is effective in preventing informality and eliminating women's poverty.

Keywords: Women labor force, disadvantaged groups, domestic services, day laborers.

Giriş

Dünya genelinde yaşanan sosyo-ekonomik gelişme ve değişimler ile birlikte kadınların çalışma hayatına girişi hızlanmıştır. Kadınların iş hayatına girmesi ile birlikte ev işleri, çocuk bakımı gibi işlerin yapılmasında başka kadınların emeğine ihtiyaç duyulmuştur. Bu gelişme ekonomik anlamda yoksul olan, eğitim düzeyi düşük ve meslek sahibi olmayan kadınlara iş olanağı sağlamıştır. Gündelikçi olarak adlandırılan bu kadınların özellikle ekonomik olarak düşük seviyede olmaları ve benzeri maddi yetersizlikler yaşamaları onları çalışma hayatına itmektedir. Temelde ekonomik zorunluluklar nedeniyle çalışmak zorunda kalan bu gruptaki kadınların hane bütçelerine katkıları da oldukça fazladır. Bu nedenle çalışamamaları, işsiz kalmaları veya işi bırakmaları halinde ise yaşanacak ekonomik sıkıntılar hem kadınlar hem de aileleri için ciddi zorluklara yol açabilmektedir. Çoğunlukla güvencesiz, kayıt dışı, sürekli ve düzenli bir

gelire sahip olmayan işlerde çalışan gündelikçi kadınların yaşamış oldukları temel sorunlarının tespiti ve güncel çözüm önerilerinin sunulması büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla yapılan çalışmada gündelikçi çalışan kadınların çalışma şartları ve iş hayatında yaşadıkları zorluklar belirlenmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Bu bağlamda öncelikle dezavantajlılık kavramı incelenmiş, daha sonrasında kadınların bu grup içerisindeki yeri belirlenerek toplumsal cinsiyet rollerinin etkileri incelenmiştir. Daha sonra, ev hizmetleri ve ev hizmetleri çalışanı kavramı incelenerek gündelikçi kadınların durumu analiz edilmek üzere saha çalışması yapılmıştır.

1. Dezavantajlı Gruplar

Dezavantaj Fransızca kökenli bir kelime olarak avantajlı olamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Dezavantajlı gruplar, işgücü piyasalarına girme ya da çalışmaya devam etme gibi konularda daha dar kapsamdaki kişilerden oluşmaktadır. Gerek ekonomik gerekse sosyal hayata katılmada zorluk çeken kişiler dezavantajlı grubu oluşturmaktadır.¹ Dezavantajlılık kavramı, kişinin kendi kendine yetebilmesi için gereken araç-gereçlere olan ulaşımının sınırlanması şeklinde belirtilmektedir. Günümüzde toplum içerisinde kişilerin kaynak ve fırsatlara ulaşımının kolay olduğu ve bu imkânlara ulaşımın sınırlanması durumunun kişileri dezavantajlı konuma düşürdüğü bilinmektedir. Bu kaynaklar; sorumluluk, kişisel saygı, toplumun desteği, eğitim, sağlık, istihdam edilebilme, özerk olabilme vb. faktörlerden oluşmaktadır. Kişilerin bu kaynak ve fırsatlara olan ulaşımında yaşamış oldukları sınırlanma onların refahı için gereken tüketimi gerçekleştirememesi durumunu ortaya çıkarmakta ve sosyal dışlanmışlık oluşturarak bireyi dezavantajlı konuma itmektedir. Mayer'e göre dezavantajlı kişi, kendi kendine yetebilme araç-gereçlerine ulaşım ihtimali bulunmayan veya ulaşımı sınırlı olan kişiler olarak tanımlanmıştır. Kendine yetememe şeklinde nitelendirilen bu durum, kaynak eksikliği, ulaşımın imkânsızlığı, toplumsal yargılar, devletin politikaları, sosyal koşullar ve yapılan uygulamalar gibi faktörlerden kaynaklanabilmektedir.² Bu açıdan bakıldığında dezavantajlılık kavramı; yaşlılık, engellilik, cinsiyet gibi kişilerin kendilerine özgü durumlarından oluşan özelliklere bağlanabilmekle beraber kişinin dışında gelişen fırsat eşitsizlikleri, sınırlı istihdam olanakları, göç, kaynakların yeterli olmaması gibi faktörlerle de açıklanabilmektedir.³

Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda dezavantajlı gruplar; ücret gerektirmeyen ve özgür ulaşımı taahhüt edilmiş olan haklara serbestçe ulaşımına izin verilmemiş kişiler olarak ifade edilmiştir.⁴ Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü'ne göre (UNESCO) dezavantajlı gruplar; cinsiyet, etnik ya da dini köken, din, ekonomik

¹ Fatma Dikmetaş, *Dezavantajlı Gruplar Açısından Pasif İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi ve İşkur İçin Önerileri*, Çalışma ve Sosyal Güvelik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2017, s. 4.

² E.S. Mayer, *What Is Disadvantaged Group?* Minneapolis:Effective Communities Project, s. 4.

³ Yüstra Ak, *Çoklu Bir Dezavantajlılık Olarak Engelli Yoksulluğu: Türkiye Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 4-5.

⁴ Tamma Suryanarayana Sastry, *Human Rights Of Vulnerable & Disadvantaged Groups*, University of Pune Press, Hindistan, 2012, s. 13-14.

durum ya da politik konumları sebebiyle toplumsal ve ekonomik açıdan toplumla bütünleşebilme ihtimalleri diğer kişilere kıyasla daha az olan kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler çoğunlukla herhangi bir toprak sahibi olmayan ya da gelir getirici bir faaliyeti ya da varlığı olmayan ve eğitim, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayan kişilerden oluşmaktadır.⁵

Dezavantajlı grupların kapsamı, içeriğinde bulunan kişilerin özellikler ve yaşanan sıkıntıların düzeyi ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Türkiye’de dezavantajlı gruplar genellikle; yoksul kişiler, işsiz olanlar, eğitimsiz kişiler, kadınlar, engelliler, yaşlılar, çocuklar, sosyal güvenlikli yoksun kişiler, evsiz olanlar, ayrımcılığa maruz kalanlar ve bağımlılardan oluşmaktadır. Söz konusu dezavantaj durumları genellikle birbiriyle bağlantılı olmaktadır.⁶ Hem sosyal dışlanma hem de yoksulluk tehlikesiyle karşı karşıya olan kişiler olarak dezavantajlı gruplar, sosyo-ekonomik ve kültürel hayata olan katılımları ve içinde bulundukları toplumda standart olarak belirlenmiş olan refah imkânlarına ulaşmak için gereken fırsatlardan yoksundurlar.⁷

Genel olarak bakıldığında ekonomistler dezavantajlı grupları yoksulluk ile bağdaştırarak ele alırlarken hukukçular dezavantajlı grup kapsamındaki kişileri yasal anlamda güvenceye alınması gerektiğini ifade etmektedirler. Sosyologlar ise dezavantajlı grupları gelir düzeylerinin düşüklüğü, yoksulluk, refah yetersizliği gibi kavramlarla bağdaştırmaktadırlar.⁸

1.1. Kadınlar

Kadınlar çoğunlukla gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde dezavantajlı grupların riskli bölümünde yer almaktadır. Dünya genelinde kadınların istihdamda yer edinmesi erkeklere kıyasla oldukça düşüktür. Tek neden olmasa da işverenler çoğunlukla doğum izinleri ve ücretli izinlerin işgücü maliyetlerini yükselttiğine inanmaktadırlar.⁹ Bu durumun esas nedenlerini; eğitim seviyesi, mesleki bilgi ve beceri seviyeleri, istihdamda katılımda ayrımcılık yaşamaları, toplumsal roller nedeniyle ev dışındaki bir işte çalışmanın kabul görmemesi, evin geçiminin erkek tarafından karşılanması gerektiği

⁵ Abdullah Elmas, “1923-2016 Yılları Arası Hükümet Programlarında Dezavantajlı Gruplar”, *Social Sciences Studies Journal*, Cilt: 4 Sayı: 15, 2018, s. 946.

⁶ Fatma Dikmetaş, *Dezavantajlı Gruplar Açısından Pasif İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi ve İşkur İçin Önerileri*, (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi), Ankara, 2017, s. 4.

⁷ Gökhan Sait Gündüz, *Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü*, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007, s. 19-20.

⁸ Yusuf Ziya Yıldırım, *Dezavantajlı Bir Grup Olarak Engellilere Yönelik Eğitim Faaliyetleri: İsmek Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s. 17.

⁹ F. S. Markham, “Kadın İstihdamı: Politikalar Etkili Mi, Değil mi?”, *ÇSGB AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni*, Mart- Nisan-Mayıs, 2010, s. 28-31.

düşüncesi, bakıma muhtaç olan çocuk veya yaşlı bakımı, haneîçi işler gibi pek çok faaliyetin sorumluluğunun kadınlara yüklenmesi oluşturmaktadır.¹⁰

Kişiler, diğer kişileri erkekler ve kadınlar olarak gruplandırdıktan sonra, ayrı grubun fertleri olarak değerlendirdikleri bu kişilere pek çok yargı yükleyerek, bu grupların farklılıklarını biyolojik sebeplere dayandırarak söz konusu farklılıklara dikkat çekmektedir.¹¹ Dünyadaki her ülkenin ve her toplumun kadına olan yaklaşımı ve yüklediği anlam farklıdır. Kadınlar ve erkekler toplum içerisinde farklı görevler üstlenmişlerdir. Önceki toplumlarda yaygın bir tutum olan ve kadınların önceliğinin evi ve ailesi olduğunu dayatan bakış açıları günümüzde kadının toplum içinde her alanda yer edinmesi gerekliliği fıkriyle yer değiştirmiştir.¹² Ancak toplumda genel olarak kadınlara ayrımcılık yapılmakta ve dolayısıyla kadınlar dışlanmaktadır. İşgücü piyasalarında da kadınlar ayrımcılığa uğramaktadırlar. Kadınların çalışma hayatında yer edinmesi ülkenin ekonomik anlamda kalkınması için son derecede önemlidir.¹³

Diğer diğer önemli konu ise kadınların çalışma hayatında bulundukları konumdur.¹⁴ Bu durumun en temel gerekçesini ise kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları problemler oluşturmaktadır. Bu kapsamda kadınlar özellikle; emek sömürsü, cinsiyet ayrımcılığı, düşük ücretlerle uzun sürelerle çalıştırılmak, terfi etme ihtimalinin düşük olması, psikolojik baskı, sözlü taciz, niteliksiz işlerde çalıştırılma, sosyal haklarının kullandırılmaması ve kayıt dışı çalıştırılma vb. sorunlarla karşılaşmaktadırlar.¹⁵ Bunun yanında iş hayatında gerekli olan işgücü ihtiyacının karşılanmasında verilmiş iş ilanlarında sadece erkeklerin başvuru yapmasının şart koşulması, iş için verilen ücretlerde erkeklerin kadınlardan daha fazla ücret alması, kadınların hamilelik durumları kullanılarak işten çıkarılması, kadınları zor durumda bırakacak şekilde cinsiyet ayrımları doğrudan ayrımcılık örnekleri de etkili olmaktadır. Ayrıca kadınlar, niteliksiz ve kolayca yerine biri bulunabilecek yedek işgücü olarak algılanmakta ve evi-haneyi geçindirenin erkek olduğu gibi kalıp yargılar sebebiyle işten çıkarılması daha kolay olan

¹⁰ Gökhan Sait Gündüz, *Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü*, Çalışma ve Sosyal Güvelik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007, s. 21.

¹¹ Handan Baydoğan, *Dezavantajlı Gruplara Yönelik Aktif İstihdam Politikalarının Etkinliği*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2012, s. 4.

¹² Sedat Doğan, *Kadın İstihdamında İletişimin Önemi*, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014, s. 12.

¹³ İrfan İhsan Aksoy, *Dezavantajlı Grupların İstihdamına Yönelik Politikalar: Gelişmiş Ülke Örnekleri ve Türkiye İçin Politika Önerileri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2019, s. 33.

¹⁴ Metin Berber, Burçin Yılmaz Eser, 'Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz. *İş, Güç: The Journal Of Industrial Relations & Human Resources*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2008, s. 14.

¹⁵ Müşerref Küçük, *Çalışma Hayatında Kadınlar ve Karşılaştıkları Sorunlar: Bir İşverene Bağlı Olarak Çalışan Emekçi Kadınlara İlişkin Bir Araştırma. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:7 Sayı:1, 2015, ss. 8-9.*

grupla arasında görülmektedir.¹⁶ İş hayatında yeni işçi alınması durumlarında çocuğu olan kadınların seçilmemesi, işten çıkarılma riskinin oldukça yüksek olması, çalışma hayatındaki teşvik uygulamalarından erkeklere kıyasla faydalanma oranlarının düşük olması, seyahatin zorunlu olduğu işlerde bekâr kadınların seçilmesi gibi uygulamalar ise kadınlara uygulanan örtülü ayrımcılık örneklerinden bazılarıdır.¹⁷ Aynı zamanda çalışma hayatında dezavantajlı olarak sayılan kadınlar, yasal olarak tüm gruplarla eşit olarak kabul edilmelerine rağmen, işgücü piyasalarında kayıt dışı ve düşük ücretli işlerde istihdam edilmek zorunda kalmaktadırlar¹⁸

Ülkemizde çeşitlilik sahibi sosyal yapı içinde kadının konumu, şartları ve toplumsal cinsiyet algısı da gelir seviyesi, eğitim seviyesi, kır-kent yerleşmesi, dini inanışlar ve geleneksel davranışlar gibi pek çok faktöre bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.¹⁹

1.2. Cinsiyet Temelli İş Bölümü ve Ev İç Roller

Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumun önceden belirlediği ve kişilerden yerine getirmesini beklediği roller olarak açıklanmaktadır. Toplumun bir parçası olarak toplum tarafından bu rollere uymanın zorlanması genellikle biyolojik cinsiyetin ötesine geçmektedir. Bu bağlamda kadın, toplumun onun için önceden belirlemiş olduğu rollere sahip olursa kadınsı, erkek ise aynı şekilde erkeksi olarak ifade edilmektedir.²⁰ Bu ayrım tüm dünyada her toplumun kendine has tarihi ve kültür yapısı olması kadın ve erkek açısından farklı roller, yükümlülük ve eylemlerin uygunluğuna sebep olmaktadır.²¹ Kişilerin doğduğu ve içinde yer aldığı toplumun kültürü, kadın veya erkeğin davranışlarına roller yüklemektedir. İnsanlar kadın veya erkek olarak doğmakta, dâhil olduğu toplum içinde büyütülürken toplum tarafından kişilere yüklenen davranış ve tutumlara göre kız veya erkek çocuk olarak yetiştirilmektedir.²² Toplumsal yargılara göre gelişen davranışlar, çoğu zaman kişilerin çocukluğundan itibaren başlamaktadır. Örneğin kız çocuklarına oynamaları için oyuncak bebek verilirken, erkek çocukları

¹⁶ Özlem Çakır, 'Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. *Erciyes İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı:31, 2008, ss. 30-42.

¹⁷ Tülin Dalkıranoglu, Fatma Gül Çetinel, Konaklama İşletmelerinde Kadın ve Erkek Yöneticilerin Cinsiyet Ayrımcılığına Karşı Tutumlarının Karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, 2008, ss. 280-281.

¹⁸ Lütfi İnciroğlu, Kadınların İstihdama Katılımı ve Yaşanan Sorunlar, *Toprak İşveren Dergisi*, Sayı: 85, 2010, ss. 1-5.

¹⁹ Meryem Koray, *Sosyal Politika*. İmge Kitabevi, 2005.

²⁰ Öner Çelikkaleli, Raşit Avcı, Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine Göre Bağlanma Biçimlerinin İncelenmesi. *Journal of Computer and Education Research*, Cilt:4 Sayı:7, 2016, s. 105.

²¹ Çağla Ünlütürk Ulutaş, Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 21, 2009, s. 27.

²² Füsün Terzioğlu, Lale Taşkın, Kadının Toplumsal Cinsiyet Rolünün Liderlik Davranışlarına ve Hemşirelik Mesleğine Yansımaları. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 12 Sayı: 2, 2008, s. 63.

çoğu zaman araba, top ve silah gibi oyuncaklarla oynarlar.²³ Söz konusu durum cinsiyet temelli iş bölümünü meydana getirmektedir. Toplumsal cinsiyet temelli iş bölümünde ise kalıp yargılar bulunmaktadır. Bu bakımdan, erkeklerin yaptığı işler saygınlık kazanan, gelir sağlayan ve evi geçindiren işler olurken, kadınların yaptığı işler çoğunlukla hane içi işler ve düşük ücretli işler olmaktadır. Böylelikle işler de kadın işi-erkek işi şeklinde ayrıma uğramaktadır.²⁴

Geçmiş dönemlerden şimdiye dek kadın hane içi sorumluluklar ve çocuk bakımı gibi işlerle üretimden uzak bırakılmıştır. Böylece, üretim içinde olma ve evi geçindirme işi erkeğe verilmişken, kadına üreme ve hane içi işler verilmiştir.²⁵ Erkek evi geçindiren, ihtiyaçları gideren kişi olarak kabul görürken kadın ise ekonomik açıdan erkeğe bağımlı kişi olmuştur. Böylelikle erkek ekonomik olarak değer üretirken kadın erkeğe bağımlı olduğundan ve hane içinde yaptığı işlerin ekonomik bir karşılığı olmadığından toplum içinde değersiz konuma gelmektedir. Bu sebeple kadının hem toplum içinde hem de aile içinde değer görebilmesi için gerek eğitime gerekse ekonomik bağımsızlığa sahip olması gerekmektedir. Son zamanlarda yaşanan sanayileşme ve kentleşme olgusuyla birlikte değişen toplumsal yapılar kadının rollerine yenilerini de eklemiştir. Kadın gelir getirici bir işe başlayarak ekonomik anlamda var olmuş, kendine olan güveni yükselmiş ve gerek toplumda gerekse aile içindeki konumunu güçlendirmiştir.²⁶ Böylelikle kadının enformel sektörde ücretli, sürekli olmayan bir işte çalışması, yalnızca eve ekonomik katkı sağlamaktan öteye geçmiş, toplumsal baskılardan ve eşitsizliklerden koparak toplumsal alana daha çok katılmalarının önü açılmıştır.²⁷

Ataerki toplum yapısıyla toplumsal cinsiyet rollerinin kadına atfettiği sorumluluklar sonucunda kadınlar gerek hane içi işleri yapan gerekse bakıma muhtaç çocuk-yaşlı kişilerin bakım işini yerine getiren kişi olarak görülmüştür. Hane içi işler ise çoğunlukla yemek pişirme, temizlik yapma, alışveriş yapma, çamaşır yıkama vb. işler şeklinde sıralanmaktadır. Söz konusu işler kadınların görünmeyen emeği ile yerine getirilmektedir. Bu sebeple görünmeyen emek olarak nitelendirilen ücretsiz ev emeği gerek aile gerekse toplum için oldukça önemli bir yere sahiptir.²⁸

Hane içi işlerin kadın işi olarak kalıplaşması sebebiyle kadınlar iş hayatına katılsa da eve geldiklerinde bu işlerin de onlar tarafından yerine getirilmesi beklenmektedir.

²³ Ayfer Aydın Boylu, Hanife Ayan, İbrahim Bilgin, "Toplumsal Cinsiyet ve Ev Teknolojilerinin Kullanımına Etkisi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 4, 2016, ss. 959.

²⁴ Nurgül Aksoy, Toplumsal Cinsiyete Dayalı Bütçeleme ve Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nün Rolü (Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi), Ankara, 2006, s. 32.

²⁵ Faruk Kocacık, Veda B. Gökkaya, Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 1, 2005, s. 196-197.

²⁶ Canan Kaya, *Çalışma Yaşamında Kadın İşgücü Sorunları ve Örgütlenme Eğilimleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 17.

²⁷ Serap Suğur, Ev Hizmetlerinde Kadın İşgücü İstihdamı ve Yoksulluk İlişkisi: Gündelikçi ve Bakıcı Kadınlar Üzerine Bir Araştırma. *Ammi İdaresi Dergisi*, Cilt: 42, Sayı:3, 2009, s. 98.

²⁸ Olcay Tire, *Cinsiyet Rollerinin Kadının Konumu Üzerine Etkileri (Gündelikçi Kadınlar Örneğinde)*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2019, s. 99.

Hane içi işlerin düzenlenmesi ve kurgulanması gibi görevlerin de kadına ait olması erkeklerin hane içindeki işlerde yalnızca “yardım etme” konumunda olduğunu göstermektedir.²⁹

1.3. Ev Hizmetleri ve Ev Hizmetleri Çalışanı Kavramı

Kadın işi olarak görülen ev işlerinin, kadınlar tarafından yapılamadığı veya yetişilemediği zaman başka bir kadın tarafından yapılması ev hizmetleri kavramını öne çıkarmıştır. Sürekli olarak kapsamı değişen ev hizmetleri kavramının tanımlanması oldukça zordur.³⁰ Bu bağlamda ev hizmetleri daha geniş anlamda tanımlamak gerekirse: Ev içindeki ihtiyaçlar içerisinde, hane halkının kendini yeniden üretmesine destek ve ücret karşılığı olan, genellikle hane halkının dışarıdan sağladığı, hane içindeki pek çok hizmeti kapsayan, temizlik, aşçılık, hasta, yaşlı ve çocuk bakımı, alışveriş vb. işler olarak ifade etmek mümkündür.³¹ Bunun nedenleri ise; hastalık, işte çalışıyor olmak, işleri yapmak istememek vb. şeklinde sıralanmaktadır.³²

Ev işi kavramı ile en önemli kaynaklardan biri 1974’te Ann Oakley’in yazmış olduğu makale oluşturmaktadır.³³ Bu makalede ev işi kadınların ücretsiz şekilde yerine getirdiği emek süreci olarak ifade edilmiştir. Bu bakımdan ev işi, ücret karşılığı, hane halkının kendini yeniden üretimine destek olması için hane dışından sağladığı çok sayıda ev işi hizmetini kapsamaktadır.³⁴ Bu kapsamda ev hizmetleri işleri gerek dünyada gerekse Türkiye’de genellikle kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Bu işler kadın işi olarak nitelendirilmekte ve erkekler bu konuya oldukça uzak kalmaktadır.³⁵ Söz konusu ev hizmetleri içerisindeki işler arasında kadınlar en çok temizlik işlerini yerine getirmektedirler. Aynı zamanda bu temizlik işini ücret karşılığında herhangi bir kadına da yaptırabilme durumu bulunmaktadır. Temizlik işini ücret karşılığında yapan kadınlar ise gündelikçi kadın olarak tanımlanmaktadır. Gündelikçi denilmesinin temel nedenini ise bu kadınların işe gittikleri evlerdeki işleri gün içinde yapmaları ve ücretlerini de günlük şekilde almaları oluşturmaktadır.³⁶

²⁹ Özlem Altunsu Sönmez, Yağmur Gülçek, “Pandemi Sürecinde Evlerimizin Hizmetkârları Gündelikçi Kadınlar”, *Pandemi Sürecinde Dezavantajlı Gruplar*, (Ed. Emrah Başaran- Ruhi Can Alkın), NEU Yayınları: 86, Konya, 2021, s. 225-274.

³⁰ Nihat Akbıyık, “Ev Hizmetlerinde Çalışma: Malatya’da Bir Alan Araştırması”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 21, 2013, s. 209.

³¹ Sibel Kalaycıoğlu, Helga Rittersberger-Tılıç, Cömert “Abla”ların Sadık “Hanım”ları *Evlerimizdeki Gündelikçi Kadınlar*. Su Yayınevi, 2001.

³² Ali Güzel, Ali Rıza Okur, *Sosyal Güvenlik Hukuku* (10. Baskı). Beta Yayınları, İstanbul, 2004.

³³ Ann Oakley, *The Sociology Of Housework*, Pantheon Books, New York, 1974.

³⁴ Döndü Akçay Odabaşı, Gündelikçi Kadınların Folkloru, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, ss. 15-16.

³⁵ Ziya Erdem, Levent Şahin, Ülkemizde Ev Hizmetlerinde İstihdam Edilen Yabancı İşgücünün Çalışma Koşulları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 57, 2010, s. 285.

³⁶ Özlem Altunsu Sönmez, Yağmur Gülçek, “Pandemi Sürecinde Evlerimizin Hizmetkârları Gündelikçi Kadınlar”, *Pandemi Sürecinde Dezavantajlı Gruplar*, (Ed. Emrah Başaran- Ruhi Can Alkın), NEU Yayınları: 86, Konya, 2021, s. 225-274.

Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç'a göre (2001) yerleşik hayata geçişle beraber başlayan ev işleri, hane halkının ertesi güne hazırlanabilmek için sarf ettikleri çabayı belirtmektedir. Son yıllarda teknolojinin gelişmesine rağmen ev işlerine olan gereklilik hala sürmektedir. Ancak ev işlerinin hane içinde gerçekleştirilme durumuna bakıldığında bu işlerde en fazla kadınlar rol oynamaktadır. Bu işler kadınlara göre ise, gönüllü olarak ve sevdikleri için yapılmaktadır. Bu durumda da kadınların görünmez emeği ön plana çıkmaktadır.³⁷

Kadınlara yüklenmiş olan bu işler ataerkil sistemden kaynaklandığı ve yapılması zorunlu olan iş olarak kabul gördüğü için çoğunlukla ücretsiz şekilde yerine getirilmektedir. Bu durum da ev içi işlerin karşılıksız emek olarak görülmesine sebep olmaktadır. Ayrıca bunlar kadınların gerek hane içinde gerekse toplumda erkeklerle aynı konumda olmasına ve söz hakkına sahip olmasına engel olmaktadır. Dolayısıyla da kadınlar hem hane içinde hem de toplumsal alanda ikincil konumda kalmaktadırlar. Kadınlar ancak başkalarının ev-bakım işlerini ücret karşılığında yerine getirdikleri zaman kullanım değeri olarak tanımlanan özellikler metalaşır, değişim değeri haline gelir.³⁸

Ev hayatına dair yapılmakta olan hizmet işleri ev hizmetleri şeklinde tanımlanmışken, söz konusu ev hizmetlerini yapanlar ise ev hizmetleri çalışanı şeklinde tanımlanmıştır.³⁹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Hane Gelir Tüketim Anketi ile yapılan tanımlamayla ev hizmetleri, ev içinde yaptırılan hizmet işleri şeklinde ifade edilirken, ev hizmeti çalışanları ise; “Bahçıvanlar, bekçi, ev içinde çalışan aşçılar, ev içinde yaptırılan işler, gündelikçi, kâhyalar, temizlikçi kadınlar, uşaklar, şoförler, kapıcılar, , seyisler” şeklinde ifade edilmektedir.⁴⁰

2. Dezavantajlı Grup İçerisindeki Gündelikçi Kadınlar

Toplumsal cinsiyet esasına dayanan iş bölümünün beraberinde getirdiği toplumsal cinsiyet rolleri kadınların gerek toplumsal hayat içinde gerekse işgücü piyasalarında dezavantajlı gruplara dâhil olmasına neden olmuştur.⁴¹ Kadınların işgücü piyasalarına katılımı öncelikle onlara ekonomik özgürlük sağlarken aynı zamanda sosyal hayata katılım anlamında da olumlu etkiler sağlamıştır. Çoğu zaman kadınların iş hayatında yer alması onları kalıplaşmış rollerinden uzaklaştıramamışken çalışma hayatındaki sorumluluklarının üzerine hane içi sorumlulukları da yükleyerek “çifte yük” olarak belirtilen duruma mecbur bırakmıştır. Bu sebeple kadınlar artmış olan sorumluluk ve

³⁷ Gülnur Acar Savran, *Beden Emek Tarihi*. Kanat Yayınları, 2009.

³⁸ Olcay Tire, *Cinsiyet Rollerinin Kadının Konumu Üzerine Etkileri (Gündelikçi Kadınlar Örneğinde)*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2019, s. 107.

³⁹ Sinem Yıldırım alp, Emel İslamoğlu, *Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sosyal Güvenliği: Çalışan ve Çalıştıran Ekseninde Bir Değerlendirme*, Sakarya İktisat Dergisi, Cilt:5, Sayı: 3, ss. 2-3.

⁴⁰ Sinem Yıldırım alp, *Kadının Yoksullukla Mücadelede Belirlediği Bir Strateji Olarak Ev Hizmetinde Çalışma*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Sakarya, 2011, s. 93-94.

⁴¹ Sevinç Serpil Aytaç, “Kadınlara Yönelik Sosyal Politikalar”, *Sosyal Politika* (Ed. Aysen Tokol-Yusuf Alper), Dora Yayıncılık, 2020.

yüklerinden kurtulabilmek amacıyla diğer kadınların emeğini ücret karşılığı satın almaya ihtiyaç duymuşlardır. Böylelikle işgücü piyasasına katılan kadın, daha düşük eğitim düzeyinde ve ekonomik anlamda daha yetersiz olan kadınları, hane içi gündelik işler, çocuk ve yaşlı bakımı gibi alanlarda istihdam etmeye başlamıştır.⁴²

Endüstrileşmeyle birlikte toplum yapısında yaşanan değişiklikler kadınların rollerinde farklı sorumluluklar üstlenmesine ve başta hizmetler sektörü olmak üzere diğer alanlara da yönelmesine sebep olmuştur. Yaşanan değişimler kadınların kalıplaşmış geleneksel rolleriyle alakalı yargıları değiştirmemiş, kadınların iş hayatı kısıtlanmıştır. Yani eğitim düzeyi yüksek olan kadınlar vasıflı işlerde ve hizmet sektöründe yer alırken, eğitim düzeyi düşük olan kadınlar vasıfsız ve çoğu zaman el becerisine dayalı işlerde çalışmaya başlamıştır. Bu bağlamda gündelikçilik işi, eğitimsiz kadınların en çok tercih ettiği işlerden biri olmuştur.⁴³ Aynı zamanda küreselleşme olgusuyla beraber yaşanan göç süreci gündelikçi olarak çalışan kadınların sayısını arttırmıştır. Böylelikle ev içi işlere dayanan gündelikçilik sektörü büyüyerek kadın emeğinin yoğun şekilde kullanıldığı sektörlerin başında yer almış aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tekrar üretimine yol açmıştır.⁴⁴

Ülkemizde kadının çalışma hayatına katılımı oldukça düşük olmakla beraber, çoğunlukla kırsal alanda bahçe-tarla işleriyle uğraşan kadınların kente göç etmesiyle yapılabilecek işler azalmıştır. Kadınlar genellikle eğitim düzeyi açısından yetersizlik, geleneksel anlamda dışarıda çalışmanın iyi görülmemesi ve hane içi işlerle çocukların bakımı gibi sebeplerle çalışma hayatına katılamamaktadırlar. Zamanla ekonomik anlamda eksikliklerin baş göstermesiyle kadınlar genellikle ev hizmetlerinde, küçük çaplı işletmeler içinde genellikle sigortasız şekilde çalışmaya yönelmişlerdir. Kadınlar ücretli şekilde çalışmayı isteseler de eğitim düzeyleri düşük olduğu ve herhangi bir mesleğe sahip olamamaları sebebiyle genellikle ev içinde yapılabilen işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar.⁴⁵

Ülkemizde ev hizmetleri hizmet sektörü kapsamındadır. Hizmet sektörü; maddi yapıda olmayan, saklama ve transfer yapılmayan, üretici ile tüketici arasındaki etkileşimin direkt olduğu sektör olarak ifade edilmektedir.⁴⁶ Ekonomik yetersizlikler ve ihtiyaçların giderek artması kişileri kendi yeteneklerine uygun işlerde çalışmaya yönelt-

⁴² Özlem Altunsu Sönmez, Yağmur Gülçek, “Pandemi Sürecinde Evlerimizin Hizmetkârları Gündelikçi Kadınlar”, *Pandemi Sürecinde Dezavantajlı Gruplar*, (Ed. Emrah Başaran- Ruhi Can Alkın), NEU Yayınları: 86, Konya, 2021, s. 225-274.

⁴³ Faruk Kocacık, Veda B. Gökkaya, ‘Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 1, 2005, s. 197.

⁴⁴ Gülay Keskin, *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Ev Hizmetinde Çalışan Kadınlar ve Sorunları: Gündelikçi Kadınlar Üzerine Nitel Bir Araştırma*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2019, s.38.

⁴⁵ Meryem Koray, *Sosyal Politika*. İmge Kitabevi, 2005.

⁴⁶ Fatma Fidan, M. Çağlar Özdemir, *Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınlar Ya Da Evlerin Kadınları. Çalışma İlişkileri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2011, s. 80.

miştir. Söz konusu ihtiyaçların yerine getirilmesi için iş hayatı içerisinde olan ve genellikle kayıt dışı şekilde çalışan kişiler gündelikçi kadınlar olmaktadır.⁴⁷ Ataerkil aile yapısı içinde yer alan kadınlara yüklenmiş olan hane içi işlerdeki sorumluluklar onların eğitim olanaklarından yararlanmalarına engel olmaktadır. Ayrıca işgücü piyasalarında var olan cinsiyete dayalı ayrımcılık durumları da kadınların çalışma hayatına çoğunlukla enformel sektöre yönelmelerine sebep olmaktadır. Esnek çalışma biçimleri özellikle çocuk sahibi kadınların işgücü piyasalarına katılımlarını olumlu etkilemiştir. İstihdam imkanlarının yetersizliği, gereksinimlerin artması, tüketilen malların fiyatının artması gibi durumlar gelir kaynaklarını azaltırken geçimi zorlaştırmaktadır. Bu durumdaki kadınlar ihtiyaçların karşılanamaması nedeniyle çoğunlukla düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu kadınların eğitim düzeylerinin eksikliği ve herhangi bir meslek sahibi olmamaları onların çoğunlukla hane içi işler ve çocuk bakımı gibi işlerde çalışmalarını yaygınlaştırmıştır.⁴⁸ Bu bakımdan gündelikçi kadınlar gerek yoksulluk sebebiyle gerekse kadın olmaları sebebiyle dezavantajlı grup içerisine dahil olmaktadır.

3. Alan Araştırması

Bu çalışma, derinlemesine görüşmeler yapılarak verisi toplanmış olan nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmalar; araştırmanın yapılmasında derinlemesine incelemeye olanak tanımaktadır.⁴⁹ Nitel araştırmalar, görüşmecilerin konulara olan fikirlerini anlamayı, çözümlemeyi ve betimlemeyi hedeflemektedir.⁵⁰ Bu araştırmada kaynak kişiler aracılığıyla görüşmecilere ulaşılması amacıyla kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan gündelikçi kadınların sosyo-demografik özelliklerini, çalışma koşullarını inceleyerek dezavantajlı gruplar içerisindeki varlıklarını anlamak amacıyla Ordu'da yaşayan 37-60 yaş aralığındaki 10 gündelikçi kadınla yarı yapılandırılmış sorularla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmada gündelikçi kadınların iş deneyimlerini ve çalışma koşullarını daha rahat ifade edebilmeleri, düşüncelerini daha kolay şekilde açıklayabilmeleri amacıyla yarı yapılandırılmış soru formları ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada görüşmecilere yaş, medeni durum, doğum yeri- yaşanılan yer, çocuk sahibi olma durumları, hane içinde yaşanılan kişiler, eğitim düzeyi, evli olanların eşlerinin çalışma durumu, hane içinde çalışan olup olmadığı ve aylık hane geliri gibi sosyo-demografik soruların yanı sıra; çalışma yeri, çalışma sebebi, çalışma kararı verme süreci, iş bulma süreci, önceden çalışılan işler, günlük çalışma içinde yapılan işler, çalışma koşulları ve

⁴⁷ Didem Direk, 'Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınların İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sorunları: İstanbul İli Analizi. *Journal of Life Economics, Özel Sayı*, 2016, s. 104.

⁴⁸ Nurcan Önder, Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2013, s. 25.

⁴⁹ W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Yayın Odası, İstanbul, 2012.

⁵⁰ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2013.

ücret düzeyi, iş sağlığı ve güvenliği, iş hayatında yaşanan zorluklar, sendikal haklarla ilgili bilgi düzeyi ve sosyal güvenceye sahip olup olmadığıyla ilgili çalışma hayatına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Görüşmecilere toplamda 26 soru sorulmuş ve bu kadınları çalışmaya yönelten nedenler, çalışma şartları, iş bulma süreci ve çalışma deneyimleri, işveren-işçi ilişkileri gibi çeşitli konular incelenmiştir.

4. Bulgular

Bu bölümde görüşmecilerin demografik özellikleri ile gündelikçi olarak gerçekleştirdikleri işin çalışma şartları analiz edilmiştir. Görüşmecilerin sosyo-demografik özellikleri Tablo 1’de detaylıca incelenmiştir.

Göstergeler	Yaş	Medeni Durum	Doğum Yeri	Yaşanılan Yer	Eğitim Durumu	Çocuk Sahibi Olma Durumu	Çocuk Sayısı	Evde Yaşayan Kişi Sayısı	Eşin İşi	Evde Çalışan Kişi Sayısı	Aylık Hane Geliri
Ayşegül	41	Evli	Ordu	Ordu	Lise	Var	2	4	Satış Görevlisi	2	16.000
Elvan	50	Evli	Ordu	Ordu	Ortaokul	Var	2	4	Market Çalışanı	2	14.000
Nimet	37	Evli	Ordu	Ordu	Lise	Var	1	3	Berber	2	17.000
Emriye	55	Dul	Giresun	Ordu	Ortaokul	Var	2	1	-	1	15.000
Hatice	53	Dul	Ordu	Ordu	İlkokul	Var	2	3	-	2	18.000
Aysel	43	Evli	Ordu	Ordu	Lise	Var	2	4	Şoför	2	21.000
Nurten	60	Dul	Ordu	Ordu	İlkokul	Var	4	2	-	2	22.000
Şengül	45	Evli	Ordu	Ordu	Lise	Var	2	4	Satış Görevlisi	3	24.000
Neşe	52	Evli	Giresun	Ordu	Ortaokul	Var	3	5	Çiftçi	3	26.000
Hülya	51	Evli	Ordu	Ordu	Lise	Var	3	4	Usta	3	19.000

Tablo: 1 Çalışmaya Katılanların Sosyo Demografik ve Ekonomik Özellikleri

Tablo 1'e bakıldığında görüşmecilerin yaş dağılımları 37 ile 60 yaş arasında değişmektedir. Yaş durumu ele alındığında görüşmecilerin çoğunlukla orta yaş kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Yaş ortalaması ise 47,9 olarak hesaplanmıştır. Kadınların medeni durumlarına bakıldığında 7 kişinin evli, 3 kişinin ise dul olduğu görülmektedir. Görüşmecilerin 8'i Ordulu, 2'si ise Giresunlu olup evlilik sebebiyle Ordu'ya taşınmıştır. Kadınların eğitim düzeyleri incelendiğinde, en yüksek eğitim düzeyinin lise mezunu olduğu görülmektedir. Görüşmecilerden 5'i lise mezunu, 3'ü ortaokul mezunu ve 2 kişi de ilkökul mezunudur. Görüşmecilerin çocuk sahibi olup olmadıkları incelendiğinde hepsinin çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Kadınların biri 1 çocuk sahibi, 6'sı iki çocuk sahibiyken, 2'si 3 ve biri de 4 çocuk sahibidir. Kadınlara çocuklarının yaşları sorulduğunda, çocuklar 14 ile 35 yaş aralığında yer almıştır. Görüşmecilerin yaş ortalaması çoğunlukla orta yaş olduğundan çocukların çoğu 20 yaş ve üzerindedir. Sadece bir tanesi 14 yaşında olup okula gitmektedir. Kalanların büyük çoğunluğu ise aktif olarak bir işte çalışmaktadır.

Görüşmecilerin hane içinde yaşadıkları kişi sayısı incelendiğinde ise çoğunlukla çekirdek aile şeklinde yaşadıkları tespit edilmiştir. Kadınlardan sadece biri tek yaşarken, biri yalnızca çocuğuyla yaşamakta, diğerleri ise eşi ve çocuklarıyla yaşamaktadır. Görüşmecilerin eşlerinin çalışma durumları ve işleriyle ilgili bilgileri incelendiğinde, evli kadınlardan hepsinin eşi çalışmaktadır. Kadınlardan 2'sinin eşi satış görevlisi, biri market çalışanı, biri şoför, biri usta, biri çiftçi, biri ise berberdir. Eşlerin iş durumlarına bakıldığında hepsinin işyeri çalışanı olduğu tespit edilmiştir. Hane içindeki çalışan sayıları incelendiğinde, görüşmecilerin 6'sının evinde iki kişi, 3'ünün evinde üç kişi ve 1'inin evinde yalnızca kendisi çalışmaktadır. Kadınların aylık hane gelirlerine bakıldığında ise 14.000 ile 26.000 TL arasında değişen gelir dağılımı analiz edilmiştir.

Göstergeler	Günlük Çalışma Saati	Günlük Ücret	Haftada Kaç Eve Gidiyor?	Kaç Yıldır Çalışıyor?	Sigortalı mı Çalışıyor?
Ayşegül	9	500	4	6	Hayır
Elvan	10	550	3	10	Hayır
Nimet	6	400	4	2	Hayır
Emriye	9	500	6	12	Hayır
Hatice	8	500	4	5	Hayır
Aysel	9	500	5	3	Hayır
Nurten	9	550	6	12	Hayır
Şengül	6	400	5	2	Hayır
Neşe	7	550	4	7	Hayır
Hülya	6	500	3	5	Hayır

Tablo 2: Çalışmaya Katılanların Çalışma Koşulları

Tablo 2'de görüşmecilerin çalışma koşulları incelendiğinde, kadınların günlük 6 saat ve üzeri çalıştıkları görülmektedir. Görüşmecilerden 3'ü günlük 6 saat çalışırken, biri 7 saat çalışmakta, biri 8 saat çalışmakta, 4'ü 9 saat çalışmakta ve biri ise 10 saat çalışmaktadır. Görüşmecilerin günlük ücretlerine bakılacak olursa, ücretler 400 ile 550 TL arasında değişmektedir. Görüşmecilerin 5'i günlük 500 TL kazanırken, 3'ü 550 TL ve 2'si ise 400 TL kazanmaktadır. Günlük ücretlerin evin büyüklüğü ve istenilen işlerin

yoğunluğuna göre değişiklik gösterdiği belirtilmiştir. Aldıkları ücreti 550 TL olarak belirtenler gittikleri evin çok büyük ve işlerin ağır olduğunu belirtmişlerdir. Görüşmecilerin çalışma süreleri ise 2 ile 12 yıl arasında değişiklik göstermektedir. Görüşmecilerin sigortalılık durumları incelendiğinde, kadınların tamamının sigortasız şekilde çalıştıkları görülmektedir.

5. Çalışmaya Katılan Kadınların Çalışma Hayatıyla İlgili Özellikler

5.1. Bireysel Düzeyde Sorunlar

Gündelikçi kadınlar, çoğunlukla eğitim düzeyi düşük, mesleki bilgileri bulunmayan ve ev içindeki harcamalara katkı sağlamak amacıyla çalışan kadınlardır. Bu sebeple söz konusu kadınlar genellikle uzmanlık bilgisinin gerekli olmadığı, toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak devamlı yaptıkları işlere yönelerek bu işleri ücret karşılığında yapmaya başlamışlardır. Hane geliri ve sahip olunan kaynak seviyesi kadınların çalışma hayatına girmesinde etkilidir ve genellikle aile bireylerinden birinin ücretli şekilde çalışıyor oluşu diğer bireylerin de ücretli bir iş aramasına sebep olmaktadır.⁵¹

Tüm bu sebeplerle çalışmaya katılan kadınlara iş hayatıyla ilgili sorular sorularak bu kadınların durumları analiz edilmeye çalışılmıştır. Görüşmecilere öncelikle kimin için çalıştıkları sorulduğunda, kadınların hepsi bir hafta içerisinde düzenli olarak gittiği evleri sıraya koyduğunu belirtmiştir. Görüşmecilerden biri bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Bizim işlerde planlama ve program çok önemlidir. Temizliğe gidilen her evin sahibinin farklı istekleri vardır çünkü. O yüzden günleri ayarlamak, sıraya koymak gerekiyor. Ben haftada 4 gün çalışıyorum. Ayı ayrı 4 eve her hafta düzenli şekilde gidiyorum. Belli bir çevre edindikten sonra her hafta gideceğim yerleri gün gün ayarladım. Hem benim için hem de ev sahibi için iyi oluyor. Benim için haftalık 4 iş garantisi, gittiği yerler için de her hafta benim geleceğimin rahatlığı oluyor.” (Neşe, 52).

Görüşmecilere çalışma sebepleri sorulduğunda, kadınların gündelikçi olarak iş hayatında yer almasının en önemli sebebi ekonomik yetersizlikler, tek gelirle geçimin zorlaşması, borçluluk durumları ve çocukların okul-evlilik masraflarıdır. Bu duruma Fidan ve Özdemir’in (2011) çalışmasında da rastlanmaktadır. Görüşmecilerden bazıları çalışma sebeplerini şu şekilde aktarmaktadır: “Çalışma sebepim tabii ki ekonomik yetersizlikler. Bu zamanda tek maaşla nasıl ev geçinir? Eskiden çalışmıyordum ama zaman geçtikçe geçim zorlaştı, çocuklar büyüdü masraflar arttı ben de ne yapabilirim diye düşünürken en iyi bildiğim işe yöneldim. İyi ki böyle çalışmaya başlamışım yoksa hayatta geçinemezdik.” (Şengül, 45).

“Herkes gibi bizim de ailecek maddi zorluklar yaşadık. O dönem sadece eşim çalışıyordu ve 3 çocukla birlikte tek maaş bize asla yetmiyordu. Çocukların okulu falan derken giderler iyice arttı. Ben de gencim bu yüzden çalışmak, eve destek olmak istedim. Evde iki kişi birden çalışınca ekonomik olarak biraz daha rahatladık.” (Hülya, 51).

⁵¹Saniye Dedeoğlu, “Toplumsal Cinsiyet Roller Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emegi”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Cilt: 86, Sayı:3, 2000, s. 151.

Gündelikçi olarak çalışan kadınların çoğu yaşadıkları ekonomik zorluklar nedeniyle çalışmaya mecbur kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca görüşmeciler genellikle çocukların giderlerinin artması, eşlerine destek olmak gibi sebepleri de belirtmişlerdir. Bu kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması onları geçici ve düzensiz olan bu işe yöneltmiştir. Aynı zamanda ev içi işlerin kadınlar tarafından yapılması gerektiği düşüncesi de kadınların bu işteki yaygınlığını ön plana çıkarmaktadır. Görüşmecilerden biri kendi durumunu şöyle ifade etmektedir: *“Benim yaptığım işleri komşularım, akrabalarım herkes çok beğenir. Ben çok titiz biriyim ve işlerimde de elim çabuktur. Bu yüzden birkaç kez komşularıma, onların tanıdıklarına düğün-bayram temizliği zamanlarında yardıma gittiğim olmuştum. Daha sonra eşimin düzensiz işi sebebiyle geçim derdi başlayınca ben de garanti bir gelir olsun diye çalışmak istedim. Bu işte de iyi olduğum için bu işe başladım. Tabi iyi ki işe başlamışım sonrasında eşim vefat etti ve çocuklarla biz kaldık.”* (Nurten, 60).

Görüşmecilere çalışma kararı almadaki süreçleri sorulduğunda ise pek çok farklı cevaplar alınmıştır. Görüşmecilerden bazıları bu konuda yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır: *“Başlarda hiçbir sıkıntımız yoktu ama ilerleyen zamanlarda eşim hiçbir şeye yetişemez oldu. Ben çalışmak istediğimde izin vermedi. Ama bir gün çocuğumuzun bir istediğini alamadığımız o an çalışmaya karar verdim. O gün çok etkilendim ve eşimle konuştuğumda o da izin verdi. Çok şükür şimdi hem çevrem genişledi hem de para kazandım.”* (Aysel, 43). *“Önceden çalışmıyordum ama oğlumun düğün işi olunca tek maaşla bunun altından kalkamayacağımızı anladım. O yüzden çalışıp para kazanmak istedim. Çünkü bu işler tek maaşla asla olmaz.”* (Hatice, 53). *“Bir sürü sebepten dolayı eşimle anlaşamaz noktaya geldiğimde ayrılmak istedim. Eşimden ayrılınca maddi olarak boşluğa düştüm. Evdeki tüm eşyaları alıp götürdüğünde ne yapacağım diye düşünmekten kendimi alamadım. Komşularım, eşim dostum sağ olsun bana temizlik işi ayarladılar. Günden güne ben de alıştım, hem elim para gördü. Evimi baştan kurdum, şimdi çok mutluyum. Başkalarının temizliğini yapıyor olsam da kimseye muhtaç değilim.”* (Emriye, 55).

Görüşmecilerin çoğunun 5 yıl ve üzeri yıllar çalıştığı göz önüne alındığında, kadınların eğitimsizliklerinin onları başkalarının evlerini temizlemeye iterek çalışma hayatına girmeye mecbur bıraktığı görülmektedir. Ayrıca görüşmeciler çocuklarının eğitim sahibi olması, iyi bir meslek sahibi olması gibi isteklerinden dolayı da gündelikçi olarak çalıştıklarını- çalışmaya devam ettiklerini de belirtmişlerdir. Görüşmecilere şimdiki işlerini nasıl buldukları sorulduğunda ise kadınların hepsi komşu, arkadaş, akraba, eş-dost aracılığıyla gündelik işine ulaştıklarını belirtmişlerdir. Bu kadınlar önce tanıdık yardımıyla iş bulmakta, daha sonra gittikleri yerlerde de tanınarak çevre genişletmektedirler. Görüşmecilerin bazıları bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: *“Ben çalışmaya karar verince bu işi yapan komşumla birlikte bir gün işe gittim. Birlikte işleri bölüşüp yaptık, gün sonunda parayı bölüştük. Para kazanmış olmak çok hoşuma gitmişti. Böylelikle komşum bana iş bulmuş oldu ve ben de çalışmaya devam ettim.”* (Aysegül, 41). *“Çalışmak hep istiyordum ama okuyamadım okula gidemedim. Okumamış insan ne iş yapar ki? Bu yüzden hep geride kalıyordum ama ablam temizlik işine başlayıp da para kazanınca ben de ona takıldım. Öyle öyle çevremizi genişlettik, çalıştık elimiz para gördü.”* (Hatice, 53). *“Arkadaşım temizlik şirketinde çalışıyordu. Ben de onda görüyordum, zaten evde de aynı işleri yapıyoruz ama para alamıyoruz. Öyle olunca ben de ev işi yapmam bir işe yarasın diye temizlik işine girdim. Arkadaşımın şirketinde biraz çalıştım. Daha sonra ayrılarak kendim bireysel çalışmaya devam ettim.”* (Nurten, 60).

Görüşmecilere bu işi ne kadar süredir yaptığı sorulduğunda, kadınların çalışma sürelerinin 2 ile 12 yıl arasında değişiklik gösterdiği görülmüştür. Gündelik işine başlayıp uzun sürelerce çalışmış olan kadınların, bu kadar uzun süreler çalışmaları gittikleri yerler ile dostluk ilişkisi kurarak çevrelerini sürekli genişletmelerinden kaynaklandığı görüşmeci yorumlarından anlaşılmaktadır. Aynı zamanda görüşmecilere ne tür yerlerde çalıştıkları sorulduğunda, ev, büro, yurt, apartman içi gibi pek çok farklı yere gittikleri belirtilmiştir. Görüşmecilerden bazıları bu konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır: “Ben 10 senedir gündelik işini yapıyorum. İlk başlarda sadece evlere temizliğe giderdim. Daha sonra özel apartlar, apartman içi merdiven temizliği, büro temizliği gibi bir sürü farklı yere de gittim. Bizim işte işyeri çok çeşitli olabiliyor.” (Elvan, 50). “2 senedir temizlik işindeyim. Şimdilik sadece evlere ve bürolara temizliğe gidiyorum. Yeni yeni çevrem genişliyor, ilerleyen zamanlarda daha çok yerlere giderim diye düşünüyorum.” (Nimet, 37). “12 yıllık çalışma sürecimde daireler, villalar, yurtlar, köy evleri, avukat büroları, kurumların gününbirlik temizlik işleri daha bir sürü çeşitte işe gittim. Hala düzenli olarak gittiğim yerler çok çeşitlidir.” (Emriye, 55).

Görüşmecilere önceden hangi işlerde ne sürelerde çalıştığı sorulduğunda, kadınların çoğu önceden bir işte çalışmadığını belirtmişlerdir. Sadece 2 kişi önceden tekstil işinde ve fındık fabrikasında çalışıp çıktığını belirtmiştir. Önceden işte çalışma düşünceleri olsa da kimi eşinin izin vermemesi, kimi de eğitimsizlik, çocuk bakımı gibi sebeplerle iş hayatına atılamamıştır. Daha sonra zorlu ekonomik koşullar kadınları iş gücüne katılmaya mecbur bıraktığında da kadınların yaşları ilerlemiştir ve bu tür işler dışında iş bulamadıklarından gündelik işine yönelmişlerdir. Bu konuda görüşmecilerden birinin düşünceleri şu şekildedir: “Gençken çalışmayı çok istesem de eşim izin vermemişti. Daha sonra çocukların sorumluluğu, ev işleri derken yaşı geçirdik. Başka işte çalışamadım o yüzden.” (Aysel, 43). “Ben gençken fındık fabrikasına girmiştim çalışmaya. Çocuklar doğana kadar da çalıştım ama sonrasında çıkmak zorunda kalmıştım. Çalışan insan için boşta durmak, koca eline bakmak çok zor bir durum. Şükür zaman geçse de farklı iş de olsa çalışmaya devam ettim.” (Hülya, 51).

5.2. Çalışma Koşulları ve Ücret Sorunları

Görüşmecilerden bir günlük çalışma gününü anlatmaları istendiğinde ise, kadınların gittikleri yerler, günlük çalışma süreleri, yaptıkları işlerin farklılık gösterdiği görülmüştür. Kadınlardan bazıları yarım gün çalıştığından gittiği yerde daha az iş yapmakta ve bu durumda daha az ücret almaktadır. Bazıları ise tüm gün boyu çok fazla işle uğraşmaktadır. Kadınlar gittikleri yerlerde genel anlamda, mutfak temizliği, evin genel temizliği, cam silme gibi işleri yapmaktadır. Kadınlardan bazıları ise ekstra olarak çamaşır katlama, ütü yapma, dolap yerleştirme, yemek pişirme gibi işleri de yapmaktadır. Ücretler de yapılan işe göre şekillenmektedir. Görüşmecilerden bazıları bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“Gideceğim yer uzaksa beni evimden alırlar, eğer uzak değilse kendim giderim. Sabah 8’de işbaşı yaparım. Önce camları silmek ve balkon yıkamayla başlarım, daha sonra ev süpürme-silme, tuvalet-banyo yıkama, toz alma gibi işleri yaparım. Bazı yerlerde öğlende ev sahibi bana yemek verir-yemek söyler bazı evlerde ise hiç yemek lafı bile geçmez. Genel olarak öğlen 12:30 gibi hızlı bir

atıştırma yaparım. Daha sonra ev sahibinin talebine göre ütü yapma, yerine yerleştirme ve düzenleme gibi işleri de yaparım. Bu işleri genelde 17:30-18:00 gibi bitirir çıkarım.” (Elvan, 50).

“Ben yarım gün çalışıyorum. Gittiğim yerler vardiyalı çalıştığı için ben de bu şekilde çalışıyorum. Kimine öğlene kadar gidiyorum, kimine öğleden sonra. Gittiğimde de sadece evin günlük temizliğini yani ev süpürüp silme, lavaboları yıkama işlerini yapıyorum. 2 haftada bir camları siliyorum, ayda bir kez de koltukları ve halıları siliyorum. Yarım gün çalışmak beni zorlamıyor, kendime de vakit ayırmış oluyorum.” (Şengül, 45).

Görüşmecilere çalışma koşulları ve aldıkları ücretle ilgili düşünceleri sorulduğunda, kadınların çalışma saatlerini ve günlerini ev sahipleriyle birlikte belirledikleri, yapılacak işleri de aynı şekilde baştan konuştukları ifade edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında kadınlar çoğunlukla düzenli yerlere gitmektedir ve çalışma şartlarından memnundurlar. Kadınlar yaptıkları işin yorucu olması ve genellikle uzun saatler sürmesi sebebiyle saatlerini hatta bir gününü verdikleri işlerin karşılığının daha fazla olması gerektiğini belirtmektedir. Kadınların günlük ücretleri 400 ile 550 TL arasında değişmektedir. Bu ücretler yarım gün/tam gün olduğunda değişmekte ve ekstra yapılması istenen işler için de ayrıyeten ücret ödemesi yapılmaktadır. Bu konuda kadınlar ekstraya giren işler için aldıkları ücretten memnundur. Ancak kadınlardan bazıları gittikleri yerlerde ekstra işler için ek ücret ödenmediğini ve bu evlere tekrar gitmediklerini de belirtmiştir. Görüşmecilerden ikisi bu konudaki fikrini şu şekilde ifade etmektedir:

“Haftada 4 gün çalışıyorum. Her hafta düzenli şekilde gittiğim yerler var. Kimi zaman yarım gün çalışsam da çoğunlukla tam gün çalışıyorum. Tam gün çalışmak ve ücreti tam almak daha iyi. Hem bazen gardıroba çamaşır yerleştirmek, yemek pişirmek gibi ek işler de istenilebiliyor. Bu ek işler için de işin yoğunluğuna göre ek ücret alıyorum. Zaten günümü ayırmış oluyorum bu yüzden ek iş benim için daha yüksek gelir kaynağı demek oluyor. Ama tabi yaptığımız işler genel olarak hep yorucu, ücretlerimiz biraz daha artsa daha da memnun olurum.” (Ayşegül, 41). *“Gittiğim bazı yerler anlaştığımız işlerin dışında başka işleri de araya sokmaya çalışır. Bazı evlerde kedi-köpek bulunur ve hayvanların temizliğini bile yaptırmak isterler. Bazısı o kadar işten sonra yemek yapmamı ister, bazısı lambaların bile tozunu aldırma ister. İster de ister. Ama paraya gelince normal ücreti verir. Sanki biz makinemiz, ne kadar iş varsa yaptırmak ister ama para vermeye gelince indirim ister. Böyle yerleri çok gördüm, daha da asla gitmedim.”* (Neşe, 52).

Görüşmecilere iş hayatında karşılaştıkları zorluklar sorulduğunda, kadınlar çoğunlukla ev sahipleri tarafından hoş olmayan muameleler görmekten bıktıklarını aktarmışlardır. Bu davranışlar; iş yapılırken ev sahibinin başında beklemesi, iş beğenmemesi, aşağılayıcı-küçümseyici davranışlar, yemek-su-çay vb. beslenme sağlamaması, asıl iş dışında farklı işler yapılmasını isteme şeklinde sıralanmıştır. Görüşmecilerden bazıları bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: *“Uzun süredir çalışıyorum. Bu işe ilk başladığım zamanlarda bir eve gitmiştim. Ev çok büyük, ev sahibi zengin böyle çok süslü biriydi. Evine gittiğimde o kadar pis ve dağınıktı ki o kadınla evi yakıştıramamıştım. Temizliğe girdiğimde ise kadın sürekli peşimde döndü ve yaptığım işlere sürekli bir laf söyledi. Bu şekilde temizlik yapmak iş yapmak yeterince zor değilmiş gibi bir de ev gerçekten kocamandı ve oraya neredeyse 10 saatimi harcamama rağmen normal bir ücret vermişti. Bazı ev sahipleri böyle olur, hem eve bakmazlar temizliğe bizi çağırırlar hem de bizim yaptığımıza kulp bulup paradan kısmaya çalışırlar. Gün*

boyu ne bir parça yemek verdi ne çay bir şey. Yanımda taşıdığım kraker-kek vb. şeyler olmasa aç kalmıştım valla.” (Hatice, 53). “Bazı ev sahipleri kendini çok beğenmiş olur. Bir keresinde gittiğim bir evde böyle biriyle karşılaştım. Temizlik için geldiğimde küçümseyici tavırları oldu, içeri girerken verdiği terliği görseniz sanki ben sokakta yaşıyorum. Hepimiz insan değilmisiz gibi evine temizlik yapmaya gelen hem cinsini hor görür. O evi temizlemeye bir günüm yetmemişti, ikinci gün eve tekrar geldiğimde önceki gün su içtiğim bardağı çöpte görünce beynimden vuruldum. İnsan gibi davranmadığı gibi bu muameleye maruz kalmak beni çok üzmüştü, o anda evi terk ettim parasını da almadım. El emeğimle gücümle çalışıyorum ama bazı muameleler insanı çok üzüyor.” (Hülya, 51).

5.3. İş Sağlığı ve Güvenliği ile Sendikalaşma Sorunları

Görüşmecilere iş sağlığı ve güvenliğine dair alınan önlemler ve ev sahiplerinin aldığı önlemler sorulduğunda, kadınlar bu konuda herhangi bir önlem olmadığını belirtmişlerdir. Kadınların yaptığı işlerin ev işi olsa da iş kazası riski taşıdığı görülmektedir. Hiçbir güvenlik önlemi olmadan yapılan cam silme gibi işler gündelikçi kadınların ciddi kazalarla karşılaşmasına hatta ölümüne bile sebep olabilmektedir. Görüşmecilerden biri yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır: “*Ev işi yapıyor olsak da iş yani tehlikesi var. Kimi zaman yerleri silerken ayağın kayar düşersin, kimi zaman perdeleri takarken başın döner düşersin. Bazı evlerde çok kirli olan yerleri spatulayla kazırım, elin bir kaysa elini keser. Bir keresinde bu durum başıma gelmişti. Evi boyatmışlar, boya lekeleri kurumuş çıkmayınca spatulayla kazırken ucu sekti parmağımı sıyrdı. Öyle kesti ki aklım başımdan gitti. Ev sahibi de çok üzüldü ama yapacak bir şey yok. Ama en korktuğum şey cam silmek. İlk katlarda rabatlıkla siliyorum ama hele ki yüksek katlar olunca Allah’a emanet iş yapıyoruz. Herhangi bir önlem de yok, yani zaten cam silerken nasıl önlem alınır ki?” (Aysel, 43).*

Bu kapsamda örneğin Ev İşçileri Dayanışma Sendikası’nın resmi olmayan verileri incelendiğinde 2011 yılında Türkiye’de en az 51 kadın işçi, iş yaptığı esnada gereken tedbirlerin yoksunluğu sebebiyle vefat etmiştir. Yaklaşık 400’den fazla ev işçisi şeklinde çalışan kadın tacize ve tecavüze maruz kalmıştır. 3000’inden fazla ev işçisi kadın da iş kazası yaşamıştır (Direk, 2016). Bu sebeple iş sağlığı ve güvenliği konusunda gereken önlemlerin alınması, işçi ve ev sahiplerinin de bu konuda bilinçlendirilmesi gereklidir.

Ev hizmetlerinde çalışan kişilerin hak ve menfaatlerini korumak ve savunmak için kurulan EVID-SEN ile İmece Kadın Sendikası, kadın emeğinin önemsizleştirilmesine, hane içi emeğin görünmez kılınmasına ve yalnızca kadınlarca yerine getirilmesine karşıdır. EVID-SEN ev işi ile ev işçiliğinin kanun önünde tanınması gerektiğini, meslek olarak kabul edilip, çalışma süreleri ve ücretleri, fazla mesai ve dinlenme süreleri gibi konularda çalışan diğer kişilerle eşit haklara sahip olması gerektiğine dikkat çekmektedir.⁵² Bu bağlamda görüşmecilere sendikal haklarla ilgili düşünceleri sorulduğunda, çoğunun sendika hakkında bilgisi olmadığını belirtmiştir. Görüşmecilerden 2 tanesi sendikayla ilgili bilgisinin olduğunu belirtse de sendikanın olumsuz bir algısı

⁵² Seyhan Erdoğan, Gülay Toksöz, *Türkiye’de Ev İşçileri*. Uluslararası Çalışma Örgütü Çalışma Koşulları ve İstihdam Serisi, No: 42, 2013.

olduğu görülmüştür. Bu kadınlara sendikalarla ilgili gerekli bilgi verilmiştir. Görüşmecilerden birinin bu konudaki düşüncesi şu şekildedir: “*Sendikalı çalışan bir arkadaşım vardı, haklarını koruduğunu ve sendikaya üye olmanın herkesin hakkı olduğunu söylemişti. Bana da üye ol demişti ama ben çekindim, bilmediğim için cesaret edemedim. Hem bizim işte ev sahipleri çok bilen istemezler, bilinçli olsak haklarımızı savunacağımız için daha bizi işe çağırmaırlar. Bu yüzden hiç sendikaya üye olmak falan düşünmedim.*” (Şengül, 45).

5.4 Toplu Düzeyde Sorunlar

Görüşmecilere bireysel olarak çalışma ile şirket altında çalışma arasındaki farklar sorulduğunda, kadınlar şirket altında çalışmanın kendi emeklerini sömürdüğü konusunda hemfikirdir. Görüşmeciler bireysel olarak çalışırken çalışma günlerini, çalışma saatlerini ve ücretlerini kendileri rahatlıkla belirlediklerini, ev sahipleriyle birebir şekilde anlaşılabildiklerini belirtirken, şirket altında çalışırken şirketin belirlediği zamanlarda, belirli saatlerde, farklı farklı yerlerde çalışıldığı belirtilmiştir. Aynı zamanda bireysel çalışma ile kişi gelirinin tamamına sahip olurken şirket altında çalışmada kazanılan gelirin bir kısmı şirket tarafından kesilmektedir. Şirkette çalışmanın tek avantajlı yönü ise çalışanlara sigorta yapılmasıdır. Görüşmecilerden biri bu konuyla ilgili şunları aktarmaktadır: “*Ben işe ilk önce bir şirket altında başlamıştım. Şirketle çalışıyor olmak güvenilir ve rahat gibi gözükse de kadınlar için yine de zor. İlk başlarda iyiydi para kazanmak iyi geliyordu ama daha sonra baktım kazancımın %60’ı anca elime kalıyor. Gün içinde kendimi paralıyorum verilen saat içinde işi yetiştirmek için ama elime geçen para buna asla değmiyor. Bu yüzden bireysel çalışmak daha iyi en azından tüm kazancım bana kalıyor.*” (Nurten, 60).

Görüşmecilerin hepsinin sigortası olmadığı bilinmektedir. Ancak bu durum kişilerin sosyal güvenceden yoksun olduğu anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla görüşmecilere sosyal güvencesinin kimler tarafından sağlandığı sorulduğunda, görüşmecilerin 7’sinin sosyal güvencesi eşi tarafından sağlanırken, 3’ünün ise çocukları tarafından sağlanmaktadır. Görüşmecilerin yaş aralığı çoğunlukla orta yaş grubunda olduğundan, görüşmecilerin genellikle işe geç katıldığından sigortasız oldukları da aktarılmıştır. Bu sebeple evli olanlar çalışan eşlerinin sigortası üzerinden, diğerleri ise çalışan çocuklarının üzerinden sosyal güvenceye sahip olmaktadır.

Görüşmecilere bu işe devam edip etmeme konusundaki fikirleri sorulduğunda kadınların çoğu birkaç yıl daha çalışıp daha fazla bu işte çalışmak istemediğini belirtmişlerdir. Görüşmecilerden bazıları ise gündelikçi olarak düzen oturttuğunu ve böyle çalışmaktan memnun olduklarını da belirtmiştir. Bu işte daha fazla çalışmak istememelerinin nedeni ise gündelikçiliğin güvencesiz ve sürekli gelir sağlayan bir iş olmamasından kaynaklanmaktadır. Hem sigorta imkanının olmaması hem de işin devamlı düzenli olmaması ve yaşlarının ilerlemesi nedeniyle kadınlar bu işi çok daha fazla ilerletmeyeceğini belirtmişlerdir.

Sonuç

Gündelikçi olarak temizliğe giden kadınların işe girme süreçleri, işe girme sebepleri, çalışma şartları, karşı karşıya kaldıkları zorlukları belirlemeyi hedefleyen bu çalışmada,

gündelikçi kadınların gerek kadın olarak gerekse yoksul olarak çifte dezavantajlı oldukları görülmektedir. Kadınların iş hayatına girişi ve toplumsal cinsiyet rollerinin uzantısı olarak devam eden hane içi iş rollerinde varoluşu kadınların erkeklere göre daha ağır çalışma şartları içinde yer almasının nedeni olmuştur. Bu duruma kariyer engelleri olarak da rastlanılmaktadır. Kadının temel görevinin eviyle ilgilenmek, çocuklarına bakmak ve kendini adanmak olarak görülmesi, çalışmakta olan kadınların kendilerine olan güveninin azalmasına, kendilerini her açıdan verimsiz olarak hissetmesine, çocuklarına iyi bir anne olmadığını düşünmesine ve evine-eşine gerekli özeni göstermediğini düşünmesine neden olmaktadır. Tüm bu sebeplerle çalışan kadınlar ev işlerinin bazısını ücret karşılığında istihdam ettikleri başka kadınlara yaptırmaktadırlar. Bu işleri ücret karşılığı yapan gündelikçi kadınlar ise çoğunlukla eğitim seviyesi düşük, herhangi bir mesleği bulunmayan ve ekonomik açıdan yoksul olan kadınlardan oluşmaktadır. Ev hizmetleri içinde çalışmaya başlayan gündelikçi kadınlar, genellikle daha önceden çalışmasına izin verilmemiş, ataerkil aile yapısı içerisinde yer alan ve ilerleyen zamanda ancak ekonomik zorluk yaşandığında bilinen yerlerde-evlerde çalışmasına izin verilmiş olan kişilerdir. Gündelik temizlikçilik işi ise, çoğunlukla düzensiz, sürekliliği bulunmayan, sosyal güvenceden yoksun, düşük ücretli ve zorlayıcı çalışma koşulları olan kayıt dışı bir iş olarak öne çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında Ordu ilinde görüşülen 10 gündelikçi kadın ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler sonucu literatüre paralel şekildedir. Kadınlar genellikle orta yaş grubunda yer almakla birlikte ekonomik yetersizlikler nedeniyle ve hane bütçesine katkı sağlamak amacıyla çalışma hayatına girmişlerdir. Kadınların eğitim düzeylerinin düşüklüğü dikkat çekerken en yüksek eğitim seviyesinin lise düzeyi olduğu görülmüştür.

Kadınların ekonomik yetersizlikler nedeniyle çalışmak zorunda kaldıkları net şekilde görülmektedir. Gündelikçi olarak çalışan kadınlar gündelik ev işleri kapsamı içinde ev süpürüp silme, tuvalet-banyo temizleme, toz alma, mutfak temizliği ve düzenlemesi, evin genel olarak düzenlenmesi, ayırntı olarak da cam silme, koltuk ve halı silme, gardırop düzenleme, çamaşır katlama ve ütü yapma hatta yemek pişirme gibi işleri yaptıklarını belirtmişlerdir. Kadınların günlük ücretleri çoğunlukla 500 TL'dir. Ev temizliği işinde iş kazası geçirme ve sağlık sorunu yaşama riski bulunmaktadır ve kadınların çoğu bu problemleri bir kez de olsa yaşamış olduklarını belirtmişlerdir. Kadınların büyük çoğunluğu gündelikçilik işini komşu-akraba aracılığıyla bulduğunu belirtmişlerdir. Kadınların çoğu 5 yıl ve üzeri seneler çalıştığını belirtmekte ve bu durumda düzenli olarak gittikleri ev sahipleriyle dostluk ilişkisi kurduklarını da ayrıca eklemişlerdir. Gündelikçi olarak kadınların karşılaştığı sorunlar ise, asıl iş dışında ev sahiplerinin ekstra işler için para vermek istememeleri, ev sahiplerinin yapılan işi beğenmemeleri, ev sahiplerinin temizlik esnasında sürekli müdahaleleri, ev sahiplerinin yiyecek-içecek verme konusundaki duyarsızlıkları ve gördükleri küçümseyici davranışlar şeklinde sıralanmıştır. Kadınların çoğu iş sağlığı ve güvenliğine dair önlemlerden yoksun şekilde çalışmakta ve sendikal haklar konusunda bilgisizlerdir. Ayrıca hepsi sigortasız şekilde çalışmakta ve bireysel olarak çalışmanın şirket altında çalışmaktan daha iyi olduğunu belirtmektedir.

Görüşmecilerin çoğu gündelikçilik işini ilerleyen zamanlarda yapmak istemediklerini de belirtmişlerdir. Bu durumun nedeni ise gündelikçiliğin güvencesiz bir iş olması ve sürekli bir gelir güvencesinden yoksun olmasıdır. Bu sebepler doğrultusunda gündelikçi kadınlara sosyal güvence sağlanması için yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Yapılacak düzenlemeler gerek kayıt dışılığın önlenmesinde gerekse bu işte çalışan kadınların çalışma şartlarını düzenlenmesi ve kadın yoksulluğunu önlemesi açısından oldukça önemlidir. Yeni yasal düzenlemelerin gerekliliğinin yanı sıra var olan mevcut düzenlemelerin uygulanması ve denetim mekanizmalarının yaygınlaştırılması da gündelikçi kadınların sigortalanmasını artıracak ve bu kadınların korunmasına destek olacaktır.

Kaynakça

- Acar Savran, Gülnur, *Beden Emek Tarihi*, Kanat Yayınları, İstanbul, 2009.
- Ak, Yüstra, *Çoklu Bir Dezavantajlılık Olarak Engelli Yoksulluğu: Türkiye Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.
- Akbıyık, Nihat, “Ev Hizmetlerinde Çalışma: Malatya’da Bir Alan Araştırması”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 21, 2013, ss. 207-240.
- Akçay Odabaşı, *Döndü, Gündelikçi Kadınların Folkloru*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.
- Aksoy, İrfan İhsan, *Dezavantajlı Grupların İstihdamına Yönelik Politikalar: Gelişmiş Ülke Örnekleri ve Türkiye İçin Politika Önerileri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2019.
- Aksoy, Nurgül, *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Bütçeleme ve Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü’nün Rolü*, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara, 2006.
- Altunsu Sönmez, Özlem- Yağmur Gülçek, “Pandemi Sürecinde Evlerimizin Hizmetkârları Gündelikçi Kadınlar”, *Pandemi Sürecinde Dezavantajlı Gruplar*, (Ed. Emrah Başaran- Ruhi Can Alkın), NEU Yayınları, Konya, 2021, s. 225-274.
- Aydiner Boylu, Ayfer- Hanife Ayan- İbrahim Bilgin, “Toplumsal Cinsiyet ve Ev Teknolojilerinin Kullanımına Etkisi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 4, 2016, ss. 955-965.
- Aytaç, Sevinç Serpil, “Kadınlara Yönelik Sosyal Politikalar”, *Sosyal Politika* (Ed. Aysen Tokol- Yusuf Alper), Dora Yayıncılık, 2020, s. 374-406.
- Baydoğan, Handan, *Dezavantajlı Gruplara Yönelik Aktif İstihdam Politikalarının Etkinliği*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2012.
- Berber, Metin- Burçin Yılmaz Eser, ‘Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz. İş, Güç: *The Journal Of Industrial Relations&Human Resources*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2008, ss. 1-16.

Çakır, Özlem, 'Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. *Erciyes İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı:31, 2008, ss. 25-47.

Çelikkaleli, Öner- Raşit Avcı, Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine Göre Bağlanma Biçimlerinin İncelenmesi. *Journal of Computer and Education Research*, Cilt:4 Sayı:7, 2016, ss.103-123.

Dalkıranoglu, Tülin- Fatma Gül Çetinel, Konaklama İşletmelerinde Kadın ve Erkek Yöneticilerin Cinsiyet Ayrımcılığına Karşı Tutumlarının Karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, 2008.

Dedeoğlu, Saniye, Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emegi. *Toplum ve Bilim Dergisi*, Cilt: 86 Sayı:3, 2000, ss. 139-170.

Dikmetaş, Fatma (2017). *Dezavantajlı Gruplar Açısından Pasif İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi ve İşkur İçin Önerileri*, (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi), Ankara, 2017.

Direk, Didem, Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınların İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sorunları: İstanbul İli Analizi. *Journal of Life Economics*, Özel Sayı, 2016, ss. 103-108.

Doğan, Sedat, *Kadın İstihdamında İletişimin Önemi* (İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), 2014.

Erdem, Ziya- Levent Şahin, Ülkemizde Ev Hizmetlerinde İstihdam Edilen Yabancı İşgücünün Çalışma Koşulları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 57, 2010, ss. 281-325.

Elmas, Abdullah, 1923-2016 Yılları Arası Hükümet Programlarında Dezavantajlı Gruplar, *Social Sciences Studies Journal*, Cilt:4 Sayı: 15, 2018, ss. 945-953.

Erdoğan, Seyhan- Gülay Toksöz, *Türkiye'de Ev İşçileri*. Uluslararası Çalışma Örgütü Çalışma Koşulları ve İstihdam Serisi, No: 42, 2013.

Fidan, Fatma- M. Çağlar Özdemir, Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınlar Ya Da Evlerin Kadınları. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2011, ss. 79-89.

Gündüz, Gökhan Sait, *Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü*, (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi), Ankara, 2007.

Güzel, Ali- Ali Rıza Okur, *Sosyal Güvenlik Hukuku* (10. Baskı). Beta Yayınları, İstanbul, 2004.

Kalaycıoğlu, Sibel- Helga Rittersberger Tılıç, *Cömert "Abla"ların Sadık "Hanım"ları Evlerimizdeki Gündelikçi Kadınlar*. Su Yayınevi, İstanbul, 2001.

Kaya, Canan, *Çalışma Yaşamında Kadın İşgücü Sorunları ve Örgütlenme Eğilimleri*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), 2009.

Keskin, Gülay, *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Ev Hizmetinde Çalışan Kadınlar ve Sorunları*:

Gündelikçi Kadınlar Üzerine Nitel Bir Araştırma, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2019.

Kocacık, Faruk- Veda B. Gökkaya, 'Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 1, 2005, ss. 195-219.

Koray, Meryem, *Sosyal Politika*. İmge Kitabevi, İstanbul, 2005.

Küçük, Müşerref, Çalışma Hayatında Kadınlar ve Karşılaştıkları Sorunlar: Bir İşverene Bağlı Olarak Çalışan Emekçi Kadınlara İlişkin Bir Araştırma. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:7 Sayı:1, 2015, ss. 1-17.

Markham, F. S., Kadın İstihdamı: Politikalar Etkili Mi, Değil Mi?, ÇSGB AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni, Mart- Nisan-Mayıs, 2010, ss. 28-31.

Neuman, W. Lawrence, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Yayın Odası, İstanbul, 2012.

Önder, Nurcan, 'Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2013, ss. 35-61.

Sastyr, Tamma Suryanarayana, *Human Rights Of Vulnerable & Disadvantaged Groups Course Book – II*. University of Pune Press, Hindistan, 2012.

Suğur, Serap, Ev Hizmetlerinde Kadın İşgücü İstihdamı ve Yoksulluk İlişkisi: Gündelikçi ve Bakıcı Kadınlar Üzerine Bir Araştırma. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 42, Sayı:3, 2009, ss. 93-116.

Terzioğlu, Füsün- Lale Taşkın, Kadının Toplumsal Cinsiyet Rolünün Liderlik Davranışlarına ve Hemşirelik Mesleğine Yansımaları. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 12 Sayı: 2, 2008.

Tire, Olcay, *Cinsiyet Rollerinin Kadının Konumu Üzerine Etkileri (Gündelikçi Kadınlar Örneğinde)*, (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi), 2019.

Topgöl, Seda, İş ve Aile Yaşamı Dengesi (zlığı)nın Kadın Çalışanlar Üzerindeki Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 1, 2016, ss. 1-217.

Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II (5. Baskı), Yayın Odası, İstanbul, 2012.

Ünlütürk Ulutaş, Çağla, Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 21, 2009, ss. 21-25.

Yıldırım, Ali- Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. Baskı). Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Yıldırım, Yusuf Ziya, *Dezavantajlı Bir Grup Olarak Engellilere Yönelik Eğitim Faaliyetleri: İsmek Örneği*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2011.

Yıldırım alp, Sinem, *Kadının Yoksullukla Mücadelede Belirlediği Bir Strateji Olarak Ev Hizmetinde Çalışma*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Sakarya, 2011.

Yıldırım alp, Sinem, İslamoğlu, Emel Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sosyal Güvenliği: Çalışan ve Çalıştıran Ekseninde Bir Değerlendirme, Sakarya İktisat Dergisi, Cilt:5, Sayı: 3, ss.1-17.

İnternet Kaynakları

MAYER, Steven E. (2003). *What Is A Disadvantaged Group?* Effective Communities Project. 2003 What is a Disadvantaged Group? – A New Introduction- Effective Communities Project. (ET: 27.04.2023)

ANTİK DÖNEMLERDEN BİR GÜZELLİK VE İNAÇ TEMSİLİ: AYNALAR

A Representation of Beauty and Faith from Ancient Times

Fatma Nur GÜNGÖR

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana
Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Ordu/Türkiye
E-posta: fnurgungor@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1047-6015>

DOI: <https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.3>

Makale Türü	Araştırma - Research	Article Type
Geliş Tarihi	24 Kasım - November 2024	Received
Kabul Tarihi	10 Ocak - January 2025	Acceptance
Yayın Tarihi	30 Nisan - April 2025	Publication
Sayfa Aralığı	31 - 41	Pages Range

Fatma Nur Güngör, “Antik Dönemlerden Bir Güzellik ve İnaç Temsili: Aynalar”,
Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD),
C.3, S.1, Nisan 2025, s. 31-41.

Öz

Aynaların ilk çıkış noktası, su yüzeyleri ve parlak taşların yüzeyleridir. Yapımında kullanılan ilk malzemenin obsidyen olduğu bilinmektedir. Bu malzemeden ilk ayna örnekleri ise Çatalhöyük'te ele geçmiştir. Bu örneklerden itibaren ilk üretim şekli olan metal bir tabaka konulması ve gelişim süreci incelenmiştir. Camın ortaya çıkışına da kısaca değinilerek, cam üretim tekniklerinden de bahsedilmiştir. Genellikle mezarlardan çıkan aynaların kutsal bir nesne olduğu düşünülmüştür. Her zaman gösterişli ve seçkinlere ait olan aynalar, herkesin rahatlıkla ulaşabileceği bir nesne olmaktan çok uzak olmuştur. Başta Akdeniz, Etrüsk, Roma ve Yunan uygarlıkları içerisinde ayna, süsü ve güzelliği de gösterdiğinden vazgeçilmez hale gelmiştir. Mısır'da ruh eşini sembolize etmesinin yanında ve Haltor ile ilişkisi, Gılgamış Destanı'nda gemiyi suda yürütmesi, Yunan'daki Narkissos, Hermafrodit ve Dionysos mitleri de bu bağlamda örnek mitoslar olarak aktararak, aynayla ilişkisi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ayna, Obsidyen, Mitoloji, Çatalhöyük, Mısır

Abstract

The first point of departure of mirrors are water surfaces and surfaces of shiny stones. It is known that the first material used in its construction was obsidian. The first mirror samples from this material were recovered in Çatalhöyük. From these examples, the placement of a metal layer, which is the first form of production, and the development process were studied. The emergence of glass was also briefly mentioned and glass production techniques were also mentioned. It was generally thought that mirrors coming out of tombs were a sacred object. Mirrors, which have always belonged to the ostentatious and elite, have been far from being an object that everyone can easily reach. Especially in the Mediterranean, Etruscan, Roman and Greek civilizations, the mirror has become indispensable because it also shows ornament and beauty. In addition to symbolizing the soul mate in Egypt, the relationship with Hator, the ship in the Gilgamesh Epic, the myths of Narcissus, Hermaphrodite and Dionysus in Greece were also transferred as exemplary myths in this context, and the relationship with the mirror was revealed.

Keywords: Mirror, Obsidian, Mythology, Çatalhöyük, Egypt.

Giriş

İnsanlar yüzyıllardan beri çeşitli yüzeylerde öncelikle kendi yansımalarını sonra da çevrelerinin yansımalarını izlediler. İnsanların görmeye dair merakı ve ilgisi, su yüzeylerinde kendi yansımalarını görmesiyle başlamıştır. Kendi yansımalarını gördükleri zamandaki şaşkınlıkları onları aynı şekilde yansıtma özelliğiyle nesneler tasarlamaya itmiştir. Su yüzeyleriyle başlayan süreç, bronz, demir, çelik, gümüş ve altın gibi madenlerle devam etmiştir. Günümüzde hepimizin bildiği aynaların üretimi ise camın ica-dıyla birlikte başlamıştır. Zamanla değişen üretim teknikleri vasıtasıyla aynaların biçimleri ve boyutları da değişmiştir. El aynalarından cep aynalarına değin çok çeşitli aynalar üretilmiştir.

Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda aynanın hem bir süs eşyası hem de yeniden dünyaya gelirken kullanılacak bir nesne olması için ölen kişinin yanına bırakıldığı görülmüştür. Mısır’da insanların elde taşınan nesneleri, kendilerini daha iyi görebilmek için duvara astığı görülmüştür. Güzelliğe ve süs eşyalarına oldukça düşkün olan uygarlıklar, metallerdeki paslanmayı önleyebilmek için ince bir sır tabakası haline getirmiştir. Aynanın kültür olarak gelişmesinin yanında ölüm ve sonrasındaki hayata dair inanışın yattığı görülmüştür. Yansıtıcı özelliğinin yanı sıra soyut anlama da gelen ayna, aynı zamanda pek çok inanışın ve ritüelin de temelinde yer almıştır. Çeşitli işlem ve aşamalardan geçerek günümüze gelen ayna, 19. yüzyıl itibarıyla gelişim evresini tamamlamıştır.

1. Tarihi Gelişim ve İlk Örnekler

Günümüzde özellikle evler başta olmak üzere içerisinde bulunan pek çok farklı mekânda, günümüz insanına sıradan bir nesne olarak gelen ayna, sıklıkla kullanılmaktadır. Yaşadığımız çağda dikkat çekici ya da ilginç bir nesne olarak görülmeyen ayna, eski ve oldukça önemli bir tarihe sahiptir.¹

¹ Zeynep Angın, *Mit, Tarih, Kültür ve Edebiyat Ekseninde Ayna*, (Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir 2019, s.4.

İnsanoğlu aynayı elde tutulabilen bir nesne olarak kullanmadan önce su yüzeyleri ve parlak taşların yansıttığı görüntüler ayna tarihinin başlangıcını oluşturmuştur. Volkanik cam olarak da bilinen obsidyen, volkanik patlamalarla oluşan parlak, yansıtma gücü yüksek sertleşmiş malzemelerdir. Parlatılmış ağaç gövdelerinin ve taş yüzeylerinin ardından insanoğlu ayna yapımında altın, gümüş, bronz ve cilalı kalay karışımı madenleri parlatarak kullanmaya başlamıştır. Aynanın tarihine bakıldığı zaman suyun ayna yapma fikrini ortaya çıkardığı görülmektedir. Aynadan önce insanlara görüntüyü yansıtması açısından su oldukça önemli bir yer tutmuştur. Durgun su yüzeyleri insanoğlunun karşılaştığı ilk yansıtıcı yüzeylerden bir tanesidir. Pek çok mit içerisinde de bu özelliğiyle yer almaktadır.²

Ayna kelimesi dilimize Arapça karşılığı “mir’â” olan, aslı Farsça “âyîne” ya da “âylene” olan, âyen (âhen) “demir” anlamına gelen kelimedenden türetilerek gelmiştir.³ Sözlük anlamı, karşısındaki şekil ve renkleri gösteren, ışığı yansıtan, arka kısmı sırlı olan, düz cam veya madeni bir levhadır. Eski Türkçe’de ise aynaya “örgü” denilmektedir.⁴ Eski Uygur Türkçesi’ndeki karşılığı “közüngü” olan ayna Anadolu’da “bakanak”, “bakar”, “gözgeç”, “yüzgörgü”, “yüzgörgüsü”, “gözüngü” gibi anlamlara gelmektedir.⁵

Yapay cam yapımı öğrenilmeden önce, tabiatta doğal olarak bulunan cam özelliğine sahip maddeler ayna olarak kullanılmıştır. Bunun en bilinen örneği ise obsidyendir. Koyu renkli, sert bir taş olan bu madde, yarı saydam ve saydam halde olabilen ayrıca kolaylıkla da kırılabilen bir yapıya sahiptir. Eskiçağlarda ayna olarak kullanılmasının yanında ok ucu, mızrak ucu ve süs eşyası olarak da kullanılmıştır. Ayna yapımında kullanılan bir diğer malzeme de pirit. Pirit, parlak yapısı ve pirinç sarısı renginden dolayı altına benzemektedir ve “aptalların altını” olarak da adlandırılmaktadır. Pirit, oldukça sert bir mineral olmasının yanı sıra, kıvılcım çıkarabilme özelliğine de sahip olduğundan, Grekler tarafından ateş yakmada da kullanılmıştır. Meksikalı olan Toltec halkı ise bu malzemeyi ayna yapımında kullanmıştır.⁶

Işığı ve şekilleri yansıtan, saydam haldeki camın arkasına ince bir metal tabakanın konulmasıyla elde edilen aynanın ilk örneklerine, MÖ 7. binde Çatalhöyük’te rastlanılmıştır. Obsidyen denilen volkanik camdan yapılmış olan bu aynaların yüzeyleri oldukça mükemmel bir şekilde parlatılmıştır. Bu doğal aynaların dışında, el yapımı olan aynalar da bulunmaktadır. MÖ 3. bin yıllarında Mısırlılar tarafından, altın, gümüş ve bronzdan yapılmış olan örneklerin varlığı da bilinmektedir. Bu aynaların ön yüzleri cilalanarak parlatılmış ve arka yüzleri de çeşitli desenlerde ve tekniklerde süslenmiştir.

² Z. Angın, *Mit, Tarih, Kültür...*, s.5-6.

³ Nermin Sinemoğlu, “Ayn-i Cem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 9, Ankara 1991, s.259-260.

⁴ Yusuf Çetindağ, *Ayna Kitabı*, Karam Yayınları, İstanbul 2005, s.1.

⁵ Yağmur Şengök, *Cahit Sıtkı Tarancı’nın Şiirinde Ayna Motifi*, (Kültür Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2015, s.7.

⁶ Secda Saltuk, *Geçmişten Günümüze Ayna Her Alanda Her Anlamda*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010, s.24-25.

Önce el aynaları ve zincirli duvar aynaları, daha sonrasındaysa büyük ölçeklerde, madeni boy aynaları yapılmıştır.⁷

Sümerliler camın yansımından faydalanarak onu ayna olarak kullanmıştır. MS. 2. yüzyılda ise Romalılar, siyah camı ayna olarak kullanmıştır. 12. yüzyıldan itibaren camın arkasına gümüş veya kurşun levhalar konularak basit örnekler uygulanmıştır. Gerçek anlamda ilk aynalar 15. yüzyılda Flandria’da yapılmış ve Rönesans Dönemi’nde bütün Avrupa’ya yayılmıştır 1500’lü yıllarda ise Venedikliler, kalay ve civayı karıştırarak sırlama tekniğini geliştirerek aynayı elde etmişlerdir⁸.

Cam üretiminin bir rastlantı sonucu başladığı düşünülmektedir. Bilinen en eski cam, M.Ö. 1500’lü yıllarda yaşamış olan Firavun Amenhotep’e ait bir boncuktur. Birkaç elementin bir araya gelerek meydana getirdiği bir karışımın belirli bir sıcaklıkta erimesi üzerine cam elde edilmektedir. Bu karışımın sıvı durumdan katı duruma geçmesiyle, optik olarak şeffaf olan cam elde edilmektedir. Cam hamuru, soğutma işlemi ve sonrasında uygulanan birkaç işlemle birlikte istenilen şekle sokulabilmektedir.⁹

Cam üretiminde zaman içerisinde değişik teknikler kullanılmıştır. İlk başlarda iç kalıp tekniği kullanılmıştır. Sonrasında kalıplama ve mozaik tekniklerinin ardından cam üretiminde çığır açan üfleme tekniği keşfedilmiştir. Üfleme tekniğinde cam parçası, ortası delik bir çubuğun ucuna tutturularak üflenilmekte ve üflenilirken hızlıca çevrilmektedir. Bu üretim tekniği daha sonra silindir cam çalışmasına dönüştürülmüştür. Silindir cam tekniğinde ise boruyla üfleyerek, silindir bir parça elde edilir. Parçanın iki ucu da açılarak, boydan bir şekilde ortadan açılır. Son olarak da elde edilen parçalar düz bir yüzeye yatırılmaktadır. Bu teknik ayna yapımında kullanılan tekniktir. Boyutlarının ise standart ölçülerde olmasından dolayı, büyük ölçülerde aynalar elde edilememiştir. Daha sonra ise keşfedilen akıtma tekniği sayesinde, büyük ölçülerde camlar yapılabilmektedir.¹⁰

Osmanlı’da cam yapımı 17. – 18. yüzyıllarda gerçekleşmiştir. Bu yıllarda cam, şişe, sırça ve ayna yapımları için ayrı ayrı üretim birimleri kurulmuştur. Osmanlı’da billur camın (kristal) yanı sıra ayna kullanımının da yaygın olduğu bilinmektedir.¹¹ 13. yüzyılda gümüş ya da kurşun levhalarla birlikte kullanılan camların ilk sırlı ayna örnekleri olduğu bilinmektedir. 14. – 15. yüzyıllarda Venedikliler aynaların arkasını madenlerle kaplamışlardır. 16. yüzyılda Venedikliler, Murano’daki cam tesislerinde elde ettikleri bir alایشla yüksek kalitede ayna üretimi gerçekleştirebilmişlerdir.¹²

2. Üretim Teknikleri

Ayna üretimi, ilk zamanlarından itibaren değişiklikler göstererek, bulunduğu döneme göre şekil almıştır. Başlarda kullanılan taş aynaların yerini zamanla kolayca pürüzsüzleştirilebilen metallerden üretilen aynalar almıştır. Metallerin dayanıklı oluşu, ayna

⁷ Y. Çetindağ, *Ayna Kitabı...* s.5.

⁸ Y. Çetindağ, *Ayna Kitabı...*, s.5.

⁹ Sabine Melchior-Bonnet, *The Mirror: A History*, Routledge, Newyork 2014, s.20

¹⁰ S. Melchior-Bonnet, *The Mirror: A...*, s.21-22.

¹¹ S. Saltuk, *Geçmişten Günümüze Ayna...*, s.28.

¹² Y. Çetindağ, *Ayna Kitabı...*, s.28.

üretiminde çokça tercih edilmesinin de bir başka nedenidir. Metal levhalardan yapılan bu aynalar ise daha sonra yerini yine metalle kaplanmış olan cam levhalara bırakmıştır. Cam levhalın bir yüzünün ince bir metal tabakası ile kaplanmasına ‘sırlama’ denilmektedir. Romalılar bu işlem için sıcak kurşun kullanmıştır. Üfleme tekniği ile yapılan bu uygulamada, cama üfledikten sonra içine kurşun dökülerek, daha sonra şekil verilmiştir.¹³

Sırlama tekniğiyle üretilen aynaların boyutları, genellikle küçük ve eğri olmaktadır. Venedikliler ise bu teknikte üretimde, kurşunun yerine kalay ve cıvayı karıştırmışlardır. Fakat cıva, yapısı gereği sıkıntılar çıkardığından Alman kimyacı Justus Von Liebig, 19. yüzyılda gümüş ile kaplamanın bir yolunu bulmuştur. Bu teknik ise günümüz ayna üretiminde hala kullanılan tekniktir. Uygulama cam yüzeyinin gümüş vakumlar altında ısıtılmasıyla yapılmaktadır. Buharlaşmasıyla daha sonra camın yüzeyinde yoğunlaşan gümüş, bir tabaka halinde cama yapışmaktadır.¹⁴

Tarihte bilinen ilk ayna örnekleri Çatalhöyük’te ele geçmiştir. Obsidyenden yapılmış olan bu aynalar genellikle kadın mezarlarından çıkarılmıştır. Bu nedenle aynanın kutusal bir nesne olarak kullanıldığı da düşünülebilir.

Mısır’da M.Ö. 3. Binde saplı el aynalarına rastlanılmıştır. Bu aynalar, disk kısmı ile birlikte iki parçadan oluşmaktadır. Saplar; ağaç, fildişi ya da çeşitli madenlerden yapılmıştır. Bazı örneklerde de disk kısmı ile sap kısmı arasında bir parça daha görülmektedir. Disk kısımlarında ise bakır ve bronz kullanılması yanı sıra altın ve gümüşle kaplanmış olan örnekler de rastlanılmıştır. Mısır el aynalarının sap kısımlarında genellikle çiçek ve hayvan figürlerine rastlanılmaktadır. İlerleyen dönemlerde ise insan figürleri de kullanılmaya başlanmıştır.¹⁵ Mısır’da bulunan ayna kalıntılarından duvara asmak için yapılmış örnekler olduğu da görülmektedir. Mısır’da insanların aynaların etrafını çevirdikleri ve kendilerini daha iyi görebilmek için bu aynaları da duvara astıkları bilinmektedir. Buluntu tarihleri göz önüne alındığında bu örnekler oldukça önem arz etmektedir. Çünkü o dönemler içerisinde diğer medeniyetlerde genellikle küçük boyutlu el aynaları kullanılmaktaydı.¹⁶ Etrüsk kadınlarının kullandığı saplı, ayaklı, kutulu aynalar, Yunan aynalarına oldukça benzemektedir. Bu aynalar varlıklı Romalı kadınların da vazgeçemedikleri bir nesneydi.¹⁷

Alacahöyük kral mezarlarında da MÖ 3. bine ait tava biçimindeki nesneler bulunmuştur. Bu nesnelerin su aynası olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Yine ayna betimlemeleri olan MÖ 2. bin ve 1. bine tarihlendirilen çeşitli eserler de bulunmuştur. Bu eserlerin üzerinde yer alan betimlemelerde, kadın figürlerinin ellerinde saplı ayna tuttukları görülmektedir. M.Ö. 1. Binde ayna buluntularından ziyade ayna betimlemeli

¹³ S. Saltuk, *Geçmişten Günümüze Ayna...*, s.30.

¹⁴ Necati Sümer, “Mitolojik ve Dinsel Bir Sembol Olarak Ayna”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.52, Ekim 2017, s.1368

¹⁵ Nur Sena Şarman, *Bir Maddi Kültür Çatışması: Anadolu’da Ayna*, (Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2021, s.15.

¹⁶ Medine Sivri- Zeynep Angın, “Dünya Türk Kültür Tarihi, Mitik ve Ekinel Açından “Ayna”nın Yeri”, *Folklor ve Edebiyat Dergisi*, C.1, S.27, Eylül 2020, s.32.

¹⁷ S. Melchoir-Bonnet, *The Mirror: A...*, s.24.

eserlere rastlanılmaktadır. Yunanistan ve Kıbrıs'ta da disk aynalara ve saplı aynalara rastlanılmıştır.¹⁸

Ayna, tüm dönemlerde zenginlik ve ihtişam göstergesi olmuştur. Maliyetli bir malzeme olmasından dolayı, sosyal statüsü yüksek olmayan bir insanın kolaylıkla sahip olabileceği bir obje olmamıştır. Akdeniz uygarlıkları, Etrüskler, Roma ve Yunan uygarlıkları içerisinde aynanın, süsü ve güzelliği gösterebilmesi açısından vazgeçilmez bir nesne olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle de kadınlar, aynalara sahip olabilmek için oldukça yüksek miktarlarda para ödemek zorunda kalmışlardır.¹⁹

Mısır'da aynalar, mezarların temel unsurudur. Mezarlara bırakılan aynalar, Mısır inanç sisteminde insanın ruh eşini temsil etmektedir. Bu temsiliyeti gerçekleştiren Ka ve Ba'dır. Köklü bir tarihi geleneğe sahip olan Mısır medeniyetinde Ka ve Ba'nın insanın görünmeyen bedeni olduğuna inanılmaktadır. Mısırlılar, aynanın derinlerinde keşfedile Ka'nın, ayna sayesinde korunduğuna ve yine ayna sayesinde diğer yaşama geçişine izin verildiğine inanılmaktadır.²⁰

Birçok medeniyette mezara ayna bırakma geleneği benzerlik göstermektedir. İnsanoğlunun aynayla ilgili aynı düşüncelere sahip olması, aynanın yansıtma özelliğinden çağrışım yaparak farklı boyutlara açılan bir kapı olarak görülmesi medeniyetler arasında olan etkileşime işaret etmektedir.²¹

MÖ 1000 yıllarında insanlar, dünyanın her yerinde ayna yapabilmekteydi. Akdeniz'e yelken açan Fenikeli ve Etrüsklü tüccarlar, diğer ülkelerdeki yenilikleri, malları ve gelenekleri gittikleri yerlere taşımaktaydı. Birçok medeniyet bilinen Mısır aynasının formunu değiştirerek kendi üretimlerini açığa çıkarmıştır. İlk defa Mısırlılar tarafından yapılan madeni aynalar, daha sonra diğer kültürlerin de üretimlerinde yerini almış, birbirinden özenli çerçeveler içerisinde, birbirinden zarif ve incelikli ayrıntılarla donatılmıştır. Aynanın estetik bir anlam taşıdığı kabul edildiğinden dolayı tasarımlarda oldukça titiz davranılmıştır.²²

Büyük bir kısmı kabarık olan bu aynalar, iç bükeyken yansıtıkları objeyi küçültmekte, dış bükey olduklarında ise büyütülmektedir. Genel olarak çapları 15-20 cm arasında değişen bu aynalar, kullanımları açısından üç grupta değerlendirilmiştir. Çekmecelere ve kutulara konulabilen çeşitleri cep aynaları olarak, saplı ve halkalı olan ayna çeşitleri ise süslenme esnasında köleye tutturularak daha sonrasında ise duvara asılarak, bazı aynalarda bir destek üzerinde kullanılabilecek şekilde tasarlanmıştır.²³

Madeni aynalardan sonra bilinen ilk cam aynayı Sümerliler yapmıştır. Aynanın tarihine başka bir kapı açan Sümerliler, camın parlak yüzeyini de ayna gibi kullanmışlardır. Sümerliler, günümüzde üretilen camdan farklı malzemeler kullandığından aynaların boyutlarını büyütememişlerdir. Sümerlilerin ayna yapımında kullandıkları cam,

¹⁸ S. Saltuk, *Geçmişten Günümüze Ayna...*, s.35.

¹⁹ M. Sivri- Z. Angın, *Dünya Türk Kültür...*, s.33.

²⁰ M. Sivri- Z. Angın, *Dünya Türk Kültür...*, s.33-34.

²¹ M. Sivri- Z. Angın, *Dünya Türk Kültür...*, s.34.

²² S. Melchior-Bonnet, *The Mirror A...*, s.23.

²³ S. Melchior-Bonnet, *The Mirror A...*, s.24.

günümüzdekiyle aynı kalitede de değildir. O dönemin getirdiği imkânlar içerisinde Sümerliler, ayna yapımında kullanmak için yeşilimsi mavi renkte bir cam kullanmışlardır. Düz, ince ve açık renkli cam üretilmediği için cam aynalar, küçük bir bardak ya da fincan boyutlarında kalmıştır.²⁴

3. Mitoslar İçerisindeki Yeri

Ayna, Sümer, Yunan, Mısır ve Roma gibi birçok kültürün mitoslarına da konu olmuş önemli bir metafordur. Mitler; toplumların, edebiyatların, sanatların ve kültürlerin başlıca kaynağını oluşturmaktadır. İnsanın kendini ilk defa yansıtıcı bir yüzeyde görmesi, yansıtmanın gücünün farkına varmasıyla ayna fikrini düşünmesine ve bu alanda üretim yapmasına teşvik etmiştir. Bu mitler aynı zamanda ayna ve insan benliği arasındaki ilişki açısından da önem teşkil etmektedir.²⁵

Ayna, her kültürde farklı anlamlar içermektedir. Sümerlerin Gılgamış Destanı'nda kurtarıcılık özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Gılgamış, ölümsüzlük iksirini bulmak için çıktığı yolda, Urşanabi ile yüz yirmi küreği keserek ayna yapar ve gemide bu küreklerle birlikte fırtınalı sularda boğuşurlar. Aynalardan yapılmış bu güçlü kürekler sayesinde gemi suda yürütülür ve ayna Gılgamış'ın doğru yola koyulmasında önemli rol oynayan bir araç olarak betimlenmiştir.²⁶

Ayna, Yunan mitolojisinde de önemli bir metafordur. Bir mitosa göre, Tanrı Kephisos ile Nymphe Liriope'nin oğlu Narkissos doğduğu zaman, anne ve babası kâhin Teiresias'ın yanına gider. Narkissos'u gören kâhin, Kephisos ile Liriope'ye çocukları için "kendi yüzüne bakmazsa çok ileri yaşa kadar yaşayacağı" kehanetini söyler.²⁷ Mitosa göre Narkissos bir gün avlanıp yorulduğu sırada berrak bir akarsuyun kenarına oturur, su içmek için eğildiğinde suda kendi yansımasını görür ve aşık olur. Günlerce pınarın başında kendisini seyrederek, kehanet gerçekleşir ve Narkissos suya düşer. Tanrıça Artemis, Narkissos'u bencilliğinden dolayı bir nilüfer çiçeğine çevirir ve gölde yalnız yaşamasını hükmeder. Nilüfer çiçeğinin adının Narkissos'tan geldiği söylenmektedir. Bazı kaynaklarda ise nergis çiçeği olarak da geçmektedir. Birçok kültürde olduğu gibi Yunan kültüründe de insanın kendi görüntüsüne bakmasının ölüm getirdiğine inanılmaktadır. Yansımanın ruhu yakalayabileceği düşüncesi ile cenaze törenlerinde aynaların ve su dolu kapların yüzeyleri kapatılmaktadır.²⁸

Ayna, Yunan mitolojisinde ayrıca Afrodit'in simgelerinden de birisidir. Güzellik tanrıçası Afrodit, aynada çoğunlukla kendi güzelliğini izlemiştir. Ege bölgesinde anlatılan mitoslardan birisi de Bodrum'da geçmektedir. Bu mitosun konusunu ise Afrodit ile Hermes'in oğlu Hermafrodit oluşturmaktadır. 15 yaşına gelen ve yerinde duramayan

²⁴ S. Melchior-Bonnet, *The Mirror A...*, s.27.

²⁵ M. Sivri- Z. Angın, *Dünya Türk Kültür...*, s.40.

²⁶ *Gılgamış Destanı*, (Çev. Muzaffer Ramazanoğlu), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.36.

²⁷ Pierre Grimal, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, (Çev. Sevgi Tamgüç), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1997, s.527.

²⁸ Yves Bonnefoy, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, (Çev. Levent Yılmaz), Alfa Basım, İstanbul 2018, s.174-175.

genç, bugün ‘Bardakçı’ olarak bilinen ‘Salmakis’ koyuna gelir ve güzel bir kızla karşılaşır. Tıpkı Narkissos gibi koyun berrak sularında sürekli kendini seyretmekte olan kız, su perisi olan Salmakis’tir. O da Hermafrodit’e âşık olur. Kavuşmak için tanrılara dua ederler. Salmakis, Hermafrodit’e sıkıca sarılınca ikisi tek bir bedene dönüşürler. Bu beden hem erkek hem de dişi olur. Batı’da hermafrodit adına yüklenen anlamın kaynağı budur. Ayna bu mitosta metamorfoz olayını işlediği için dönüşüm simgesi ve aynı zamanda estetiği gösteren bir simge olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁹

Ayna Yunan mitolojisinde yüceliği, estetiği ve paradoksu da simgelemektedir. Aynı zamanda Yunan tanrı ve tanrıçalarıyla ilişkilendirilen önemli bir semboldür. Bir başka mitos örneğindeyse Demeter, Zeus’tan olan çocuğu Persephone ile Sicilya’ya gider ve kızını Zeus’tan uzak tutmak için bir mağarada saklar. Zeus yılan biçiminde mağaraya girer ve Persephone’yi oğlu Dionysos’a hamile bırakır. Bebeğin yanında zar, altın elma, top, topaç, yün ve ayna vardır. Dionysos aynaya baktığı zaman Zeus’un kıskanç karısı Hera’nın gönderdiği Titanları görür. Titanlar çocuğu yedi parçaya ayırıp kaynatırlar ve kokuyu alan Zeus mağaraya gelerek çocuğu öldürür. Eski Yunan’da bu olaydan sonra Dionysos tapınması başlamıştır. Bu tapınmanın amacı, insanın bedensel ve ruhsal olarak kötülüklerden korunmasıdır. Yunan felsefesine göre, bebeğin yanında bulunan oyuncakların bazı anlamları vardır. Topaç, yeraltındaki dünyaya yansıyan gezegenleri sembolize ederken, ayna ise yerüstündeki dünyanın alta yansımalarını sembolize etmektedir.³⁰

Antik Mısır’da ise ayna, ebedi olanı simgelemektedir. Mumyalama işleminin sonsuzluğa vurgu yapması gibi ayna da aynı işlevi görmektedir. Birçok Mısır tanrısının yanında taşıdığı, güçlü olmayı ve koruyuculuğu sembolize eden Ankh adında bir işaret bulunmaktadır. Ayna anlamına gelen bu işaret aynı zamanda ölümsüzlüğü ve sonsuzluğu simgelemektedir. Mısır Firavunu Tutankamon’un mezarında dairesel formlu el aynası bulunmuştur. Bu formda ebediliği simgelemektedir.³¹

Ayna Mısır’da sadece ölümsüzlüğü değil aynı zamanda güzelliği de ifade etmektedir. En az altın kadar değerli olan ayna, Mısır tanrıçalarından biri olan Haltor ile özdeşleştirilmiştir. Haltor’un resminin bulunduğu aynalar, Güneş Tanrısı Ra ile arasındaki ilişkiyi de göstermektedir. Çünkü Haltor, Güneş Tanrısı Ra’nın kızıdır. Ayna, Antik Mısır’da mezarlarda bulunması gereken bir aynadır. İnaniş’a göre, güneş ışınları toprağın içinden süzülerek mezara kadar ulaşır ve aynada yansır. Böylelikle ayna bu dünyada ve diğer âleme yolculukta, yolu aydınlatan bir araç olarak kabul edilmektedir.³²

Aztek inancında da yaratıcı tanrı olan Ometeol’un kızları Aztek’in yaratılışında önemli bir rol oynamaktadır. Kızı tanrıça Tozcatlipoca ağaçta parlayan bir ayna ile sembolize edilmektedir. İknaların mitolojisine göre ise ayna, kabileye savaşlarda doğru yolu gösteren ve fetihleri müjdeleyen bir sembol niteliği taşımaktadır. MÖ 1000’lerde yaşayan

²⁹ N. Sümer, *Mitolojik ve Dinsel...*, s.168.

³⁰ Sebahat Kılıç Bülbül, *Camaltı Süslemeli Gelin Aynaları ve Yeni Tasarımlar* (Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), Ankara 2021, s.52.

³¹ Y. Çetindağ, *Ayna Kitabı...*, s.82.

³² S. Kılıç Bülbül, *Camaltı Süslemeli Gelin...*, s.84.

ve savaşçı bir toplum olan İnkalar, gittikleri her savaşta bir zafer takıymışçasına aynayı da yanlarında taşımışlardır.³³

Ayna, Keltler içinde güzelliği ve ebediliği simgelemektedir. Kelt uygarlığında, elinde ayna bulunduran Mermaid adında bir aşk perisi bulunmaktadır. Savaşçı ve çiftçi olan halk ölülerini ayna ve silahları ile gömmektedir. Keltlerin mezara ayna bırakmaları savaşçı olmalarını vurgularken, aynı zamanda insan ruhunun sonsuzluğunu da işaret etmektedir.³⁴

Ayna ile ilgili bir başka söylence de İskender aynası ile ilgilidir. Bu konuda çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Mitoslarda geçen ayna için Makedonyalı İskender başta Aristo olmak üzere filozofları toplamış ve 135 metre yükseklikte mermerden yapılmış ve fenerin üzerine yerleştirilecek, bir aylık mesafedeki gemileri gösterecek, istenildiği zaman güneş ışınlarını üzerine toplayarak gemileri yakabilecek, liman ve şehirleri aydınlatacak, iki tarafı da gösterir özellikte olacak ve arka tarafı yalancıların görüntüsünü kabul etmeyecek özelliklerde bir ayna yapmalarını istemiştir. Bu ayna ile İskender sayesinde ülke bütün kötülüklerden korunmuş olacaktır.³⁵

Ayna, insanın kendi yansımasını ve görüntüsünü gördüğü andan itibaren ilgisini çekmiş, bedeninin görüntüsünü aktarmada ve varlığını anlamlandırmada ihtiyaç duyduğu en temel nesne olmuştur. Çünkü insan yansıtma olmadan varlığının bilincine varmaz. Görme, bakma ya da yansıtmayı içeren ayna bu nedenle kişiyi var ederek, canlının temsilini oluşturur.³⁶

Sonuç

Günümüzde sıradan bir nesne olan aynalar, aslında son derece ilginç ve oldukça eski bir tarihe sahiptir. Ayna denildiğinde günümüzdeki formları ve tasarımlarıyla düşünmemek gerekir. Su yüzeyleri ve parlak taşların görüntüleri yansıtma özellikleri aynaların tarihsel olarak başlangıcını oluşturmuştur. Bu noktada insanın suda yansıyan görüntüsü, onlara ayna yapma noktasında ilham olarak fikir vermiştir. İnsanoğlunun karşılaştığı ilk yansıtıcı yüzeylerden bir tanesi de işte bu durgun su yüzeyleridir. Bu anlamda ilk malzeme olarak obsidyen kullanılmış daha sonra altın, gümüş, bronz ve cilalı kalay karışımı gibi malzemeler ayna yapımında kullanılmıştır.

Bilinen ilk ayna örneklerine ise MÖ 7. binde Çatalhöyük'te rastlanılmıştır. Bu metal plakalı aynaların yanı sıra, MÖ 3. binde Mısırlılar tarafından altın, gümüş ve bronzdan yapılmış örnekler de bulunmuştur. Öncelikle el aynaları şeklinde olan aynalar, sırasıyla zincirli duvar aynaları ve büyük ölçeklerde yapılan madeni boy aynaları şeklinde kendini göstermiştir.

Aynaya son şeklini veren malzeme olan camın ise bir rastlantı sonucu bulunduğu düşünülmektedir. Cam ayna üretiminde üfleme tekniği, silindir cam tekniği ve akıtma

³³ S. Kılıç Bülbül, *Camaltı Süslemeli Gelin...*, s.52.

³⁴ S. Kılıç Bülbül, *Camaltı Süslemeli Gelin...*, s.53.

³⁵ Y. Çetindağ, *Ayna Kitabı...*, s.86-88.

³⁶ Z. Angın, *Mit, Tarih, Kültür...*, s.10.

tekniki gibi yöntemler kullanılmıştır. İlk zamanlarından itibaren ise aynalar çeşitli değişikliklerle, bulunduğu döneme göre şekil almıştır. Alman kimyacı Justus von Liebig’in bulduğu gümüş kaplama yöntemi ise günümüz ayna üretiminde kullanılmaktadır.

Daha çok mezarlarda ele geçen aynaların kutsal bir nesne olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Her dönemde zenginliğin ve ihtişamın göstergesi olan aynalar, maliyetinden dolayı sıradan insanların kolaylıkla ulaşabileceği bir nesne olmamıştır. Madeni aynalardan sonra bilinen ilk cam aynayı ise Sümerliler yapmıştır. Sümer, Yunan, Mısır ve Roma gibi medeniyetlerin mitoslarına da konu olan aynalar her kültürde farklı anlamlar taşır. İnsanlığın varoluşundan beri aynalar, insanın varlık temsili olarak, kendilerini anlamlandırma ve bilinçlerinin farkına varmalarında önemli bir yer tutmuştur.

Kaynakça

ANGIN, Zeynep, *Mit, Tarih, Kültür ve Edebiyat Ekseninde Ayna*, (Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir, 2019.

BONNEFOY, Yves, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, (Çev. Levent Yılmaz), Alfa Basım, İstanbul 2018.

ÇETİNDAG, Yusuf, *Ayna Kitabı*, Karam Yayınları, İstanbul 2005.

GRIMAL, Pierre, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, (Çev. Sevgi Tamgüç), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1997.

KILIÇ BÜLBÜL, Sebahat, *Camaltı Süslemeli Gelin Aynaları ve Yeni Tasarımlar*, Ankara 2021.

MELCHIOR-BONNET, SABINE, *The Mirror: A History*, Routledge, Newyork 2014.

Gılgamış Destanı, (Çev. Muzaffer Ramazanoğlu), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

SALTUK, Secda, *Geçmişten Günümüze Ayna Her Alanda Her Anlamda*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010.

SİNEMOĞLU, Nermin, “Ayn-i Cem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.9, Ankara 1991, s.259-260.

SİVRİ, Medine- Zeynep Angın, “Dünya Türk Kültür Tarihi, Mitik ve Ekinsele Açından “Ayna”nın Yeri”, *Folklor ve Edebiyat Dergisi*, C.1, S.27, Eylül 2020, s.29-46.

SÜMER, Necati, “Mitolojik ve Dinsel Açından Bir Sembol Olarak Ayna”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.52, Ekim 2017, s.1367-1374.

ŞARMAN, Nur Sena, *Bir Maddi Kültür Çatışması: Anadolu’da Ayna*, (Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2021.

ŞENGÖK, Yağmur, *Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirinde Ayna Motifi*, (Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2015.

OSMANLI SON DÖNEMİ MARAŞ SANCAĞINA KAFKASYALI ÇERKES VE ÇEÇENLERİN İSKÂNİ (1864-1915)

The Settlement of Caucasian Circassians and Chechens in the Maraş Sanjak in the Last Period of the Ottoman Empire (1864-1915)

Doç. Dr. Mustafa Edip ÇELİK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum
Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kahramanmaraş/
Türkiye, E-posta: medipcelik@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0647-9476>

DOI: <https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.4>

Recep ÇELİK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş/
Türkiye E-posta: reyting.35@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6532-1911>

DOI: <https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.4>

Makale Türü	Araştırma - Research	Article Type
Geliş Tarihi	22 Aralık - December 2024	Received
Kabul Tarihi	6 Mart - March 2025	Acceptance
Yayın Tarihi	30 Nisan - April 2025	Publication
Sayfa Aralığı	42 - 58	Pages Range

Mustafa Edip Çelik - Recep Çelik, “Osmanlı Son Dönemi Maraş Sancağına Kafkasyalı Çerkes ve Çeçenlerin İskânı (1864-1915)”, *Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD)*, Cilt: 3, Sayı: 1, Nisan 2025, s. 42-58.

Öz

Rusya'nın yayılmacı siyasetinin bir sonucu olan Kafkasya'ya hâkim olma düşüncesi, iki aşamada gerçekleşmiştir. Bunlardan ilkinin 1774 Küçük Kaynarca antlaşması ile tatbik ederken, 1829 yılında Edirne antlaşması ile Kafkasya'ya tamamen hâkim olmuştur. Kafkasya halkı bu

süreçte çetin mücadeleler vermişse de Rusya'nın yayılmacı faaliyetlerinin önüne geçememiştir. Tarihler 1859'u gösterdiğinde Kafkasya bölgesinde askeri mücadele son bulmuş, Kafkas halkları için zor günler başlamıştı. Rusya Kafkasya bölgesine hâkim olduktan sonra, asimilasyon, baskı, şiddet ve kıyımlarla Kafkas halklarını yıldırma politikası uygulamıştı. Baskı ve şiddete uzun süre direnç gösteremeyen Kafkasyalı kavimler, çareyi tarihi ve dini bağları olan Osmanlı Devleti'ne göç etmekte bulmuştu. Kafkasya bölgesinden Osmanlı topraklarına 1859 yılında başlayan göç hareketleri 1920 yılına kadar devam etmiş, göçler sonrası binlerce Kafkasyalı ata topraklarını terk etmişti. Osmanlı topraklarına kara ve deniz yoluyla gelen bu kavimler için çeşitli iskân sahaları tevdi edilmişti. Adana bu iskân sahalarından birisi olup; Kafkasyalı Çerkes ve Çeçen kavimlere ev sahipliği yapmıştı. Mafatih Kafkasyalı kavimler iklimsel faktörlerinde etkisiyle Adana bölgesinden ayrılmak istemiş ve 1861-1915 yılları arasında müstakil olarak Maraş ve köylerine göç etmişti.

Anahtar Kelimeler: Göç, İskân, Kafkasya, Çerkes-Çeçen, Maraş, Anadolu.

Abstract

Russia's expansionist policies regarding the Caucasus were actualized in two distinct and sequential phases. The initial phase was implemented through the Treaty of Küçük Kaynarca in 1774, and by 1829, Russia had attained comprehensive dominance over the Caucasus through the Treaty of Edirne. Despite the vigorous and resolute resistance mounted by the Caucasian peoples during this epoch, they were ultimately unable to impede Russia's expansionist ambitions. By the year 1859, the military engagements within the region had ceased, marking the commencement of a period of considerable adversity for the Caucasian populations. Subsequent to the consolidation of its control over the Caucasus, Russia enacted policies of assimilation, repression, violence, and systematic massacres to subjugate the Caucasian peoples. Faced with the protracted oppression and violence, the Caucasian tribes sought refuge by migrating to the Ottoman Empire, with which they maintained historical and religious affiliations. The migration from the Caucasus to Ottoman territories began in 1859 and persisted until 1920, leading to the displacement of thousands of Caucasians from their ancestral lands. Various settlement areas were designated for these migrants, who arrived by both terrestrial and maritime routes. Among these designated settlement areas was Adana, which accommodated Circassian and Chechen tribes. However, due to adverse climatic conditions, the Caucasian tribes subsequently chose to relocate from Adana to Maraş and its surrounding villages between 1861 and 1915.

Keywords: Migration, Settlement, Caucasus, Circassian-Chechen, Maraş, Anatolia.

Giriş

Kafkaslar, coğrafi tanımlama ile İç Asya'yı Hazar havzası üzerinden Anadolu'ya ve oradan Avrupa'ya bağlayan bir kavşak konumundadır. Rusya, Türkiye ve İran'a komşu olması Kafkasya'nın stratejik önemini artırmaktadır “*Karadeniz'in kuzeydoğusundaki Taman Yarımadasından,¹ Hazar Denizi'nin batısındaki Apşeron Yarımadasına² kadar uzanan dağlık bölgeye Kafkasya adı verilir*”.³ Başka bir tanımlama ile Kafkasya, Kafkas

¹ Bedri Habiçoğlu, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Nart Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 21. Taman yarımadası, şimdinin Rusya-Krasnodar Kray topraklarını kapsayan bir yarımada. Kuzeyinde Azak denizi, batısında Kerç Boğazı, güneyinde de Karadeniz bulunur. Bkz: <http://www.cerkes.net/serbest-alan/taman-yarimadasi-t14946.html> (E.T: 09.08.2018).

² Habiçoğlu, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, s.22-24, Azerbaycan'da, Hazar Denizi kıyısında bir yarımada. Güneybatı kıyısında Bakü'nün bulunduğu yarımada, 1.025 km²'dir. Bkz: <https://www.dersimiz.com/Bilgibankasi/Apseron-Yarimadasi-Hakkinda-Bilgi-2183>, (E.T: 09.08.2018).

³ Savaş Yanar, *Türk Rus ilişkilerinde gizli güç Kafkasya*, kültür sanat yayıncılık, İstanbul 2002, s. 20-21.

sıradağlarının ikiye ayırdığı kuzeyde Don ağzı, Maniç Çukurluğu ve Kuma ağzı hat-tından, güneyde Aras Nehri ve Kars Platosuna kadar hat çizen bölgenin genel adıdır. Kafkasya, tabii yapısı sayesinde, canlı yaşamı için kullanışlı topraklara sahiptir. Bölge, Kafkas dağlarıyla ikiye bölünmüştür. Kuzeyde kalan kısma Kuzey Kafkasya ya da Sirkafkasiyen (Kafkasönu), güneyde kalan kısma ise Transkafkasya (Kafkasardı) ola-rak adlandırılmıştır⁴ Etnografik, Etimolojik ve Filolojik olarak da zengin olan Kaf-kasya coğrafyası, geçmişten günümüze kadar canlılığını korumaktadır. Bu nedendir ki birçok ulusa ve millete ev sahipliği yapmıştır. Bölgede hâkim olan dil ve lehçe sa-yısının çok oluşu farklı dil aileleri ile akrabalıklarının önüne geçmiştir.⁵ Bölgede 50’den fazla dil ve lehçe olduğu son çalışmalarda saptanmıştır.⁶

Çalışmada temel alınan göç ve iskân kavramı, genel bir tanımlama ile insan ve insan topluluklarının yaşadıkları topraklardan ayrılarak başka bir yerleşim yerine konmala-rına yani mekân değiştirme hareketine verilen isimdir⁷. Göçmen muhacir gibi kav-ramlar ise göç sonrası oluşan tanımlamalardandır. Bu tanımlamalar daha ziyade çare-siz olarak bulundukları coğrafi sınırları terk etmek zorunda bırakılan kişi yahut top-luklar için kullanılmıştır. Her göç hadisesinin kendisine göre bir hikâyesi ve tanımı bulunmaktadır. Nitekim siyasi-sosyal ve ekonomik sebeplerden ötürü gerçekleşebile-ceği gibi zorunlu bırakılarak gerçekleştirilen insanlık dışı göç vakalarına da rastlanmış-tır. Çalışmaya konu olan Kafkas göçleri örneğini, kademeli denizaşırı kitlesel, zorunlu, dağınık iskânlı, uluslararası boyutlu bir göç olarak tanımlayabiliriz.⁸

Göçler sebepsiz oluşan hadiseler olmaktan ziyade belli başlı dinamiklerin oluşması sonrasında gerçekleşen olaylardır. Göçü tetikleyen olaylar arasında sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal etkiler bulunmaktadır⁹. Modern zamanlarda insanlar barınma-beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak adına en uygun yerleri arama girişimleri gerçekleştirdiği bilinmektedir. Göç, sadece yer değiştirme olmadığı gibi içerisinde sosyo-dinamik hadiseler biriktiren bir olgudur.¹⁰ Nitekim göçler sosyolojik olayların ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir.¹¹

⁴ Ramazan Özbey, *Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri Coğrafyası*, Pegem Akademi, İstanbul, 2016, s. 3-11.

⁵ Hayati Bice, *Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler*, TDV Yayınları, Ankara, 1991, s. 2-3.

⁶ John Colarusso, Kocsav Prometheus, “Çerkesler”, *Edebiyat İndeks Sayfası*, 2011, http://www.circasiancenter.com/cc-turkiye/edebiyat/efsaneler/064_prometheus.htm. (E.T:20.05.2016)

⁷ Savaş Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensti-tüsü Dergisi* (İlke) Sayı: 17, 2006, s. 68-70.

⁸ Melike Bağray-Şeyma Nur Altun, “*Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler ve Biga Yöresine Yerleşimler*”, s.3 <http://www.asagidemirci.net/proje.pdf> (E.T: 09.08.2018)

⁹ Raşit Gündoğdu, “Arşiv Belgeleri Işığında Kırım ve Kafkas Göçleri”, *Uluslararası Göç Sempozyumu*, Zeytinburnu Belediyesi Yayını, 2005, s. 122.

¹⁰ Sedat Kanat, “*Osmanlı Devleti’ne Yapılan 1864 Kafkas Göçü*”, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2011, s. 24.

¹¹ Yüksel Koçak- Elvan Terzi, “Türkiye’de Göç Olgusu”, “Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt.3, Sayı: 3, 2012, s. 165.

Yöntem: Çalışmada Kafkasya'dan gelen Çerkes ve Çeçen kabileleri tespit etmek için literatür taraması yapılmış bu alanda yazılan kitap ve makaleler kullanılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet arşivi, Osmanlı arşivinden Osmanlıca belgelerin transkripsiyonu yapılarak resmi bilgilere ulaşılmıştır. Göç ve İskân kavramlarının birbiriyle olan bağlantısı benzer ve farklı yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca saha çalışması ile muhataplarına mülakat şeklinde hazırlanan sorular çerçevesinde bilgiler işlenmiştir. Katılımcıların Kafkasya kökenli ailelerden olmasına özen gösterilmiştir. Sonuç olarak Kafkasya'dan oymalınla topraklarına gelen Çerkes ve Çeçenlerin Maraş bölegelesine göçlerinin nedenleri tespiti sağlanmıştır.

Tartışma: Kafkasya bölgesinden gerçekleştirilen göçler incelendiğinde yapılan çalışmalar genel olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışmamızda özele indirgenen göç hadisesi, ilçe köy ve mahalle kapsamında değerlendirilmiştir. Bundan önceki çalışmalarda kullanılan veriler, arşiv kaynakları TÜİK'ten elde edilen verileri içermektedir. Nitekim göç sadece bir kavram olmayıp; sosyal bir hadisedir. Bu kapsamda saha çalışması ve bu göçte tabi olanlar ile muhatap olunması diğer çalışmalardan daha öznel bilgiler elde edilmesini sağlamıştır.

1. OSMANLI SON DÖNEMİ MARAŞ SANCAĞINA KAFKASYALI ÇERKES VE ÇEÇENLERİN İSKÂNİ (1864-1915)

1.1. Maraş Sancağına Kafkasyalı Çerkes ve Çeçenlerin İskânı

Kafkasya bölgesinde meydana gelen göçler incelendiğinde, Rusya'nın 15-19. yüzyıllar arasındaki yayılmacı siyaseti karşımıza çıkmaktadır. Rusların bu siyaseti bölge halklarının topraklarını terk etmelerine neden olmuştur. Rusya bölgede insanlık dışı uygulamalar ile yerli halkı psikolojik baskılara maruz bırakarak topraklarına sahip olmuştur¹². Nitekim bu durum nedeni ile başta Kuzey Kafkas halkları özelde Çerkes ve Çeçen halkları, uzun süre dirense de güçlerinin tükenmesi ile topraklarını Rusya'ya bırakarak başta Osmanlı toprakları olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerine göç etmek durumunda kalmıştır¹³.

Osmanlı tarihi boyunca önemli bir olgu olan göç, bilhassa 18. yüzyıldan itibaren “içe doğru göç”¹⁴, tarzında yeni bir dönüşüm yaşamıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısında gerek Avrupa gerekse Asya bölgesinde sömürge devletlerinin topraklarını genişletmesi, Osmanlı topraklarına doğru bir göç dalgasının yaşanmasını beraberinde getirmiştir¹⁵. Buna benzer bir göç olayını, Osmanlı Devleti'nin Karadeniz hâkimiyetine son veren Küçük Kaynarca antlaşmasında görmek mümkündür. Küçük Kaynarca antlaşması sonrasında Kırım halkı ile Osmanlı bağlantısı tamamen kesilmiş ve 1783 yılında Kırım

¹² John Colarusso, Kocsav Prometheus, “Çerkesler”, *Edebiyat İndeks Sayfası*, 2011, http://www.circasiancenter.com/ccturkiye/edebiyat/efsaneler/064_prometheus.htm (E.T: 20.05.2016).

¹³ Sefer E. Berzeg, “Kafkasya ve Çerkesler Bibliyografyası”, Nart Yayıncılık, Samsun, 1996, s. 1.

¹⁴ İhsan Satış, “Kırım Savaşından Sonra Anadolu'ya Göçler ve Şanlıurfa Yöresine İskânlar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, 2012, s. 518.

¹⁵ Özgür Yılmaz, “1864 Kafkas Göçü Hakkında Bir Rapor”, *Mavi Atlas*, Cilt: 3, 2014, s. 133.

tamamen Çarlık Rusya’nın eline geçmiştir¹⁶. Rusya, Kırım’ı aldıktan sonra Kafkasya bölgesine yayılma siyasetini tatbik etmeye başlamıştır. İmam Şeyh Şamil’in komutasındaki son birleşik Kafkas kuvvetlerinin Rusya ile giriştikleri mücadeleyi kaybetmesiyle bölge Rusların işgaline maruz kalmıştır.¹⁷ İşgal sonrasında, Çerkes ve Çeçenler gibi Kuzey Kafkasyalı kavimler maruz kaldıkları baskılar sonucunda büyük bir göç hareketi başlatarak vatanlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Terk etmeyenler ise Rusya’ya bağlı Kuzey Kafkasya, Karaçay-Çerkes, Kabardin-Balkar, Adıgey, Kuzey-Güney Osetya, Abhazya, Çeçen-İnguşetya gibi özerk cumhuriyetleri statüsünde kalmışlardır.¹⁸

Rusya’nın Kuzey Kafkasya bölgesinde uyguladığı baskı rejimi karşısında halkın son gücüne kadar verdiği mücadelenin yetersiz kalmasıyla Osmanlı topraklarına doğru göçlerin başlaması kaçınılmaz olmuştur. Meydana gelen bu göç dalgası Osmanlı devletinin demografik yapısının değişmesine sebep olmuştur. Göç eden Kafkasyalı kavimler için iskân siyasetine benzer bir uygulama tatbik eden Osmanlı devleti, mevat ve metruk arazilerin yanı sıra bataklık ve sazlık gibi arazileri ıslah ederek muhacirine tahsis edilmiştir¹⁹.

Kafkasyalı kavimlerin özelde ise Çerkes ve Çeçenler iskân nizamnamesine göre, asayiş bozarabilecek herhangi bir olayın önüne geçmek adına aynı noktada iskân edilmiştir. Bu durum olası nümayiş bozukluğunun önüne geçmek maksadı ile yapılmış bir uygulama olup; herhangi bir ayrıcalık gözetilmemiştir²⁰. Kafkasyalı kavimler 1864 yılında, Osmanlı topraklarına büyük oranda Karadeniz kıyılarından gemiler vasıtası ile geçiş yapmışlardır²¹. Anadolu’ya gelen bu yeni kavme kapsayıcı bir isim dahi verilmiştir. Bu isim Etrak-ı Çerakise zamanla halk arasında Çerkes olarak bir evrim geçirmiş ve tüm Kafkas muhacirlerine verilen ortak isim olmuştur²².

¹⁶ Derya Derin Paşaoğlu, “Muhacir Komisyonu Maruzatı’na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı”, *History Studies A Tribute to Prof. Dr. Halil İnalcık* Cilt: 5, Sayı: 2, 2013, s. 348.

¹⁷ Süleyman Erkan, “Sürgün Olgusuna Analitik Yaklaşım ve Çerkes Sürgünü Örneği”, *Nart Dergisi*, Sayı: 43, 2005, s. 9.

¹⁸ Anzor Kuşhabiyev, “21 Mayıs Sürgünü”, *Nart Dergisi*, Sayı: 21, Ankara 2004, s. 16.

¹⁹ Hakan Asan, “Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti(1860-1914)”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2016, s. 37-38.

²⁰ R. Gündoğdu, “Arşiv Belgeleri Işığında Kırım ve Kafkas Göçleri”, s.123.

²¹ Faruk Kovacık ve Mehmet Eser, “Kafkasya’dan Anadolu’ya göçler (Sivas ili örneği)”, *zeitshchrift für die welt*, 2010, Sayı.2 s.191,

²² Yemuz Beyazıt, Tarakçı, *Gazeteci Spiker, Radyo Yayıncısı, Göksun Kara Ahmet Köyü, Yaş 62, Röportaj*, 07.25.2018,

Kafkasya'dan, genel olarak Osmanlı topraklarına yapılan göç, 18. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmektedir. Göçler 1860 yılında muhacirini iskân komisyonunun kurulması sonrasında daha sistemli bir hale gelmiştir²³. Bilindiği üzere Kafkasyalı kavimlerin yerleştirilmesinde mevat arazilerin ihdas edilmesi prensibi izlenmiştir. Nitekim Adana ve Cebel-i Bereket bölgesi bu tip arazi yapısına uygun konumdaydı. Ancak bölgenin iklim ve sosyo-kültürel şartları, Kafkasyalı kavimler üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktaydı. Bu sebepler sıralandığında farklı bölgelere dağılım kaçınılmaz olmuştur. Adana bölgesine en yakın olan iller arasında olan Kahramanmaraş'ın, Kafkasyalı kavimlerin göç ettikleri anavatanlarının iklim şartlarını kısmen de olsa barındırması, tercih edilmesinin ana sebepleri arasında yer almıştır²⁴.

Sözlü tarih metodu ile elde edilen ve vatandaşlık alt-üst soy bilgileri ile desteklenen bilgilere göre 1864 yılındaki büyük Kafkas sürgünü sonrasında Kahramanmaraş bölgesine Kafkasyalı Çerkes ve Çeçen kavimlerin yerleşimleri 1867 yılına denk gelmektedir. Göksun özelinde yerleşen Kafkasyalı Çerkes ve Çeçenler ilk olarak Temurağa, Hacıömer ve Anzorey isimli köylere toplu olarak yerleşmişlerdir²⁵. Zamanla bu köylerden birçok köy tevdi edilerek Kafkasyalı kavimlerin yerleşimleri hızlanmıştır. 1869 yılına gelindiğinde kurulan diğer Çerkes ve Çeçen köylerinin isimleri şu şekildedir; Yantepe, Karaahmet, Saraycık, Temurağa, Hacıömer Yağmurlu, Kaleköy, Salyan, Fındık, Korkmaz, Kamışcık, Soğucak, Deveboynu, Kargabük, Çamurlu, Mehmetbey, Mahmutbey, Tahirbey, Çardak, Gücüksu, Ortatepe, Kireç, Tahirbeydir.²⁶

Çalışmanın ana omurgasını oluşturan Maraş ve Göksun bölgesine gerçekleşen göçlerde, sıklıkla Adana bölgesindeki iklim koşullarına uyum sağlayamayan Çerkes ve Çeçen kabileler karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nin, Maraş bölgesine iskâna izin vermesinin bir başka sebebi artan Ermeni isyanlarının önüne geçilmesini sağlamaktı. 19. Yüzyıla ait bazı belgelerde Maraş ve Harput'a (Elâzığ) yerleştirilmesine karar verilen muhacirlerin açık bir şekilde Çerkes kavimler olduğu tespit edilmiştir²⁷. Bu bilgileri Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgelerinde hicri 1303 tarihli Karkabükü ve Temurağa köylerinin kuruluşları hakkındaki Halep dâhiliye defterleri ve nüfus idaresine

²³ Mehmet Demirtaş, "Kırım Savaşı ve 93 Harbi Süresince Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı.41, Erzurum, 2009, s.216.

²⁴ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH MKT), 223-7, H. 14 Zilhicce 1277/ M. (23 Haziran 1886); Tuğrul Avcı., *XVI. Yüzyıldan Günümüze Kahramanmaraş İlinde Kır Yerleşmelerinin Gelişimi ve Dönüşümü*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş, 2023, s. 15-18.

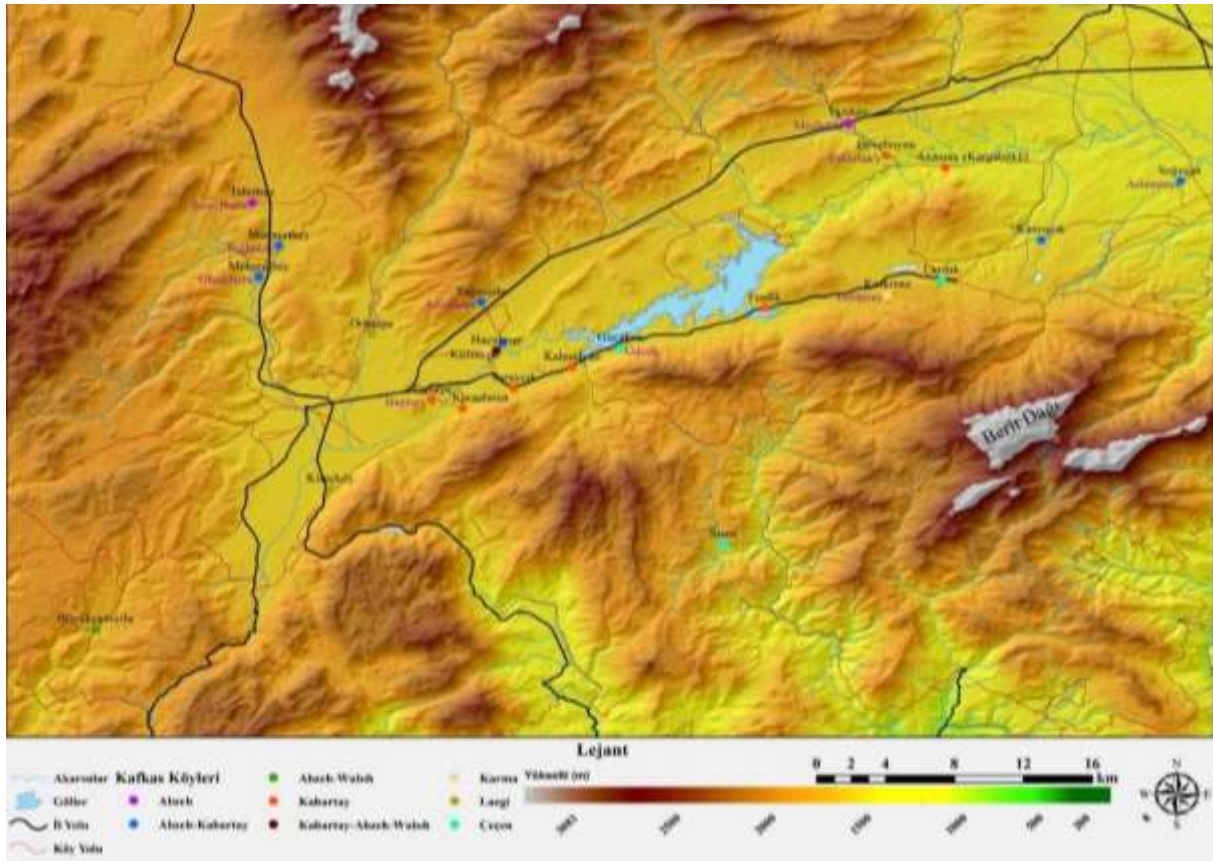
²⁵ Recep Çelik, *Maraş Bölgesine Kafkasyalı Kavimlerin İskânları (Çerkes-Çeçenler)*, (T.C Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2019, s.1-10; Tarakcı, *Röportaj*, 07.25.2018.

²⁶ Tarakcı, *Röportaj*, 07.25.2018

²⁷ Kenan Ziya Taş, "Kafkasya'dan Maraş ve Civarına Göçler", Cilt.1, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, Cilt.1, Kahramanmaraş 2004, s. 469-470.

yazılmış olan bir belgeden anlıyoruz.²⁸ Dâhiliye nezaretinin Hicri 1321 yılına ait belgesinde Maraş, Göksun bölgesine Kafkasyalı kavimlerin iskân hususunda icazet verdiği görülmektedir. Nitekim gelecek olan muhaceretin Adana, Osmaniye bölgesinden sevkle buraya geldiği tespit edilmiş ve diğer bilgilerin sahilliğine ışık tutmuştur²⁹.

Maraş bölgesine Kafkasyalı kavimlerin iskânı noktasında bir başka belge olarak yine 1321 tarihli dahiliye Nezareti'nin yazısında 430 haneyi barındırabilecek arazinin uygunluğu noktasındaki telgrafta; Göksun, Elbistan, Andırın, Fırnıs, Döngel gibi bölgelerin iskana uygunluğu görülmüş ve bu bilgiler ışığında devletin bölgeye bir iskân çalışmasının olduğu tespit edilmiştir. Ek olarak gerçekleştirilen sözlü tarih metodu ile de bilgilerin uyuşması yerleşimcilerin Kafkasya kökenli Çerkes ve Çeçen kabileler olduğunu doğrular niteliktedir³⁰. Maraş, Göksun, Afşin ve Elbistan bölgelerinde gerçekleştirilen saha çalışması sonrasında Kafkasya menşine sahip yerleşkeler saptanmış olup; aşağıdaki haritada detaylı olarak verilmiştir.

Harita1: Kahramanmaraş Bölgesi Kafkasya Kökenli Köyler

²⁸ BOA, *Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH MKT)*, 1480/14, H. 10 C.evvel 1305/ M. (24 Ocak 1888).

²⁹ Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), *İskân Genel Müdüriyeti (T.İGM)*, 272.0.0.12. Muhacirin 45_77_12_1. (18 Ağustos 1925).

³⁰ BCA., *T.İGM.*, 272.0.0.12. Muhacirin 45_77_12_2. 18 Ağustos 1925.

2. MARAŞ BÖLGESİNDE KURULAN ÇERKES-ÇEÇEN KÖYLERİ VE SOSYO-EKONOMİK HAYATA ETKİLERİ

Maraş, kültürel çeşitlilik bakımından oldukça geniş yapıya sahip olan bir bölgedir. Bölgenin geçiş noktası özelliği, çeşitliliğin en temel dinamimidir. Bunun dışında iklim ve toplum yapısı da Maraş'ı özel kılmaktadır. Nitekim Kafkasyalı kavimlerin iskânından da anlaşılacağı üzere bölge bir tercih merkezidir. Öyle ki Adana bölgesinde iklim vd. nedenlerin zorluklarına dayanamayan Kafkasyalılar tekrardan anayurtlarına dönüş istikametinde iken Maraş bölgesinde kalmışlardır. Bu durumun en somut örneği olarak dâhiliye vekâletine yapılan talepler ve Adana'dan iskân talebinde bulunulması gösterilebilir³¹.

Maraş bölgesi, yukarıda da bahsedildiği üzere özellikle Çerkes-Çeçen halkları için önemli bir iskân merkezi olmuştur. Bu durumun yegâne faktörü ise bölgenin Kafkasya'ya benzer dağlık bir arazi yapısına sahip olması ve soğuk bir iklim yapısının bulunmasıdır. Maraş bölgesine gerçekleşen resmi yerleşmeleri Hicri 1312 senesine ait “mektubi kaleminin” Maraş'a dair mazbatasında 20 karyenin kurulmasından öğrenmekteyiz. Hicri 1303 senesine ait başka bir resmî belgede kurulacak 12 karyeden bahsedilmesi burasının bir iskân noktası olarak tevdi edildiği bilgisini doğrulamaktadır³². Ayrıca 1877 senesinde Maraş İdare Meclisinden gelen 26 Ağustos sene 1312 tarihli Mazbatanın suretinden de anlaşılacağı üzere Kafkasya'dan Göksun-Afşin-Elbistan³³ bölgesine 20 kadar karye yerleşimi gerçekleştirilmiştir³⁴.

Resmi olarak Kafkasyalı halklar, 1864-1915 yılları arasındaki tarih diliminde Maraş bölgesine gerek müstakil gerekse iskân talepleri doğrultusunda Göksun-Elbistan-Afşin bölgesine yerleşmişlerdir. Bu bilgileri, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri de destekler niteliktedir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti, Vatandaşlık alt-üst soy bilgisinden de edinilen bilgiler ışığında iskân tarihlerini desteklemektedir³⁵. Maraş bölgesinde kurulan köyler dağınık bir şekilde sıralanacak olursa; Yantepe, Karaahmet, Saraycık, Temurağa, Hacıömer Yağmurlu, Kaleköy, Salyan, Fındık, Korkmaz, Kamışcık, Soğucak, Deveboynu, Kargabük, Çamurlu, Mehmetbey, Mahmutbey, Tahirbey, Çardak, Küçüksu, Ortatepe, Kireç, Tahirbey'dir.

³¹BOA, *Dabîliye Nezâreti Tesrî-i Muamelât (DH.TMIK.M)*, 18/13, H. 2 C.evvel 1314/ M. (9 Ekim 1896).

³² BOA, *Dabîliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT)*, 1480/14, H. 10 C.evvel 1305/ M. (24 Ocak 1888).

³³ BOA, *Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO)*, 3153/236473, H. 18 Şaban 1325/ M. (26 Eylül 1907).

³⁴ BOA, *DH.TMIK.M.*, 18/13, H. 2 C.evvel 1314/ M. (9 Ekim 1896).

³⁵ BOA, *DH.MKT.*, 1480/14, H. 10 C.evvel 1305/ M. (24 Ocak 1888); BOA, *DH.TMIK.M.*18/13, H. 2 C.evvel 1314/ M. (9 Ekim 1896); Mahmut Alagöz, T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Alt Üst Soy Belgesi, dökümü, 14.10.2018.

Kurulan köyler boy-soy kavramına göre çeşitlilik arz etmektedir. Bu boylar Adiga olarak adlandırılıp alt kollara ayrılmaktadır. Alt kollarin ekseriyeti: Kabartay-Abhaz-Abaza-Wubih-Hatkoy-Çeçen ve Lazgi olarak müstakil alt kolları oluşturmaktadır³⁶.

Köy	Hane Sayısı	Alt kol
Temürağa	70	Karma
Korkmaz	150	Karma
Yantepe	67	Kabartay
Yağmurlu	70	Abzeh-Kabartay
Anzorey&Kargabükü	156	Kabartay
Karaahmet	75	Kabartay
Mehmetbey	130	Abzeh-Kabartay
Fındık	145	Kabartay
Kuzutepe	80	Abzeh-Kabartay
Tahirbey	80	Abzeh
Kamışcık	120	Kabartay-Abzeh
Ortatepe	100	Lazgi
Kireç	70	Lazgi
Yazıköy	40	Abzeh
Kale Salyan	60	Kabartay
Çardak	80	Çeçen
Soğucak	65	Abzeh-Kabartay
Mahmutbey	25	Abzeh-Kabartay
Sisne	20	Çeçen
Akifiye&Büyük Çamurlu	250	Abzeh-Wubih
Gücük	120	Çeçen
Hacı Ömer Aşağı Kuzutepe	40	Kabartay-Abzeh-Wubih
Saraycık	65	Kabartay

Tablo 1: Çerkes ve Çeçen Köylerinin Hane Sayıları

Tablodan da (Tablo 1) anlaşıldığı üzere, Maraş bölgesinde farklı etnik grupların yerleşim yerlerini ve hane sayılarını göstermektedir. Kabartay ve Abzeh grupları bölgedeki en yoğun etnik kollarken, Çeçen, Lazgi, Karma ve Wubih gibi diğer etnik kollarda yerleşim göstermektedir. Büyük köylerde, özellikle Kabartay ve Abzeh karışımının olduğu görülürken, küçük köylerde daha izole yerleşimler bulunuyor. Örneğin, Akifiye & Büyük Çamurlu gibi büyük köylerde Abzeh-Wubih karışımı bulunurken, Sisne gibi köylerde ise yalnızca Çeçen kökenli nüfus yaşamaktadır. Bu tablo, Maraş'ın sosyal ve kültürel çeşitliliğini, etnik gruplar arasındaki etkileşimi ve bölgedeki demografik yapıyı ortaya koymaktadır.

³⁶ Tarakçı, *Röportaj*, 07.25.2018.

düşmelerine sebep olmuştu. Ancak Anadolu halkının da refah seviyesinin çok iyi durumda olduğu söylenemezdi³⁸. Anadolu’ya ve dahi Maraş’a yapılan göçlerde karşılaşılan bir başka problem ise iskanın ağır ve sistemsiz oluşuydu. Bu durumun iki temel sebebi bulunmaktaydı bunlar; Osmanlı Devleti yerel ve merkez yönetiminin verimsiz çalışmaları ve gelen muhacirlerin tutumları olarak sıralanabilir³⁹. Özelde ise Çerkes ve Çeçen kabilelerin bulundukları Kafkasya şartlarından farklı bir ortama girmeleri uyum sorunlarını beraberinde getirmiştir. Bir başka etken de özgürlüğüne düşkün olan Kafkasya halkının kendilerinin üzerinde bir gücün varlığından rahatsız olmalarıdır.⁴⁰ Genel olarak yaşanan sorunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Kültürel ve davranışsal uyum,
- Yapısal uyum,
- Evlenme yoluyla uyum,
- Toplumsal bütünün parçası olma yoluyla uyum,
- Egemen davranış kalıplarını özümseme yoluyla uyum,
- Çoğunluk toplumunun ayrımcı olmadığına ikna olma bağlamında uyum,
- Ortak yurttaş kimliği edinme bağlamında uyum.⁴¹

Sosyolojik açıdan değerlendirme yapıldığında Kafkas kavimleri sert ve keskin mizaçlarını sosyal hayatlarına da yansıtmışlardır. Bu durumun nedenleri başlı başına bir tez konusu olacak kadar kapsamlıdır. Kafkas ya da Kafkasyalı halkların göç sonrası en büyük problematiklerden bir başkası ise iskân sırasında dönemin yerel yönetimleri ile yaşanan çatışmalardır. Yerel idarelerin Çerkes ve Çeçen halklarına karşı sabırsız tutumlarının varlığı iskân olunan yerde, yeni yerleşimcilerin sorun teşkil ettiğini düşündürmektaydı. Ayrıca Kafkasyalıların, yerel yönetimlerin kendilerini düşman gördükleri zannı da bir başka mesele idi⁴². Buradan anlaşılacağı üzere Kafkas kökenli halkların yukarıda da bahsedildiği üzere iskân sırasındaki yaşadığı olumsuzluklar gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak kesinlik arz etmemektedir.⁴³ Bu gibi bilgi kirliliği olduğu bir dönemi ancak şu durum açıklayabilir; Osmanlı Devleti ve Rusya yapılan ikili an-

³⁸ Bekir Parlak, “Kafkasya’dan Anadolu’ya 19. Yüzyıldaki Çerkes Göçlerinin Sosyo-Ekonomik Analizi”, *Türk İdare Dergisi*, Yıl. 91, 2019, Sayı: 488, s. 483-487.

³⁹ Abdullah Saydam, “Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876)”. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s. 134.

⁴⁰ F. Nicolay Dubrovin, “Çerkesler”, Rusçadan Çevirenler: Habibe Eren, Varol Tümer, Kafdav Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 181.

⁴¹ Mehmet Çetin - Ahmet Özkiraz. “1864 Çerkes Sürgünü Sonrası Anadolu’da Çerkes İskânı ve Osmanlı Devleti’nin Göçmenlere Karşı Politik Tutumu”. *TESAM Akademi* (Göç ve Mülteciler Özel Sayısı), Cilt: 2, Sayı: 2, 2015, s. 14.

⁴² Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Mütenevvi Maruzat Evrakı (BOA), (Y. MTV), 2/11, H.15 Şaban 1296/M. (2 Eylül 1879)

⁴³ Mehmet Demirtaş, Osmanlıya Gelen Kırım ve Kafkasya Göçmenlerinin Sorunları, *Bilgi Dergisi*, 2011, Sayı.57, s. 23-25.

laşma neticesinde ilk etapta 50 bin göçmenin gelmesine mutabık kalmıştı. Ancak sayıların milyonlara ulaşması yukarıda bahsi geçen sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştı. Yukarıda bahsi geçen sorunlar aşılamayacak meseleler değildi. Nitekim Kafkasyalı kavimler zamanla yerli unsurlar ile kaynaşarak bölgenin içerisinde harmanlanmaları, sorunların aşılamaz olduğu fikrini çürütmüştür⁴⁴. Maraş özelinde de aynı hadiselerle rastlandığı gibi iskân sonrasındaki 150 yıllık süreçte birçok sorunun üzerinden gelinmiştir. Nitekim cumhuriyetin ilk yıllarında Kafkasyalıların rolü azımsanmayacak derecededir. Maraş özelinde Toğuzata Çerkes sülalesinden Arslan Bey'in Millî Mücadele yıllarındaki rolü coğrafyaya 50 yıllık bir süreçten az bir sürede adapte olduğunu bizlere göstermektedir⁴⁵.

Maraş bölgesine iskân sonrası Kafkasyalı topluluklar, Göksun-Elbistan-Afşin gibi kırsal bölgelere yerleştirilmişlerdi. Kırsal kesime yerleşmelerindeki amaç her ne kadar iklim yapısı ile ilişkilendirilse de gerek ticari gerekse mimari açıdan da birtakım hedefler barındırmaktaydı. Nitekim bölgenin zirai inkişafına destek olan Kafkasyalı kavimler elma yetiştiriciliğinde önemli bir aşama kat etmiştir. Bir diğer ekonomik saha olan hayvancılık alanında mahir olmaları bölge ekonomisine can vermiştir⁴⁶. Mimari açıdan bahsi geçen bölgelerin çehresinin değişmesine vesile olan Kafkasyalı kavimler, yapılarında genellikle ahşap ayaklar üzerine kurulu dikdörtgen yerleşke mimarisini bölgeye kazandırmıştır⁴⁷.

Sonuç

Kafkasya insanlık tarihi boyunca önemli bir coğrafya olmuştur. Birçok ulusun kaderinin tayin edildiği Kafkasya coğrafyası 17-18. yüzyıllarda Rusya'nın siyasi emelleri açısından önem arz etmekteydi. Öyle ki bölgede asimilasyon boyutuna varan Rus politikaları yerel Kafkas halkı üzerinde olumsuzluklara sebebiyet vermiş, akabinde bölgesel ayaklanmalar ve mücadeleler yaşanmıştır. Rusya'nın, sıcak denizlere inme politikası kapsamında gerçekleşen Kafkasya'da yayılma siyasetinden en çok Çerkes ve Çeçen halkları etkilenmiştir. Kafkasya coğrafyası 1859 yılı sonuna kadar çetin mücadelelerin merkezi olmuştur. Mamafih 1859'dan sonra Kafkas halkları askeri mücadelelerin son bulmasıyla yerleşim alanlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Mevcut kaynaklarda göç-sürgün olarak nitelendirilen bu yer değiştirme eylemi yaklaşık olarak 1,5 milyon Kafkasyalı halkı yurdundan etmiştir. Göç belirli bir noktadan bir noktaya

⁴⁴ M. Çetin - A. Özkiraz, "1864 Çerkes Sürgünü Sonrası...", s.13-15.

⁴⁵ Ayhan Doğan, "Çanakale'den Cumhuriyet'e Maraşlı Şehitler", Berikan Yayınevi, Ankara, 2014, s. 227; Yemuz Beyazıt Tarakçı, *Görüşme*, 27.05.2019; Emin Altunbay, *Görüşme*, 27.05.2019; Mahir Bilgiç, *Görüşme*, 28.05.2019; Atilla Mutlu Alkış, *Görüşme*, 27.05.2019, Hikmet Çıngı, *Görüşme*, 26.05.2019; http://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/AmacKapsam.aspx, (E.T: 28.05.2019); Hikmet Arslan, *Görüşme*, 28.05.2019; Selahattin Aydemir, *Görüşme*, 28.05.2019. Hakan Aydemir, *Görüşme*, 28.05.2019.

⁴⁶ Kenan Ziya Taş, "Kafkasya'dan Maraş Civarına Göçler", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, Cilt:1 Kahramanmaraş, 2004, s.465-472.

⁴⁷ <https://jinepsgazetesi.com/2021/12/kuzeybatı-kafkasyanın-konut-yerlesim-kompleksi/>: (E.T: 01.18.2024).

vuku bulduğu gibi göçün adresi de ehemmiyet arz etmekteydi. Kafkasyalı halkların ekseriyeti Müslüman olduğundan kaynaklı olarak dini değerleri örtüşen bir coğrafyaya göç etmek istemeleri gayet doğal bir davranıştı.

Kafkasyalı halkların Osmanlı topraklarına göç hareketi 1859 yılından itibaren başlamış olup; 1915 tarihine kadar önemli bir aşama kaydetmiştir. Ancak sanıldığı kadar kolay olmayan bu göç hareketi Osmanlı topraklarında siyasi-sosyal ve ekonomik problemleri de beraberinde getirmiştir. Osmanlı topraklarına gerçekleştirilen göçler 2 farklı şekilde vuku bulmuştur. Deniz yolunu tercih edenler Karadeniz limanına intikal etmiş, karayolunu tercih edenler ise Doğu Anadolu bölgesinden Osmanlı yurduna giriş yapmıştır. Osmanlı-Rusya anlaşmasına bağlı olarak gerçekleştirilen göç hareketi ilk olarak 50 bin kişilik bir grubu kapsamıştır. Ancak bu rakamın sadece kâğıt üzerinde kaldığı tarihi belgelerden görülmektedir. Öyle ki anlaşmaya tabi rakamın yaklaşık olarak 30 katı Kafkasyalı yurda giriş yapmıştır. Buna ilaveten yolda hayatını kaybedenlerin de sayısal verileri işlendiğinde, anlaşmanın 50 katı bir nüfustan bahsetmekte bir sakınca yoktur.

Göç sonrasında bir başka problematik ise iskân meselesi olmuştur. Nitekim iskân sanıldığı kadar kolay olmayan bir hadise olup siyasi-sosyal ve ekonomik boyutları bulunmaktadır. Özeldir Çerkes ve Çeçen kabilelerin iskânı Anadolu'nun dört bir yanında önem arz ettiği gibi Maraş sancağında da kendisine önemli bir yer bulmuştur. Anadolu'ya iskân hareketi 1860 yılında tevdi edilen Muhacirin-i İskân Komisyonları vasıtasıyla yapılmıştır. Maraş sancağına yapılan göç ve iskânlar incelendiğinde sistemli bir iskândan söz etmek mümkün değildir. Maraş'a göç ve iskân noktasında Adana sancağına iskân ettirilen Çerkes ve Çeçenler, tabii şartlar etkisine uyum sağlayamadıkları için gerek devlet eliyle gerekse bireysel çabaları ile bölgeye gelmişlerdir.

Maraş bölgesine iskânları gerçekleşen Kafkasyalı Çerkes ve Çeçenler, Göksun-Elbistan-Afşin bölgelerine yerleşmişlerdir. Yer tespiti analizi için toplu olarak meskûn mahal seçen kabileler ilk olarak Temürağa ve Hacı Ömer köylerini toplanma merkezi olarak seçmişlerdir. İlerleyen süreçte ise 27 farklı köy ile boy-soy kavramına göre dağılmışlardır. Saha çalışmaları neticesinde 24 Çerkes kökenli 3 Çeçen kökenli köyün varlığı tespit edilmiştir.

Göç ve iskân hadisesinin bir başka boyutu da sosyal ve ekonomik alanda ortaya çıkan sorunlardır. Kafkasyalıların Anadolu'ya iskânı sonrasında uyum ilk sorun olarak göze çarpmaktadır. Her ne kadar Osmanlı Devleti hoşgörülü bir siyaset izlese de dönemin şartları buna pek uygun değildi. Kafkasyalıların sistemli bir iskâna tabi tutulmadığından bahsedilmişti. Bu durum da hazırlıksız bir yerleşimi beraberinde getirmişti. Öyle ki yerel halkın bunu bir anda sindirmesi beklenemezdi. Anlaşılacağı üzere yerel halk ve Kafkas halkları arasında ciddi bir uyum sorunu yaşanmaktaydı. Ekonomik olarak tükenmiş olan yerel halk Kafkasyalı halkların da iskanı ile beraber tamamen tükenme derecesine gelmişti. Böyle bir atmosferde birtakım seslerin yükselmesi gayet doğal bir tepkimedir.

Sonuç olarak Kafkasyalı Çerkes ve Çeçenlerin özelde Maraş sancağına iskânları sırasında en temel problematik, kültürel-dilsel olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı kültürlerin bir anda başka bir coğrafyada başka insan toplulukları ile bir araya getirilmesi yerel halk nezdinde birtakım hoşnutsuzluklara yol açmıştı. Zamanla bu sorunlar aşılma da ilk iskânlar sırasında Çerkeslerin ve Çeçenlerin özgürlükçü bir karaktere sahip olmaları ve kendilerinden üstün bir gücü kabullenmemeleri sorunların ana nedenini oluşturmuştur. Bu durumun altında yatan nedenler incelendiğinde, sert coğrafyanın sert insanları tanımı yapılabilir. Kafkasyalı Çerkes ve Çeçenlerin Maraş ve çevresine yerleşerek iskân olmaları mükemmel bir atmosferde cereyan etmediği bir gerçektir. Fakat sorunların da baki kalmadığı gerçekleştirilen çalışma vasıtasıyla saptanmıştır. Maraş ve çevresi örneğinde kültürel ve ekonomik sorunların zamanla yok oluşu ve bölgeye uyum sürecinin çok geçmeden sağlandığı saptanmıştır. Sorunları geçmişe gömerek, yerli ve milli şuurun Kafkasyalı kavimlerde arttığının örnekleri, gerek Osmanlı-Rus savaşlarında gerek Cihan Harbinde ve gerekse Millî Mücadele’de görülmektedir. Maraş sancağına bağlı Fındık köyü ileri gelenlerinden Arslan Toğuzata Bey’in Millî Mücadeledeki yararlılıklarına bakılınca sorunların geçmişte kaldığı anlaşılmaktadır.

Çerkes ve Çeçen kavimlerin Maraş sancağına iskânı, bölgenin tam da sosyo-ekonomik katkılara ihtiyacın hâsıl oldu zamanda gerçekleşmiştir. Bölgenin ekonomisine verilen katkılar, sosyo-kültürel bağların da kuvvetlenmesine katkıda bulunmuştur. Çerkes ve Çeçen kavimler toprağa yabancı değillerdi. Kafkasya coğrafyasında hayvancılık ve ziraat ile uğraşmaları, yeni yerleşim yerlerinde avantaj oluşturmuştu. Maraş bölgesine yerleşen Çerkes ve Çeçen kavimlerin bölge halkını, Mimarı ve sanatsal bakış açısından etkilediği görülmüştür. Kafkasya bölgesindeki yerleşim örneklerinin tatbikini mimari sahaya yansıtan Kafkasyalı kavimler, ahşap ayaklar üzerinde duran dikdörtgen tipi mimari yapıları kullanmış olup; bu durumdan yerli halkında etkilendiği görülmüştür. Dilsel problemlerin geride bırakılması sonrası eğitimsel faaliyetlere de ağırlık veren bölgenin Kafkas sakinleri, devlet dairelerinin en alt kademesinden en üst kademesine kadar önemli vazifelere gelmişlerdir. Nitekim 1. Dönem Milletvekili Toğuzata Aslanbey örneğinden de anlaşılacağı gibi bölge Kafkas halkının bürokrasi, eğitim gibi resmî kurumlardaki inkişafına tanık olunmuştur.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

T.İGM.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT).,

Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO),

Dahiliye Nezâreti Tesrî-i Muamelât (DH.TMIK.M.)

Yıldız Mütenevvî Maruzat Evrakı, (Y. MTV)

Tetkik Eserler

Asan, H., “Devlet Aşiret ve Eşkiya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti (1860-1914)”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt.2, Sayı.3, 2016, ss. 34-61.

Avcı, T. , *XVI. Yüzyıldan Günümüze Kahramanmaraş İlinde Kır Yerleşmelerinin Gelişimi ve Dönüşümü*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş, 2023.

Berzeg, S. E, *Kafkasya ve Çerkesler Bibliyografyası*, Nart Yayıncılık, Samsun, 1996.

Bice, H, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, TDV Yayınları, Ankara, 1991.

Bilge Adamlar Kurulu, *Kafkasyadaki gelişmeler ve Türkiye*, rapor no 60, İstanbul, 2014.

Çağlayan, S., “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (İlke), Sayı.17, 2006, ss 67-91

Çelik, R., *Maraş Bölgesine Kafkasyalı Kavimlerin İskânları (Çerkes-Çeçenler)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Demirtaş, M., “Kırım Savaşı ve 93 Harbi Süresince Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 41, 2009, ss. 215-238.

Demirtaş, M., “Osmanlıya Gelen Kırım ve Kafkasya Göçmenlerinin Sorunları, *Bilgi Dergisi*, Sayı. 57, 2011, ss. 17-44.

Doğan, A, *Çanakkale'den Cumhuriyet'e Maraşlı Şehitler*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014.

Erkan, S. “Sürgün Olgusuna Analitik Yaklaşım ve Çerkes Sürgünü Örneği”, *Nart Dergisi*, Sayı.43, 2005, ss. 3-64.

Gündoğdu, R, *Arşiv Belgeleri Işığında Kırım ve Kafkas Göçleri*, Uluslararası Göç Sempozyumu, Zeytinburnu Belediyesi Yayını, İstanbul, 2005, ss. 121-135.

Habiçoğlu B, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Nart Yayıncılık, İstanbul 1993.

Kanat, S, *Osmanlı Devleti'ne Yapılan 1864 Kafkas Göçü*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2011.

Koçak, Y. - E. Terzi, Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt.3, Sayı.3, 2012, ss.163-184.

Kovacık, F - M. Eser, (2010), “Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler (Sivas İli Örneği)”, *zeitchrift für die welt*, Sayı: 2, ss. 188-196.

Kuşhabiyev, A., “21 Mayıs Sürgünü”, *Nart Dergisi*, Sayı: 21, 2004, ss. 4-80.

Özkiraz, A. - M. Çetin, “1864 Çerkes Sürgünü Sonrası Anadolu’da Çerkes İskânı ve Osmanlı Devleti’nin Göçmenlere Karşı Politik Tutumu”. *TESAM Akademi*, Temmuz, Göç ve Mülteciler Özel Sayısı, Cilt; 2, Sayı: 2, 2015, ss. 9-28.

Öztürk, A. – S. Toprak, Kafkasya'dan Muş Yöresine Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1856-1905), *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, , Sayı: 43, 2018, ss. 437-458.

Parlak, B, “Kafkasya'dan Anadolu'ya 19. Yüzyıldaki Çerkes Göçlerinin Sosyo-Ekonomik Analizi”, *Türk İdare Dergisi*, Cilt: 91, Sayı: 488, 2019, ss. 469-494.

Paşaoğlu, D. D, “Muhacir Komisyonu Maruzatı'na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı”, *History Studies*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2013, ss. 348-387.

Satış, İ, ”Kırım Savaşından Sonra Anadolu'ya Göçler e Şanlıurfa Yöresine İskânlar”, *Türk Dünyası incelemeleri Dergisi*, Cilt.12, Sayı.1, 2012, ss. 517-531.

Taş, K. Z, Kafkasya'dan Maraş ve Civarına Göçler, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, Cilt.1, Kahramanmaraş, 2004, ss. 465-472.

Yanar, S., *Türk Rus ilişkilerinde gizli güç Kafkasya*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Yılmaz, Ö, “1864 Kafkas Göçü Hakkında Bir Rapor”, *Mavi Atlas*, Sayı: 3, 2014, ss. 133-156.

Röportajlar

Alkış Atilla Mutlu, *Kafkas Dernekleri Federasyonu Başkanlığı Yönetim Kurulu üyesi, 1963 Göksun Yantepe Köyü Doğumlu, Görüşme*, 27.05.2019,

Altunbay Emin, *Kahramanmaraş Çardak Köyü 1970 Doğumlu MEB'de Öğretmen, 1970 Görüşme*, 27.05.2019;

Arslan, Hikmet , *Kahramanmaraş Kafkas ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Özgün Araştırmacı, Görüşme*, 28.05.2019

Aydemir, Hakan, *Kahramanmaraş Kuzey Kafkas Kültür ve Sanat Derneği Başkanı, Görüşme*, 28.05.2019

Aydemir, Selahattin, *1962 Göksun Fındık Doğumlu Görüşme*, 28.05.2019.

Bilgiç Mahir, *Çiftçi Emeklisi, 101 Yaşında, 1918 Kahramanmaraş Tahirbeğ Köyü Doğumlu Görüşme*, 28.05.2019

Çıngı, Hikmet, *Dağıstanlılar Derneği Yönetim Kurulu Üyesi ve MEB'te Öğretmen, 1963 Oratepe Doğumlu Görüşme*, 26.05.2019

Tarakçı Yemuz Beyazıt, *Gazeteci Spiker, Radyo Yayıncısı, Göksun Kara Ahmet Köyü, Yaş 62, Görüşme*, 07.25.2018

İnternet Erişimleri

<http://www.asagidemirci.net/proje.pdf>, (E.T:09.08.2018)

<http://www.cerkes.net/serbest-alan/taman-yarimadası14946.html>, (E.T:09.08.2018)

<https://jinepsgazetesi.com/2021/12/kuzeybatı-kafkasyanın-konut-yerlesim-kompleksi/> (E.T:09.08.2024).

<https://www.Dersimiz.Com/Bilgibankasi/Apseron-Yarımadası-Hakkında-Bilgi-2183>, (E.T:09.08.2018)

http://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/AmacKapsam.aspx, (E.T:28.05.2019).

http://www.circassiancenter.com/cc.turkiye/edebiyat/efsaneler/064_prometheus.htm. (E.T:09.08.2016)

**AKÇAABAT ORTAMAHALLE'DE BULUNAN
GELENEKSEL BİR KONUT ÖRNEĞİ 969
ADA 3 PARSEL NUMARALI EVİN
RESTORASYON PROJESİ**

*A Traditional House Example in Akçaabat Ortamahalle
Restoration Project of the Building
at Block 969, Lot 3*

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YUKA

Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü,
Ordu/Türkiye, E-posta: ahmetyuka25@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1198-4602>

DOI: <https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.5>

Ali USLU

19 Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim
Dalı Doktora Öğrencisi, E-posta: usluali@msn.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8830-6806>

DOI: <https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.5>

Makale Türü	Araştırma - Research	Article Type
Geliş Tarihi	3 Kasım - November2024	Received
Kabul Tarihi	27 Aralık - December 2025	Acceptance
Yayın Tarihi	30 Nisan - April 2025	Publication
Sayfa Aralığı	59 - 97	Pages Range

Ahmet Yuka - Ali Uslu, “Akçaabat Ortamahalle’de Bulunan Geleneksel Bir
Konut Örneği 969 Ada 3 Parsel Numaralı Evin Restorasyon Projesi”,
Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD),
C.3, S.1, Nisan 2025, s. 59-97.

Öz

Trabzon’un tarihi ve kültürel açıdan en önemli ilçelerinden birisi olan Akçaabat çok sayıda tarihi dokuya sahip mahallerden oluşan bir ilçedir. İlçedeki tarihi mahallelerden birisi de kentsel sit alanı içerisinde yer alan Ortamahalle’dir. Mahalle bünyesinde tarihi kiliseler, camiler ve okulların yanı sıra geleneksel mimari ile inşa edilmiş çok sayıda konut bulunmaktadır. Geleneksel konutlar hem Anadolu’daki hemde Karadeniz Bölgesi’ndeki Türk konut mimarisinin karakteristik mimari özellikleri yansıtmaları açısından oldukça önemlidir. Akçaabat Ortamahalle bünyesinde bulunan evler arazi yapısıyla ve doğayla uyum içerisinde inşa edilmişlerdir. Konut yapıları birbirinin görünüşünü etkilemeyecek şekilde estetik görünümlü ve sade mimari düzenleri ile mütevazı bir yaşam tarzını yansıtmaktadırlar. Ortamahalle Evleri, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından, 24.08.1998 yılında kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Mahalle içerisinde, yaklaşık 100 adet tarihi konut yapısı bulunmaktadır. Bu konutlardan birisi de 969 ada 3 parsel numaralı evdir. Özel bir adı bulunmadığı için ada ve parsel numarası ile adlandırdığımız konut yapısı mahalledeki diğer konut yapılarıyla birlikte restorasyon programına dahil edilmiştir. Bu çalışmada Akçaabat Ortamahalle’de yer alan ve Türk konut mimarisinin karakteristik örneklerinden birisi olan 969 ada 3 parsel numaralı evin restorasyon süreci ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akçaabat, Ortamahalle, Geleneksel Konut, Ev

Abstract

Akçaabat, one of the most historically and culturally important districts of Trabzon, is a district consisting of neighborhoods with many historical textures. One of the historical neighborhoods in the district is Ortamahalle, which is located within the urban protected area. In the neighborhood, there are historical churches, mosques and schools, as well as many residences built with traditional architecture. Traditional houses are very important in terms of reflecting the characteristic architectural features of Turkish residential architecture in both Anatolia and the Black Sea Region. The houses in Akçaabat Ortamahalle were built in harmony with the land structure and nature. Residential buildings reflect a modest lifestyle with their aesthetically pleasing and simple architectural layouts that do not affect each other's appearance. Ortamahalle Houses were declared an urban protected area by the High Council for the Protection of Cultural and Natural Heritage on 24.08.1998. There are approximately 100 historical residential buildings in the neighborhood. One of these residences is the house on block 969, lot 3. Since it does not have a special name, the residential building, which we named with its block and lot number, has been included in the restoration program along with other residential buildings in the neighborhood. In this study, the restoration process of the house on block 969, lot 3, located in Akçaabat Ortamahalle and one of the characteristic examples of Turkish residential architecture, is discussed.

Keywords: Akçaabat, Ortamahalle, Traditional Housing, Restoration

Giriş

Akçaabat, Karadeniz Bölgesi’nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer almakta olup yönetim bakımından Trabzon Şehri’ne bağlı bölgenin en büyük ilçelerinden birisidir¹. Akçaabat, coğrafi olarak 39- 40 derece doğu boylamı ile 40- 41 derece kuzey enlemi arasında yer almaktadır. Başkent Ankara’ya 744 km, İstanbul’a karadan 1.065 km/ denizden 555 mil ve il merkezi Trabzon’a 13 km uzaklıktadır. Doğusunda

¹ Yahya Kadioğlu, Ünsal Bekdemir, “Akçaabat’ta Şehirleşme ve Şehirselleşme”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, C.9, S.11, 2004, s. 223.

Ortahisar ve Maçka ilçeleri, batısında Çarşıbaşı ilçesi, güneyinde Düzköy ilçesi ve kuzeyinde boydan boya Karadeniz bulunmaktadır. İlçe 385 km² yüzölçümüne sahiptir².

İlçenin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu hakkında kesin bilgiler olmamakla birlikte şehrin tarihinin Trabzon'un tarihi ile çok yakın benzerlikler gösterdiği anlaşılmaktadır³. Kuruluş tarihi tam olarak bilinmeyen şehir sırasıyla Miletliler, Romalılar, Bizanslılar ve Komnenosların hâkimiyeti altına girmiştir⁴. 1400 yılında bölgeden gemi yolu ile bölgeden geçen seyyahlardan Clavijo eserinde "hava müsait olmadığı için fındık yüklü gemi Trabzon'un batısındaki Platona'dan geri dönmüştür." demek suretiyle şehirden bahsetmekte ve buranın eski bir yerleşim yeri olduğunu belirtmektedir⁵. Akçaabat 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u almasıyla Türklerin eline geçmiştir⁶.

Akçaabat ilçesinin en eski yerleşimleri Dürbınar, Ortamahalle ve Nefsipulathane Mahallelerinde gerçekleşmiş olup zamanla deniz çekilmesi ve kıyı kesiminde yapılan dolgu nedeniyle yerleşme kuzeye doğru büyümeye başlamıştır. İlçenin şehir dokusu Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonra Türk-İslam kültürü çerçevesinde gelişerek yeni bir ivme kazanmıştır. Bahsi geçen mahallerde farklı mimari tiplerde çok sayıda inşa faaliyeti gerçekleşmiştir. Gerçekleştirilen inşa faaliyetlerinin bir bölümü de geleneksel Türk konut mimarisinde yapılmış ev örnekleridir. Özellikle Ortamahalle olarak adlandırılan yerleşim biriminde geleneksel mahalle dokusunu oluşturan çok sayıda konut örneğini görebilmek mümkündür. 18. yüzyılın başları ile 20. yüzyılın başlarına kadar devam eden yoğun inşa faaliyetlerinde esnasında ortaya koyulmuş konut yapılarından birisi de 963 ada 3 parsel numaralı olarak adlandırılan konut yapısıdır. Bu çalışmada Türk konut mimarisinin genel özelliklerini bünyesinde barındıran 963 ada 3 parsel numaralı evin restorasyonu ile ilgili süreç ele alınmıştır.

1. 969 Ada 3 Parsel Numaralı Ev

1.1. Yeri

Yapı Trabzon ili Akçaabat ilçesi Ortamahallesi'nde 969 Ada 3 Parsel üzerinde yer almaktadır. Yapının özel bir adı olmadığı için ada ve parsel numarası ile isimlendirilmiştir.

² <http://www.akcaabat.gov.tr/cografi-yapisi> (E.T. 02.11.2024).

³ Muzaffer Lermioğlu, *Akçaabat Tarihi ve I. Genel Savaş-Hicret Hatıraları*, Kardeşler Basımevi, İstanbul 1949, s. 46; Kadioğlu, Bekdemir, *Akçaabat Tarihi ve I. Genel...*, s. 224.

⁴ Haydar Gedikoğlu, *Akçaabat*, Akçaabat Belediye Kültür Yay. No:1, Trabzon 1996, s. 12-35; İsmail Hacıfettahoğlu, *Önceci ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi*, Trabzon Belediyesi Kültür Yay. No: 91, Ankara 2001, s. 20; Kadioğlu, Bekdemir, *Akçaabat Tarihi ve I. Genel...*, s. 224.

⁵ R.G. Clavijo, *Timur Devrinde Semerkant'a Seyehat*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1975, s. 211; Kadioğlu, Bekdemir, *Akçaabat Tarihi ve I. Genel...*, s. 224.

⁶ Gedikoğlu, *Akçaabat*, s. 12-35; Hacıfettahoğlu, *Önceci ve Sonrasıyla...*, s. 20; Kadioğlu, Bekdemir, *Akçaabat Tarihi ve I. Genel...*, s. 225.

1.2. Tarihi

Yapının üzerinde bir kitabe veya yapım tarihini veren herhangi bir yazı kuşağı bulunmamaktadır. Ancak göstermiş olduğu plan ve mimari düzeni ve çevrede meydana gelen yapılaşma örnekleri dikkate alındığında yapının 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyılın başlarında yaptırıldığı tahmin edilmektedir.

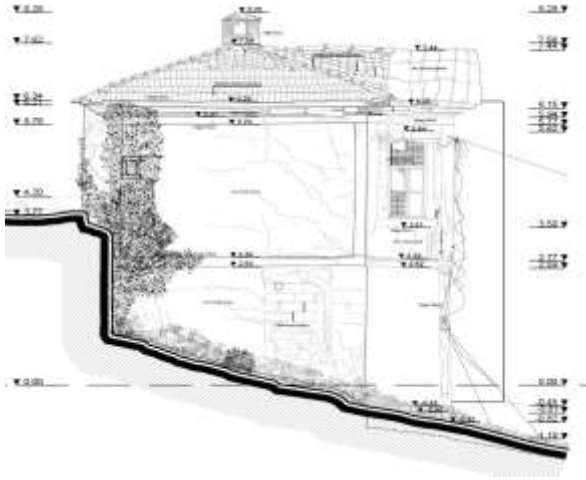
1.3. Plan ve Mimari Özellikleri

Yapı Geleneksel Türk konut mimarisi içerisindeki iç sofalı (karniyarık) plan tipine göre yapılmıştır. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alan üzerine zemin ve birinci kat olmak üzere iki katlı inşa edilmiştir. Zemin katın alt kısmında ise depo olarak kullanılan bodrum kat yer almaktadır. Evin kuzeybatı tarafından yol geçmekte olup kuzey ve güney yönlerinde ise başka konutlar yer almaktadır. Evin giriş kapısı ise doğu cephesi üzerinde yer almaktadır (Çizim 1).

Çizim 1: Yapının Komşu Binalarla Birlikte Güneydoğu Cephe Silüeti

Yapı eğimli bir arazi üzerine kurulduğu için cepheler arasında kot farkı oluşmuştur. Her cephenin mimari düzenlenişi farklıdır. Yapının güney cephesi dikdörtgen planın dar tarafına denk geldiği için fazla bir mimari hareketliliği yoktur. İki katlı cephe tasarımının alt katında bir adet kare şeklinde pencere açıklığı bulunmasına rağmen daha sonradan burası örülerek kapatılmıştır. Cephenin üst katı ahşap bir silme ile ayrılmıştır. Üst kat cephesinde ise bir adet pencere yer almaktadır. Pencere cephenin sol tarafında olup mazgal türünde yapılmıştır. Güney cephenin ön tarafı açık olmasına rağmen çok fazla bir mimari hareketliliğe yer verilmemiştir (Çizim 2) (Fotoğraf 1).

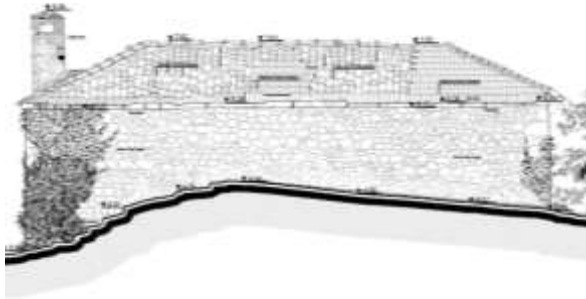

Çizim 2: Evin Güney Cephesi

Fotoğraf 1: Evin Güney Cephesi

Yapının batı cephesi ise tamamen yola bakmaktadır. Cephenin alt katı yolun aşağısında kaldığı için sağır olup kuzeyden güneye doğrudan eğim göstermektedir. Üst kat ise yol mesafesinden itibaren yükselmektedir. Üst katın cephesinde de herhangi bir pencere açıklığına yer verilmemiş olup masif bir karakter göstermektedir. Batı cephe tamamen moloz taş örgüden oluşan bir duvar sistemine sahiptir (Çizim 3) (Fotoğraf 2).

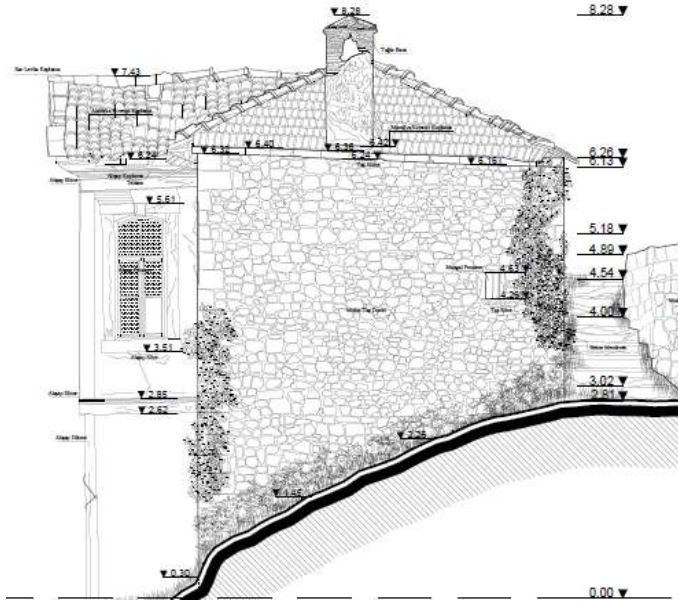

Çizim 3: Evin batı cephesi

Fotoğraf 2: Evin batı cephesi

Yapının kuzey cephesi ise mimari açıdan en sade tasarlanmış cephesi olup oldukça masif karakterli bir düzen göstermektedir. Cephenin ön tarafında yapıya oldukça yakın olarak yapılmış olan başka bir bina yer almaktadır. Kot farkından dolayı cephenin alt katı aşağı seviyede kalmıştır. Cephedeki tek hareketlilik tıpkı güneybatı cephede olduğu gibi bir adet küçük boyutlarda tasarlanmış olan mazgal türünde pencerenin yer almış olmasıdır (Çizim 4) (Fotoğraf 3).

Çizim 4: Evin Kuzey Cephesi

Fotoğraf 3: Evin Kuzey Cephesi

Yapının en önemli cephesi ve aynı zamanda evinde giriş kapısının yer aldığı cephe olan doğu cephesidir. Simetrik bir düzen gösteren cephenin en önemli özelliği cephenin tam ortasında yer alan ve evin üst kat sofasının dışa doğru taşıntı yapan cumbalı bölümüdür. Bu bölüm alt kısımda çokgen gövdeli iki ahşap ayak üzerine oturmaktadır. Başlık ve altlık kullanılmayan ayaklar sade tasarlanmış bir düzene sahiptir. Ayakların taşıdığı cumbalı bölümün güney ve kuzey duvarlarında birer doğu duvarında ise ikişer adet pencere yer almaktadır. Pencere dikdörtgen kesitli olup yuvarlak kemerli, üçer katlı, toplamda altı bölümden oluşan giyotin tipindedir. Pencerenin üst lentosu düz şekilde yapılmış olup kanatları ve çerçevesi ahşaptandır. Bu pencere sistemi cephenin diğer bölümlerinde de aynen tekrar edilmiştir. Cumbalı bölümün üst tarafı ise üçgen bir alınlık ile son bulmaktadır. Alınlığın orta kısmında bir madalyon yer almaktadır. Madalyonun alt kısmında ise ortada bir vazo ve vazo içerisinden çıkan çiçekli dal ve yapraklar iki yana doğru uzanmaktadır. Üçgen alınlığın ortasındaki bu bitkisel bezeme sarı mavi kırmızı ve yeşil renkteki boyalarla yapılmıştır. Cumbanın giriş kapısına bakan alt yüzeyi ise bezemesiz sade bir düzene sahiptir (Çizim 5) (Fotoğraf 4-5-6-7).

Cumbalı bölümün alt kısmına cephenin tam ortasına ise evin giriş kapısı yerleştirilmiştir. Giriş kapısı dikdörtgen formlu olup ahşaptan çift kanatlı yapılmıştır. Kapı kanatları sade ve bezemesiz yapılmıştır. Kapının üst kısmına ise demir korkulukları olan yatay şekilde yerleştirilmiş dikdörtgen biçimli bir tepe penceresi yerleştirilmiştir. Bu pencere iç kısımdaki giriş sofasını aydınlatmaktadır. Giriş kapısına sol tarafa yerleştirilmiş olan merdivenlerle ulaşılmaktadır. Merdivenler ve ön kısımdaki kapı önü sahanlığı betonarme malzemeye yenilenmiştir. Giriş kapsının sağ ve sol tarafında ise ikişer adet pencere yer alır ki bu pencereler iç kısımdaki mekânları aydınlatmaktadır. Aynı şekilde üst kat cephelerinde de cumba etrafında ikişerli pencere uygulamalarına

yer verilmiştir. Her iki kat arasındaki sınırı ise yatay şekilde uzatılmış olan ahşap silme belirlemektedir (Fotoğraf 8-9-10).

Cephede dikkati çeken başka bir unsur ise giriş merdivenlerinin ön kısmında açılmış olan kapı açıklığıdır. Dikdörtgen şekilli ahşaptan tek kanatlı olan kapı açıklığından evin deposu olarak kullanılan bodrum kat bölümüne geçilmektedir.

Çizim 5: Evin Doğu Cephesi

Fotoğraf 4: Evin Doğu Cephesi

Fotoğraf 5-6-7: Evin Doğu Cephesi

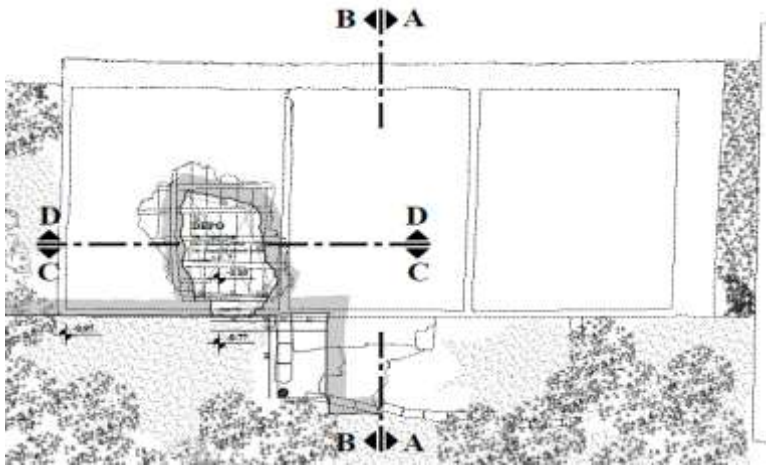

Fotoğraf 8: Evin Doğu Cephesindeki Girişin Üzerinde Yer Alan Üçgen Alınlık

Fotoğraf 9-10: Evin Doğu Cephesinden Ayrıntılar

Yapının bodrum katına, doğu cephesinin güney köşesinde yer alan küçük bir kapıdan girilmektedir. Bodrum kat, kuzey-güney doğrultusunda uzanan üç bölümden oluşur. Mekânlar dikdörtgen planlı olup, taş döşemelidir. Beden duvarları moloz taş örgüsüne sahip, tavan örtüsü ise ahşap kirişleme sistemindedir; ancak büyük oranda tahrip olmuştur (Çizim 6) (Fotoğraf 11-12-13).

Çizim 6: Bodrum Kat Planı

Fotoğraf 11-12: Bodrum Kat Bölümü

Fotoğraf 13: Bodrum Kat Bölümü

Doğu cephede yer alan giriş kapısından geçildikten sonra evin zemin katının giriş sofasına ulaşılmaktadır. Giriş sofası doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plan şeklindedir. Batı yönünde üst kata çıkış merdivenleri yer almaktadır. Merdivenler ahşaptan silindirik şekilde korkuluklara sahiptir. Sofanın kuzey ve güney duvarlarında da bu yönlerde bulunan mekânlara geçişi sağlayan kapılar yer almaktadır. Giriş sofasının tavanı ve tabanı ahşap malzeme ile kaplanmıştır. Giriş sofasındaki başka bir ayrıntı ise üst kata çıkışı sağlayan merdivenlerin alt boşluğu bir kapıyla kapatılarak buradaki alan küçük bir kiler olarak değerlendirilmiştir (Fotoğraf 14-15-16).

Fotoğraf 14-15: Zemin Kat Giriş Sofası

Fotoğraf 16: Zemin Kat Giriş Sofası

Sofanın sol tarafında açılan bir kapıyla zemin katın birinci odasına geçilmektedir. Odanın giriş kapısı ahşaptan çift kanatlı yapılmıştır. Kapı kanatlarının ortası kare, alt ve yukarısı ise dikdörtgen tablalara bölünmüştür. Kapıdan girildikten sonra ulaşılan birinci oda doğu-batı doğrultulu düzgün olmayan dikdörtgen plan şemasında inşa edilmiştir. Doğu duvarında iki adet dikdörtgen pencere yer alırken güney duvarında bir adet dikdörtgen pencere açıklığı yer almaktadır. Ancak bu pencere açıklığı sonradan örülerek kapatılmıştır. Odanın batı duvarına ise gömme dolaplar yerleştirilmiştir. Dolaplardan sol tarafta olan gusülhane olarak kullanılmaktadır. Diğer tarafındaki dolaplar ise kapaklı olarak tasarlanmıştır. Mekânın duvarlarında ahşap bir şeritler dolaşmaktadır. Zemini ahşap ile kaplı olan odanın tavan örtüsü ise sade tasarlanmış düz ahşaptan bir düzenlemeye sahiptir (Fotoğraf 17-18-19-20).

Fotoğraf 17-18: Zemin Katın Birinci Odası ve Tavan Örtüsü

Fotoğraf 19-20: Zemin Katın Birinci Odası Giriş Kapısı ve Ahşap Dolaplar

Giriş sofasının sağ tarafında yer alan kapıyla da evin zemin katında yer alan mutfak bölümüne geçilmektedir. Mutfak bölümü doğu-batı doğrultusunda uzatılmış olan

düzgün bir dikdörtgen plan göstermektedir. Doğu duvarında iki adet dikdörtgen pencere yer alırken batı duvarı oldukça masif karakterli yapılmıştır. Mutfakın kuzey duvarının orta bölümünde ocak yer almaktadır. İki yöne doğru taşıntı yapan ocağın orta kısmı ise duvar içerisine yerleştirilmiş derin bir niş şeklindedir. Ancak ocağın ön tarafı daha sonradan örülerek kapatılmıştır. Ocağın sağ ve sol tarafında ise daha küçük olarak tasarlanmış olan birer adet taş malzemedan niş yer almaktadır. Zemin beton şap malzeme ile duvarlar sıva ile üst tavan örtüsü ise kontrplak malzeme ile kaplanmıştır (Fotoğraf 21-22-23-24).

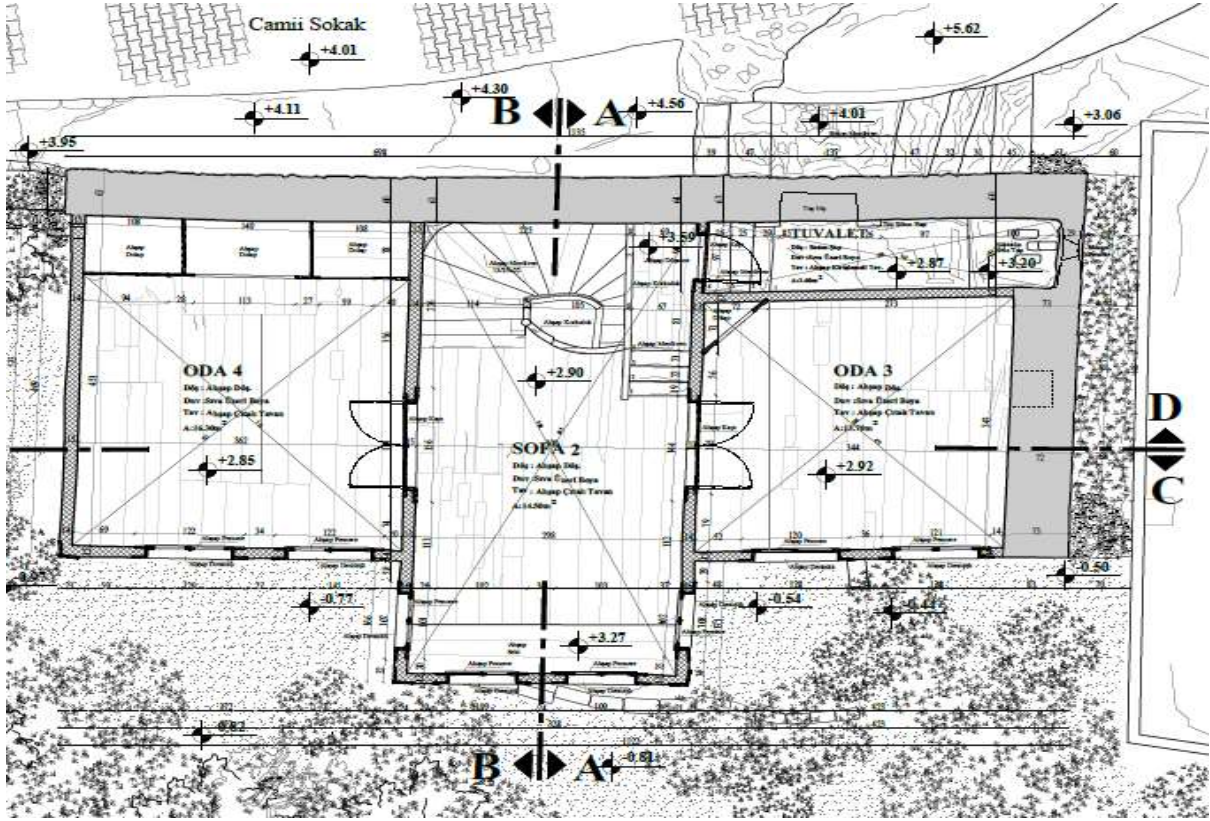
Fotoğraf 21-22: Zemin Katın Mutfak Bölümü

Fotoğraf 23-24: Zemin Katın Mutfak Bölümü

Giriş sofasının batı duvarında yer alan merdivenlerle evin birinci kat bölümüne geçilmektedir (Çizim 7). Üst kata çıkışı sağlayan merdivenler spiral şekilde olup ahşaptan silindirik korkuluklara sahiptir. Merdivenlerden çıkıldıktan sonra evin üst kat bölümündeki giriş sofasına ulaşılır. Üst kat sofası doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir düzen göstermektedir. Sofanın doğu tarafı dışarı cumbalı bir şekilde taşırılmıştır. Dışa taşırılan cumba üzerindeki dört adet pencere sofanın doğu yönünü aydınlatmaktadır. Ayrıca pencerelerin ön kısmında ahşaptan bir seki yer almaktadır. Sofanın diğer tarafı olan batı duvarında ise pencere açıklığına yer verilmemiştir. Sofanın kuzey ve güney

duvarlarında ise bu yönlerde bulunan odalara geçişi sağlayan kapı açıklıkları bulunmaktadır. Mekânın duvarlarını ise boydan boya ahşap bir şerit dolaşmaktadır. Zemini ahşap ile kaplı olan sofanın tavan örtüsü ise sade tasarlanmış düz ahşaptan bir düzenlemeye sahiptir. Tavan ile beden duvarlarının birleştiği noktada ahşap şeritler kullanılmıştır (Fotoğraf 25-26-27-28).

Çizim 7: Yapının Birinci Kat Planı

Fotoğraf 25-26: Evin Birinci Kat Sofası

Fotoğraf 27-28: Evin Birinci Kat Sofası

Üst kat sofasının kuzey batı köşesinde dört adet basamakla ulaşılan bir kapı yer almaktadır. Dikdörtgen şekilli bu kapı evin üst katında yer alan tuvalet bölümüne geçişi sağlamaktadır. Tuvalet bölümü kuzey güney doğrultusunda oldukça dar bir şekilde oluşturulmuş olan bir mekândan oluşmaktadır. Zeminine üç basamakla inilmektedir. Batı duvarında ise oldukça derin tutulmuş köşeleri taş çıkmalı bir niş yerleştirilmiştir. Tuvaletin kuzey duvarında ise bir adet küçük boyutlu mazgal türünde havalandırma penceresi açılmıştır (Fotoğraf 29-30-31-32-33).

Fotoğraf 29-30: Evin Birinci Kat Sofası

Fotoğraf 31-32-33: Evin Birinci Kat Sofası

Üst kat sofasının kuzey duvarında açılan kapıyla evin birinci kat bölümündeki üçüncü odaya geçilmektedir. Odanın giriş kapısı Üst kat sofasının kuzey duvarında açılan kapıyla evin birinci kat bölümündeki üçüncü odaya geçilmektedir. Odanın giriş kapısı ahşaptan çift kanatlı yapılmıştır. Kapı kanatlarının ortası kare, alt ve yukarısı ise dikdörtgen tablalara bölünmüştür. Kapıdan girildikten sonra ulaşılan üçüncü oda doğu-batı doğrultulu dikdörtgen plan şemasında inşa edilmiştir. Doğu duvarında iki adet dikdörtgen pencere yer almaktadır. Odanın güneybatı duvarının köşesine ise ahşaptan üç gözlü bir terek yerleştirilmiştir. Zemini ahşap ile kaplı olan odanın tavan örtüsü ise sade tasarlanmış düz ahşaptan bir düzenlemeye sahiptir. Tavan ile beden duvarlarının birleştiği noktada ahşap şeritler kullanılmıştır (Fotoğraf 34-35-36-37).

Fotoğraf 34-35: Evin Birinci Katında Yer Alan Üçüncü Oda

Fotoğraf 36-37: Evin Birinci Katında Yer Alan Üçüncü Oda

Sofanın güney duvarında açılan diğer kapıyla da evin birinci kat bölümündeki dördüncü odaya geçilmektedir. Odanın giriş kapısı ahşaptan çift kanatlı yapılmıştır. Kapı

kanatlarının ortası kare, alt ve yukarısı ise dikdörtgen tablalara bölünmüştür. Kapıdan girildikten sonra ulaşılan dördüncü oda doğu batı doğrultulu dikdörtgen plan şemasında inşa edilmiştir. Doğu duvarında iki adet dikdörtgen pencere yer almaktadır. Pencerelerin ön tarafında ahşap oturma sekisi yer alır. Odanın batı duvarına ise gömme dolaplar ve gusülhane yerleştirilmiştir. Dolapların orta bölümünün içerisi boş niş şeklindedir. Nişin sol tarafındaki gusülhanenin tek kanatlı ahşaptan bir kapısı vardır. Gusülhanenin iç kısmında güney yönde ise bir adet mazgal türünde havalandırma penceresi yer alır. Sağ taraftaki dolap üç bölümlü terek şeklinde tasarlanmıştır. Zemin ahşap ile kaplı olan odanın tavan örtüsü ise sade tasarlanmış düz ahşaptan bir düzenelemeye sahiptir. Tavan ile beden duvarlarının birleştiği noktada ahşap şeritler kullanılmıştır (Fotoğraf 38-39-40-41-42).

Fotoğraf 38-39: Evin Birinci Katında Yer Alan Dördüncü Oda

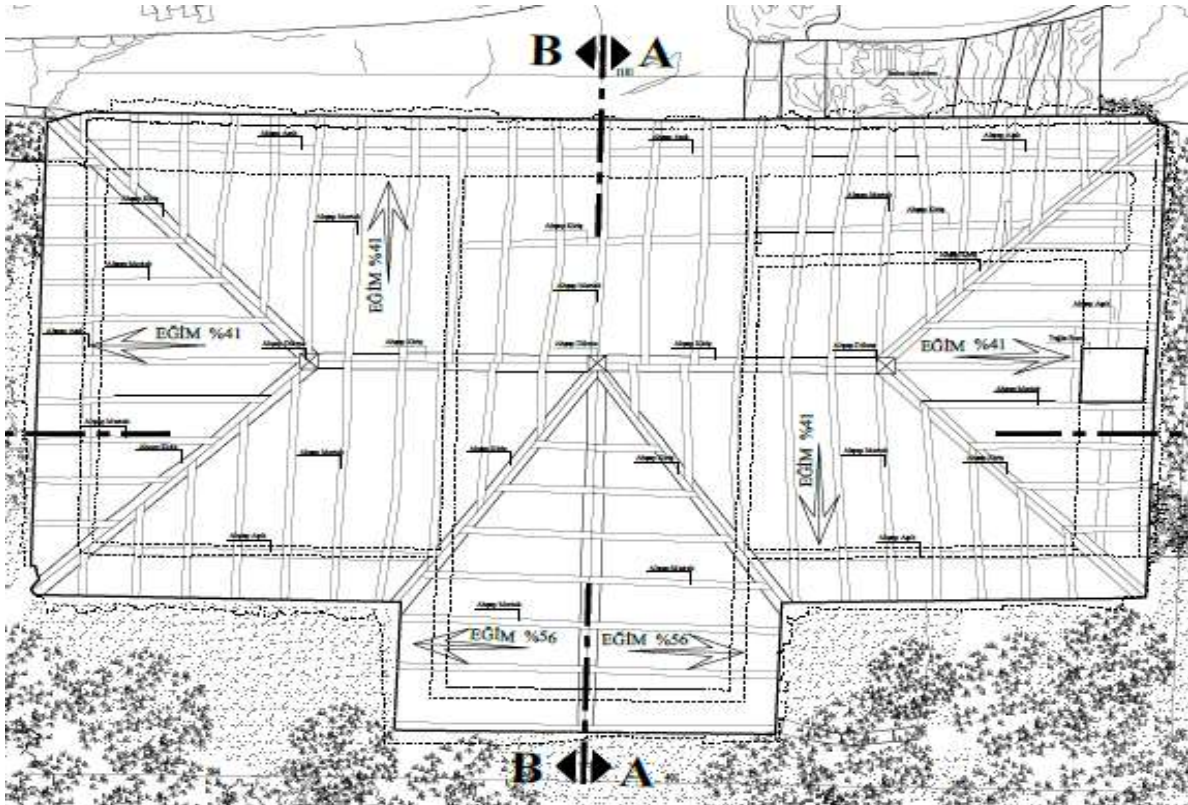
Fotoğraf 40-41-42: Evin Birinci Katında Yer Alan Üçüncü Oda

1.4. Yapım Malzemesi ve Tekniği: Bodrum kat üzerine zemin ve birinci kat olarak tasarlanan 969 Ada 3 Parsel numaralı evde yapım malzemesi olarak moloz taş ve ahşap malzemenin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Evin bodrum kat bölümü

kâgir malzemeyle oluşturulmuş olup moloz taş ve yer yerde beton malzeme kullanılmıştır. Evin ana cephesini oluşturan doğu cephesi ve güney cephesindeki beden duvarları sıvalı olduğu için yapım tekniği tam olarak bilinmemekle beraber bölgenin genel mimarisi dikkate alındığında duvarların bağdadi sistemde yapıldığı tahmin edilmektedir. Diğer yönlerde yer alan beden duvarlarının moloz taş malzeme ile yapıldığı görülmektedir. Köşelerde yer yer kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Yapıda ahşap malzemede oldukça yoğun kullanılmıştır. Ahşap malzemenin kullanıldığı yerler arasında pencere ve kapı kanatları, odalar içerisinde yer alan dolaplar, seki-ler ile mekânların zemini ve tavan örtüleri gelmektedir. Hemen hemen bütün mekânların üzeri ahşap malzeme ile örtülmüş olup beden duvarları içerisinde değişik aralıklarla ahşap şeritler kullanılmıştır. Dış cephede katlar arasındaki bölüm ahşap silmelerle belirlenmiştir. Ayrıca dışa taşıntı yapan cumbalı bölümün kenar silmeleri ve üçgen alınlığı ile cumbalı bölümü taşıyan ayaklarda ahşap malzemedendir. İç bölümün beden duvarları da sıva ile sıvanmıştır. Ayrıca pencerelerin bazılarında sade tasarlanmış düz demir korkuluklar vardır.

Kuzey güney doğrultusunda düzenlenmiş olan ev, dört yöne doğru eğim yapan kırma bir çatı ile örtülmüştür. Çatı örtüsü oluklu kiremitlerden oluşmaktadır. Çatının batı yönünde evin mutfağında yer alan ocağın tuğladan yapılmış olan bacası bulunmaktadır. Üst örtüde dikkati çeken bir başka konu ise çatı bölümünün dört yönde beden duvarlarından yaklaşık yarım metre ileri taşırılarak saçak bölümünün oluşturulmasıdır. Doğu yönde çatıyı bölen cumbalı bölümün üst tarafında da saçaklar devam ettirilmiştir (Çizim 8).

Çizim 8: Yapının İç Kesiti ile Kapı ve Pencere Detay Çizimleri

2. Ölçüm Raporu

2.1. Alan Çalışması

Arazi çalışmalarında; 28-29 Ekim 2017 tarihlerinde yapılmıştır. Başlangıçta gözlemsel incelemeler doğrultusunda literatür taraması yapılmış ve köprünün mimari özelliklerine ilişkin tespitler yapılmıştır. Yapıya ilişkin tüm bu detaylar Canon EOS 600D slr kamera ve DJI Phantom 4 Pro drone cihazı ile fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır (Fotoğraf 43-44).

2.2. Rölöve Ölçüm Yöntemleri

Yapının 3B lazer tarayıcı kullanılarak ölçülmesi, CAD ortamında hassas plan ve kesit çizimlerinin hazırlanması ve 3B belgelenmesi için aşağıdaki yöntemlerle çalışılmıştır.

2.2.1. Ölçüm Planının Oluşturulması

Yapının hassas nokta bulutu (Point Cloud) modelinin oluşturulması için gerekli olan her bir tarama pozisyonunun (ScanPos) cihaz ölçüm açısı ve mesafelerine göre konumunun belirlenmiştir. Sonrasında her bir tarama pozisyonunun bir diğerine bağlanabilmesi (registration) için gerekli olan ortak noktaların belirlenmesinde kullanılan 14cmx14cm ebatlarındaki kâğıt reflektörlerin ve kürelerin (TiePoints-sphere) konumları belirlenmiştir.

Fotoğraf 43-44: Alan çalışması

2.2.2. Tarama Pozisyonlarının Bağlanma Hassasiyeti

Pozisyonlar arasındaki bağlantı hatası, her gün sonunda SCENE programında veriler işlenerek, gerekli ölçüm hassasiyeti kontrol edilmiştir.

2.2.3. 3D Laser Scanner ile Yapılan Ölçümler

2.2.3.1. Lazer Tarayıcı Ekibi ve Veri Toplama İşlemine Hazırlanılması

Lazer tarama ekibi temel olarak 1 adet mimar (lazer tarama operatörü) ve bir adet teknik eleman, 1 adet Lazer Tarama Cihazı, 1 adet tripod, 1 yedek batarya (eğer elektrik enerjisi yoksa) 1 taşınabilir PC ve muhtelif diğer ekipmanlardan oluşmaktadır. Yapının 3B nokta bulutu verilerinin elde edilmesi için FARO FOCUS 3D S 120 lazer tarama cihazı kullanılmıştır. 120 m mesafeden, 0.002° çözünürlükte ve $\pm 2\text{mm}$ hassasiyette ölçüm yapabilen tarama cihazı 70M piksel entegre renkli kamerası ile de fotoğraf verisi elde edebilmektedir.

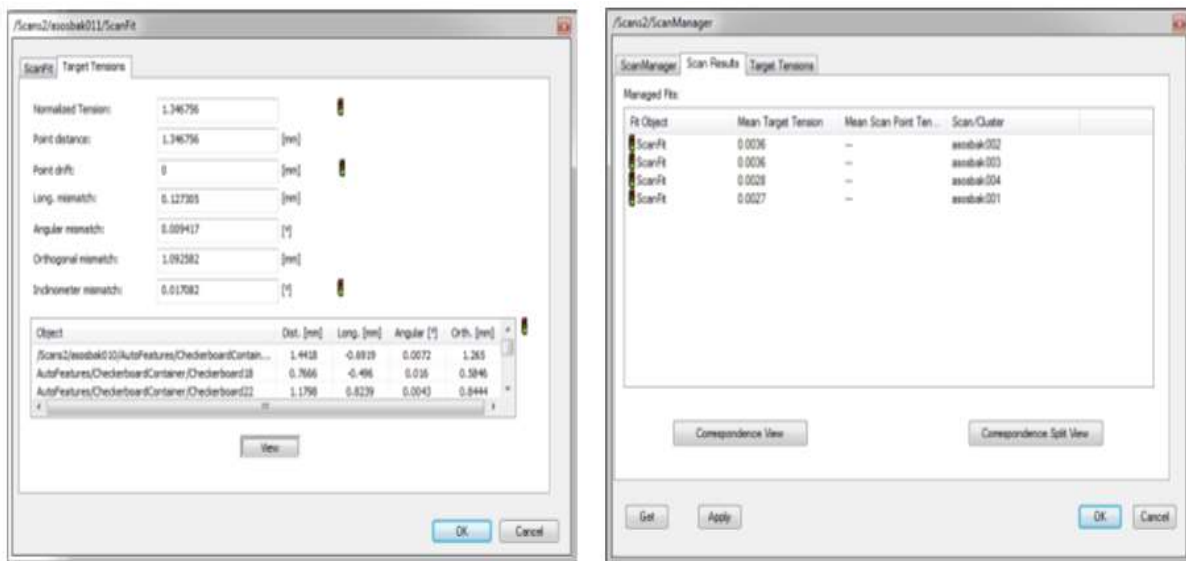
2.2.3.2. Sayısal Takometre’den Gelen Verilerin Tarayıcıya Aktarılması

Gereklik olmamakla beraber, ilk tarama pozisyonunda bütün verilerin kontrol edilmesi, lazer tarayıcı ile veri toplamanın önemli bir kuralıdır. Bu amaçla Sayısal Takometre’den alınan veriler veri işleme programına (SCENE) aktarılıp gerekli kontrolleri yapıldıktan sonra veri toplama işlemine devam edilir.

2.2.3.3. Lazer Tarayıcı ile Veri Toplanması

Yapının lazer tarama cihazı ile ölçümü 1 gün sürmüştür. Bu ölçümlerde yaklaşık 122 tarama pozisyonu ve yaklaşık olarak 122X150 milyon 0.01° nokta ölçülerek yapıya ait nokta bulutu modeli oluşturulmuştur. Toplanan nokta bulutu verilerinin birbirlerine bağlanarak oluşturdukları nokta bulutu modelinde, tarama pozisyonlarının bağlama (optimize tensions) hata sapmaları, modelin oluşumunda, bütün tarama pozisyonlarına dağıtılarak, herhangi bir noktadaki hassasiyet daha da arttırılmıştır.

Örnek olarak yapının 011 (ykbak011) numaralı tarama pozisyonu ile 4.000.000 nokta okuması yapılmış ve bu okuma pozisyonu daha önce kurulan istasyonlara ve proje koordinat sistemine 32 ayrı nokta kullanılarak 1.346mm standart sapma ile bağlanmıştır (Fotoğraf 45-46).

Fotoğraf 45: Farklı Tarama Pozisyonlarının Bağlantı Değeri

Fotoğraf 46: OrthoPoint – Vaziyet Planı

2.2.4. Toplanan Nokta Bulutu Verilerinin Değerlendirilmesi (Process)

Saha çalışmalarının tamamlanmasından sonra yapının nokta bulutu verileri iki aşamalı olarak işlenerek çizime hazırlanmıştır.

2.2.4.1. Süreç

3D Lazer Tarama cihazı ile okuma yapılan her bir tarama pozisyonu için, okuma hataları, proje koordinat sistemine bağlantı hataları, tarama yapılan yerde okuma yapılmayan alanların (kör nokta) olup olmadığı tespit edilip, bulunan hatalar düzeltilir. Okunamayan bölgeler ise bir sonraki pozisyonlarda tamamlanır. Sahada, kontrolleri yapılan veriler, bütün ölçüm çalışmaları tamamlandıktan sonra, yüksek kapasiteli bilgisayarlar yardımıyla temizlenerek, poly-data ve orthopointler oluşturulur.

5.3. Cad Çizimlerinin Hazırlanması (Post Processing)

Yapı için oluşturulan nokta bulutundan CAD ortamında çizimlerin hazırlanabilmesi için gerekli işlemler bir yukarıda açıklanmıştır. Bir sonraki aşama olan CAD çizimlerinin oluşturulması ise aşağıdaki aşamalarla tamamlanacaktır: Yapı için 3B lazer tarama cihazı ile elde edilen verilerle oluşturulan nokta bulutu kullanılarak, poly-data verileri (cad çizimler) hazırlanmıştır.

3. Karşılaştırmalı Çalışma ve Değerlendirme (Restitüsyon Raporu)

3.1 Karşılaştırmalı Çalışma Metodolojisi

Yapının bulunduğu yakın çevredeki geleneksel konutlar incelendiğinde, yapım sistemi, yapı malzemesi, cephe düzenlemesi plan elemanları gibi belli başlı konularda tip yapı özellikleri tespit edilmiştir. Bu özellikler tasnif edildiğinde özellikle yapım sistemi bakımından önemli bir tipoloji ortaya çıkmıştır. Bölgede yoğun olarak; ahşap yığma

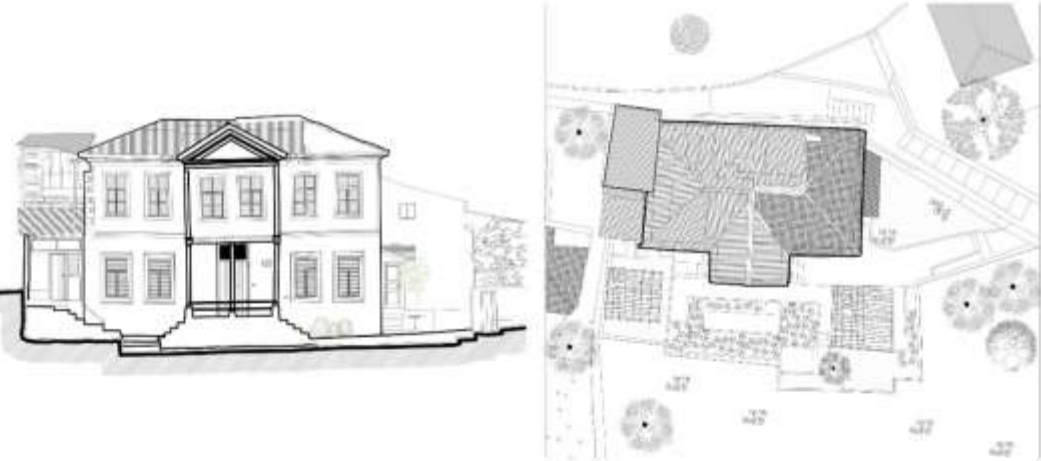
sistem, ahşap karkas sistem ve karma sistemlerinin kullanıldığı görülmüştür. Rapora konu yapı, yağma sisteminde inşa edildiği için karşılaştırma sadece yörede yer alan bu tipteki yapılarla gerçekleştirilmiştir.

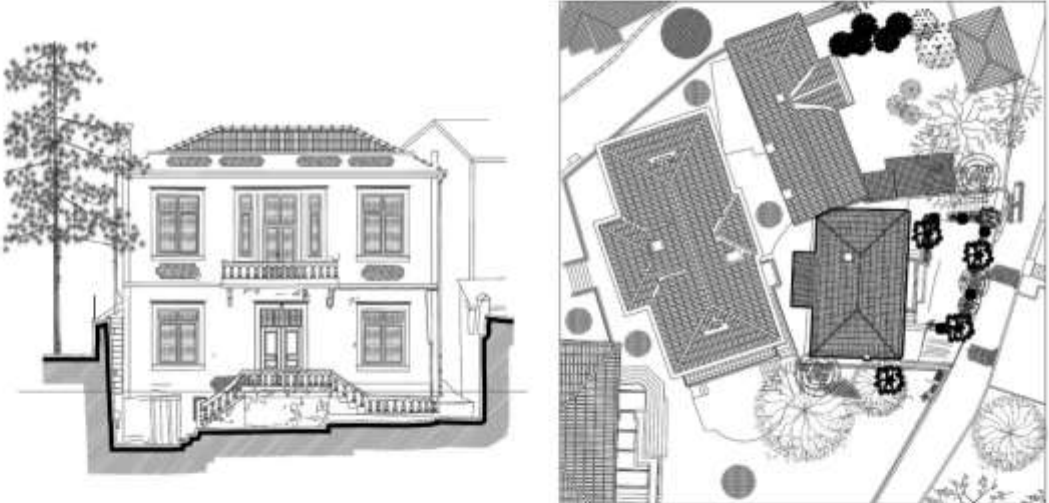
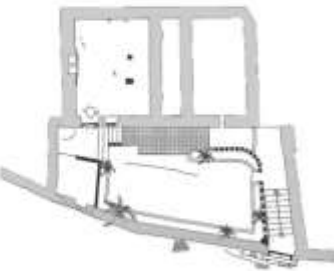
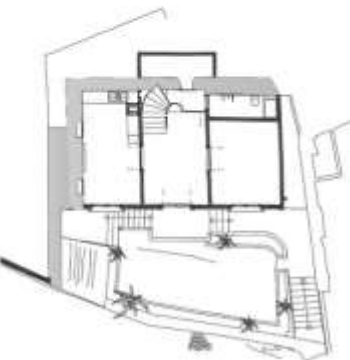
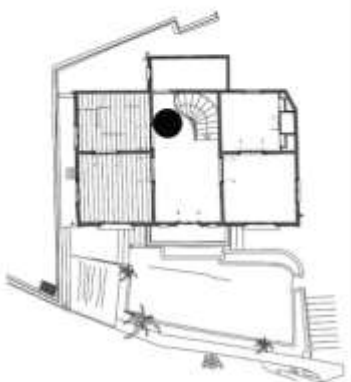
19. Yüzyıl Osmanlı konut mimarisinin tipik özelliklerini taşıyan Ortamahalle; Osmanlı dönemi sivil mimarlık örnekleri, sokakları, merdivenleri, duvarları, çeşmeleri, ağaçları ve diğer öğeleriyle tarihi karakterini günümüze aktarabilmiş bir lokasyondur. Burada yer alan geleneksel konutlardan bazılarına aşağıda yer verilmiştir (Fotoğraf 47-48-49).

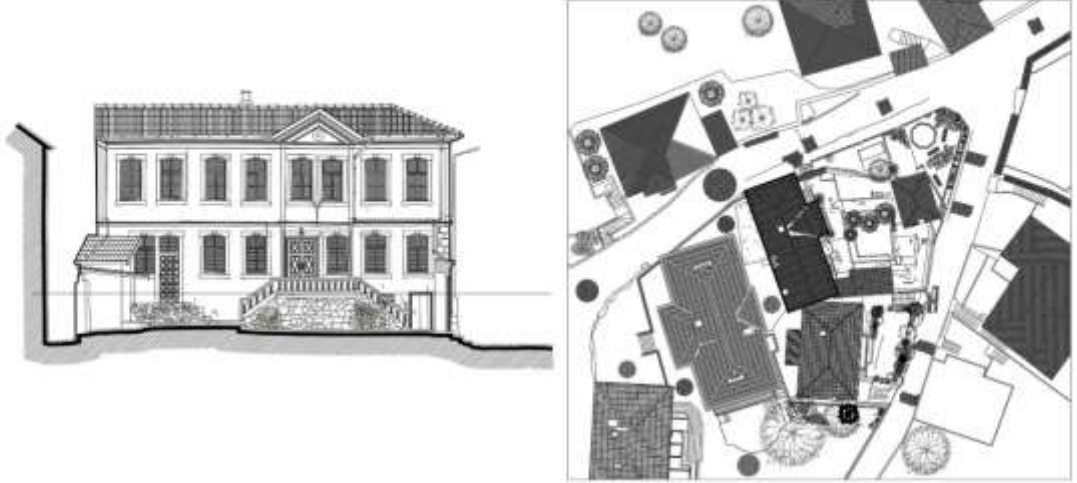
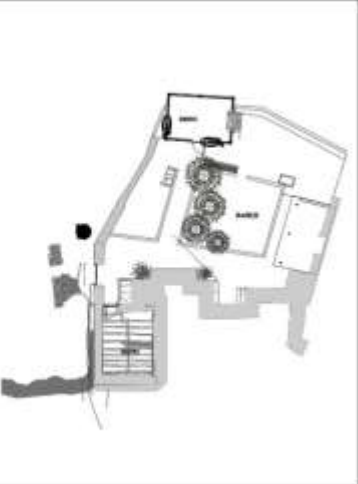
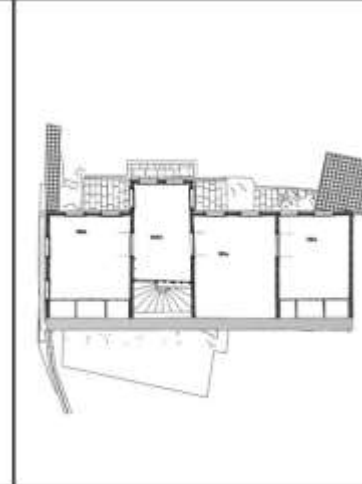

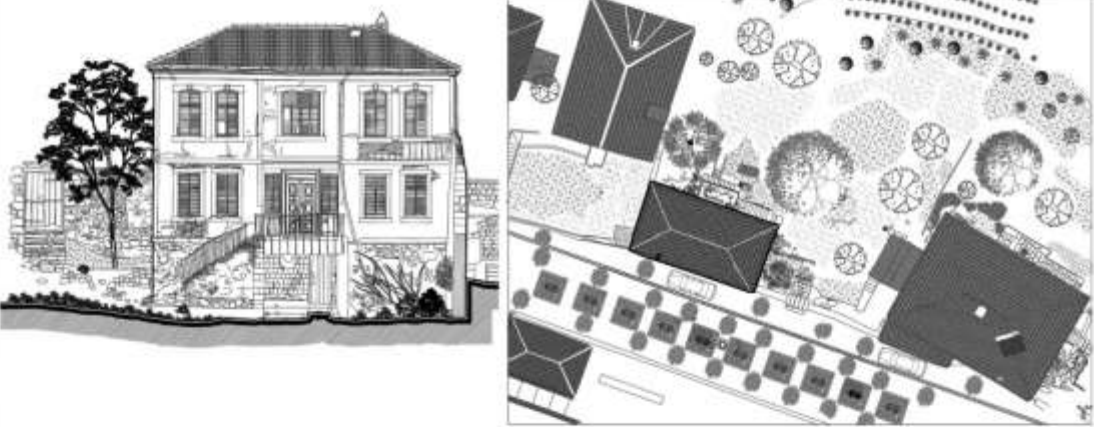
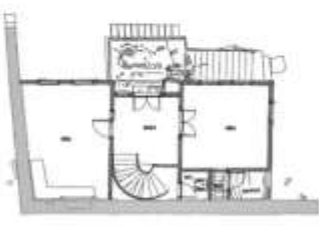
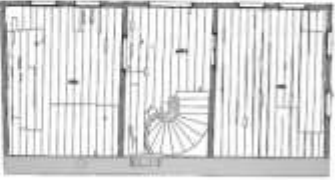
Fotoğraf 47-48-49: Ortamahalle Evlerinden Örnekler

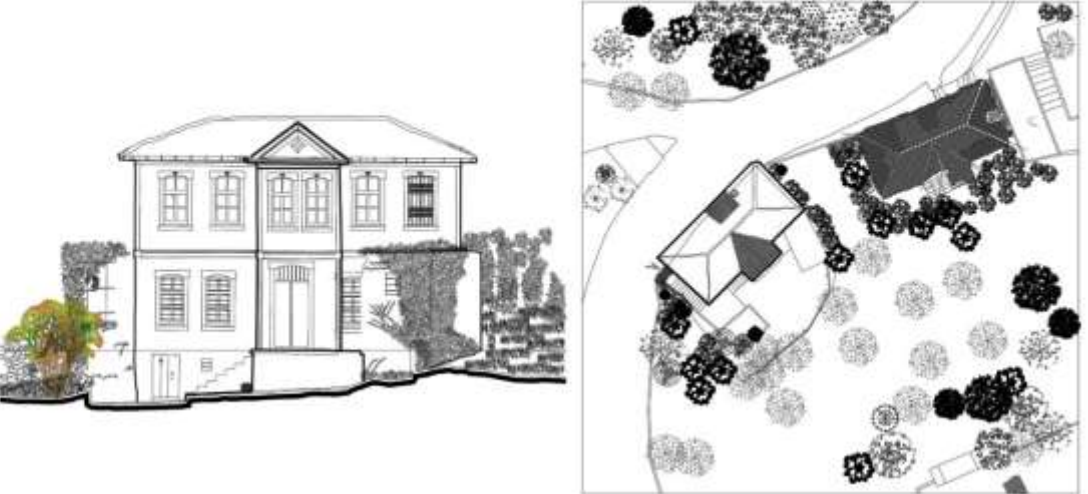
3.2 Karşılaştırmalı Çalışma Tablosu

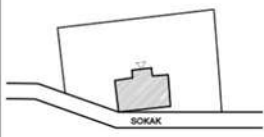
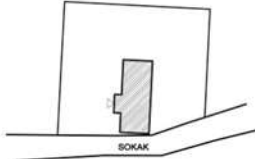
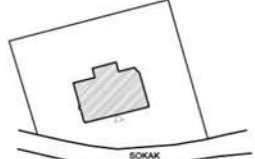
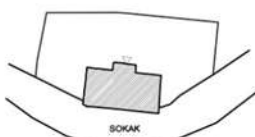
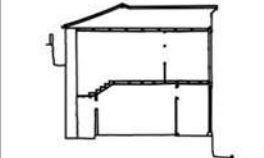
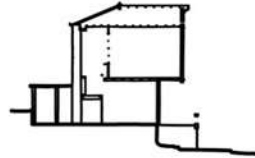
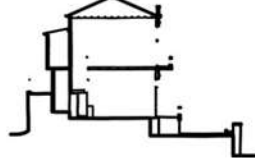
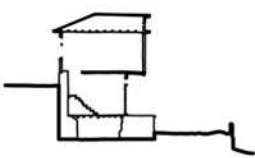
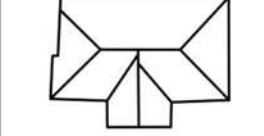
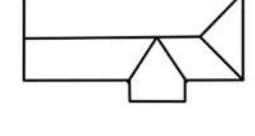
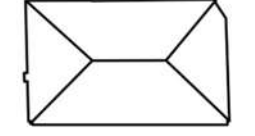
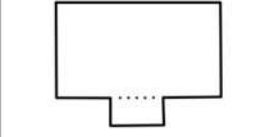
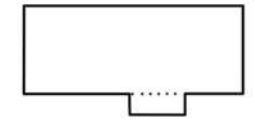
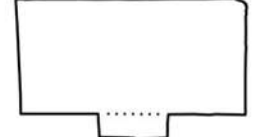
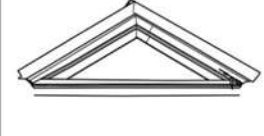
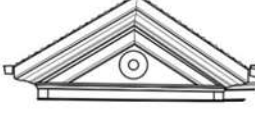
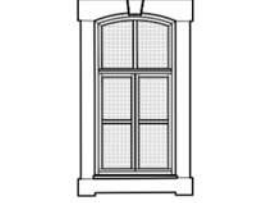
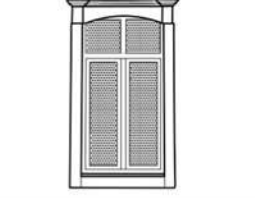
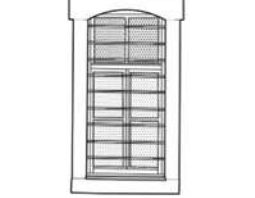
	AKÇAABAT - ORTAMAHALLE - EV 1		
FOTOĞRAFLAR			
GÖRÜNÜŞ VAZİYET PLANI			
PLANLAR			
	BODRUM KAT PLANI	ZEMİN KAT PLANI	1. KAT PLANI

	AKÇAABAT - ORTAMAHALLE - EV 2		
FOTOĞRAFLAR			
GÖRÜNÜŞ VAZİYET PLANI			
PLANLAR			
	BODRUM KAT PLANI	ZEMİN KAT PLANI	1. KAT PLANI

	AKÇAABAT - ORTAMAHALLE - EV 3		
FOTOĞRAFLAR			
GÖRÜNÜŞ VAZİYET PLANI			
PLANLAR			
	BODRUM KAT PLANI	ZEMİN KAT PLANI	1. KAT PLANI

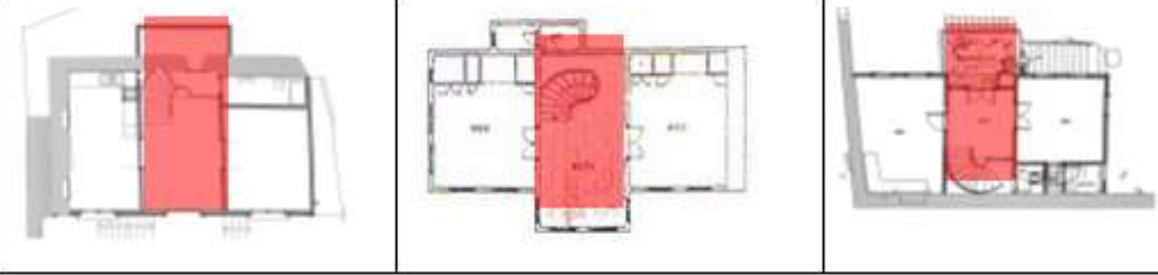
	AKÇAABAT - ORTAMAHALLE - EV 4		
FOTOĞRAFLAR			
GÖRÜNÜŞ VAZİYET PLANI			
PLANLAR			
	BODRUM KAT PLANI	ZEMİN KAT PLANI	1. KAT PLANI

	AKÇAABAT - ORTAMAHALLE - EV 5		
FOTOĞRAFLAR			
GÖRÜNÜŞ VAZİYET PLANI			
PLANLAR			
	BODRUM KAT PLANI	ZEMİN KAT PLANI	1. KAT PLANI

		ORTAMAHALLE - KARŞILAŞTIRMA TABLOSU -1			
YERLEŞİM DÜZENİ					
KESİT					
ÇATI DÜZENİ					
ÇIKMA DÜZENİ					
ALINLIK DÜZENİ					
PENCERE DÜZENİ	1. KAT				
	ZEMİN KAT				

ORTAMAHALLE - KARŞILAŞTIRMA TABLOSU -2				
TAVAN ÇİTASI				
TAVAN DÜZENİ				
DOLAP				
KAT SİLMESİ				
KORKULUK DETAYI				
KAPI DÜZENİ				

KARŞILAŞTIRMALI PLAN TABLOSU -3

Sofalar karniyasak düzendedir. Üst katta sofada çikma yer alır. Zemin katta yaşama mekânı, mutfak, kiler, depo, servis gibi alanlar yer alırken, üst katta sofaya bağlı yatak odaları vardır.

KARŞILAŞTIRMALI CEPHE TABLOSU-4

Çıkma her iki kolon üzerine oturur ve uygun alınlıkla sonlanır. Bu özellik Karadeniz bölgesi evlerinin en çok rastlanan özelliğidir. Pencerecektir dikdörtgen biçimli, ahşap çerçevesi, basık karnesli ve kilit bölümü çakınlıdır.

KARŞILAŞTIRMALI BAHÇE KAPISI TABLOSU-5

Konuta girişin önce sokaktan bahçeye, sonra da bahçeden konuta doğru olduğu Akçaabat evlerinde bahçe girişleri, üzeri profilli taş silme ile vurgulanmış, taş söve ile çevreli, sövenin üstü alaturka kiremit ile kaplı ve genellikle çift kanatlı düz ahşap kapılı girişlerdir.

3.3 Karşılaştırmalı Çalışmalar Doğrultusunda Ortamahalle 969 Ada, 3 Parşelde Bulunan Yapı'nın Restitüsyon Uygulaması

Karşılaştırmalı çalışma ve yerinde yapılan tespitler ile yapının restitüsyon uygulaması çözülmüş durumdadır. Özgün plan şeması tamamen korunmuştur. Ancak yapı elemanlarında ciddi deformasyonlar ve çeşitli değişiklikler mevcuttur. Zemin kat sofa

bölümünde özgün çıtalı tavan kaplaması kontrplak malzeme ile değiştirilmiş ve aynı mekânın ahşap zemin kaplaması sökülerek beton şap dökülmüştür (Fotoğraf 50-51).

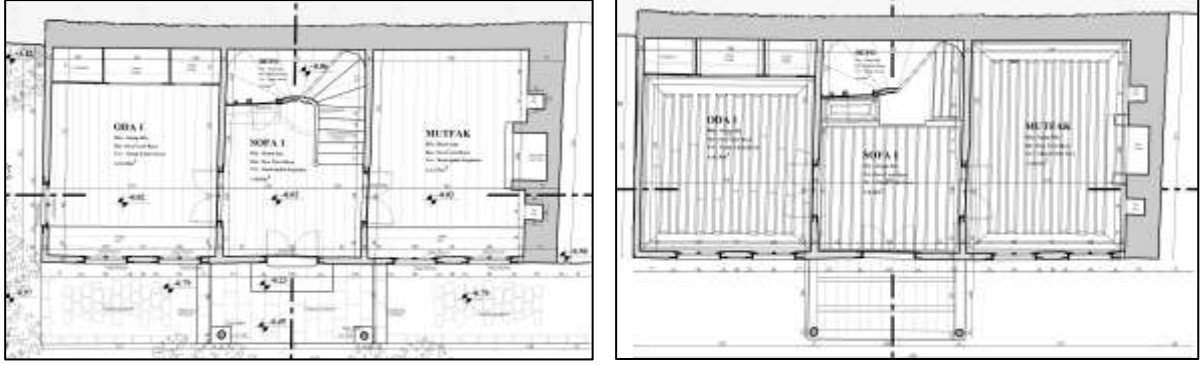
Fotoğraf 50-51: Sofa- Kontrplak Tavan ve Sofa- Beton Zemin

Zemin kat oda 1 de ise batı duvarında kapatılmış bir pencerenin varlığı hem iç yüzey hem de dış yüzeydeki izlerden tespit edilmiştir. Ayrıca aynı mekânın güney duvarına bitişik ahşap gömme bir dolap olduğu ancak sonraki dönemde söküldüğü hem tavan çıtalarının biçimlenmesinden hem de duvardaki izlerden görülebilmektedir (Fotoğraf 52-53).

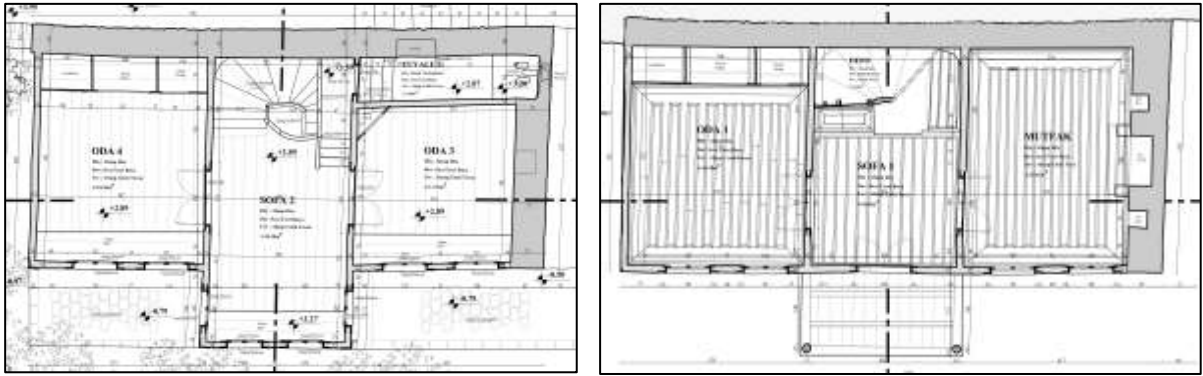

Fotoğraf 52-53: Oda 1-Tavan Planı Dolap Üstü Biçimlenme ve Kapatılan Pencere

Zemin kat mutfak bölümünde ise aynı sofada olduğu gibi özgün çıtalı tavan kaplaması kontrplak malzeme ile değiştirilmiş ve ahşap zemin kaplaması sökülerek beton şap dökülmüştür. Ayrıca doğu duvarında kapatılmış bir taş ocak olduğu görülmektedir. Ocağın sağında ve solundaki taş nişler günümüze kadar ulaşmış ancak ocağın içi moloz malzeme ile kapatılmıştır. Odanın kuzey batı ucunda yer alan eviye ise yakın dönem eklentisidir (Çizim 9-13), (Fotoğraf 54-55).

Çizim 9-10: Restitüsyon-Zemin Kat Planı ve Zemin Kat Tavan Planı

Çizim 11-12: Restitüsyon-1. Kat Planı ve 1. Kat Tavan Planı

Çizim 13: Restitüsyon – Kesitler

Fotoğraf 54-55: Mutfak-Kontraplak Tavan Kaplaması ve Kapatılan Taş Ocak ve Nişleri

Bu tespitler doğrultusunda; zemin kat restitüsyonunda mutfak ve sofa 1'e ait tavan ve döşemeler yapı içindeki diğer mekân örnekleri bağlamında düzenlenmiş, yine yapı içindeki diğer dolap örnek alınarak oda 1'den kaldırılmış olan dolap eklenmiş ve oda 1 in batı duvarındaki kapatılmış pencere yapıda yer alan aynı ölçü ve formdaki diğer pencereler örnek alınarak düzenlenmiştir.

Yapının bodrum ve 1. katında ise malzeme yoğun deformasyonu haricinde bir değişiklik mevcut değildir. Ancak zemin kat sofa bölümü hariç diğer tüm mekanların güney duvarlarında, pencere hatlarına paralel şekilde, yerleştirilmiş ahşap sekilerden sadece 1. kat sofa bölümünde olan ahşap seki günümüze kadar ulaşmıştır. Diğerlerinin ise duvarlarındaki izlerinden zaman içinde söküldüğü ya da deforme olduğu anlaşılmaktadır (Çizim 9-13), (Fotoğraf 56-57-58).

Fotoğraf 56: Sofa 2 Mevcut Seki

Fotoğraf 57-58: Diğer Mekanlarda Günümüze Gelmeyen Sekilere Ait Duvar İzleri

Restitüsyon çalışmasında, cepheler açısından herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Beden duvarları, kapı ve pencereler, çatı elemanları yoğun deformasyona rağmen büyük ölçüde özgün karakterini korumaktadır. Yapının en önemli cephesi ve aynı zamanda evinde giriş kapısının yer aldığı güneydoğu cephesinin giriş sahanlığı ve merdivenleri betonarme malzemeye yenilenmiştir. Ayrıca bu cephede çeşitli tesisat eklentileri de yer almaktadır. Güneybatı cephesi zemin kat seviyesinde kapatılan pencerenin izi net bir şekilde görülmektedir. Bu tespitler doğrultusunda yapıya ait cephe restitüsyonları hazırlanmıştır (Çizim 14), (Fotoğraf 59-60).

Fotoğraf 58-59: Güneybatı Cephesi Kapatılan Pencere ve Beton-Briket Malzemeli Giriş Sahanlığı

Çizim 14: Restitüsyon – Cepheler

4. Restorasyon Raporu

- **Amaç:** Değerli olarak kabul edilen yapı özgün karakteriyle korunarak, çağdaş yaşam standartlarına uygun olarak sağlıklılaştırılıp onarılacaktır.
- **Yöntem:** Yapının özgün kısmı kullanılarak koruma.
- **İşlev:** Konut

Korunan Özellikler

1. Özgün strüktürel yapı karakteri
2. Plan şeması ve cepheler
3. Özgün mimari elemanlar

4.1. Genel Müdahale Kararları

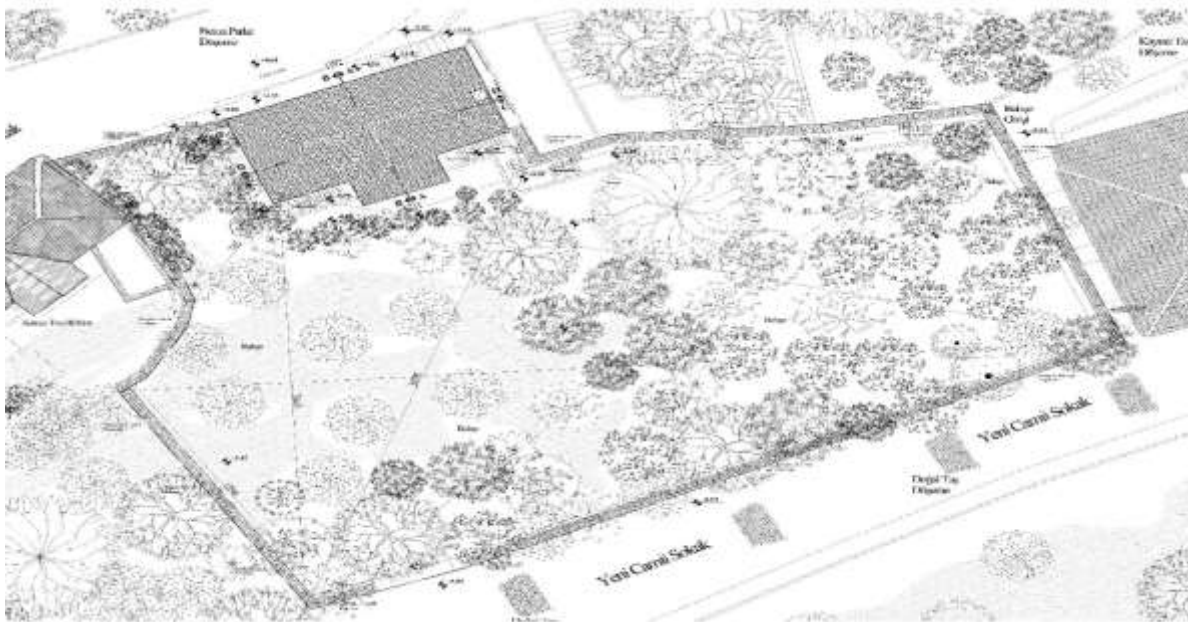
Koruma Ölçeği	Uygulama Biçimi	Müdahale Türü
Özgün cephe ve plan karakteri, Özgün mimari elemanlar, strüktürel yapı	Bütün müdahaleler mutlaka detaylı restorasyon projesine dayandırılacak.	▪ Mevcut mekanlarda sağlıklılaştırma yapılabilir. Ancak bu nedenle yapılacak çalışmalar restorasyon kurallarına uygun ve minimum olmalıdır. ▪ Gereken yerlerde strüktürel sağlamlaştırma yapılmalıdır. ▪ İhtiyaç gereği yapılan eklemeler geri dönüşümü olan elemanlar olmalıdır (Kaldırılabilir, portatif, hafif ve esnek elemanlar tercih edilmelidir.).

4.2. Restorasyon Kararları Tablosu

Eleman Niteliği	Müdahale Metodu
1) Tümüyle her özelliği ve varlığı bilinen elemanlar; Konumu, boyutu, malzemesi ve formu biliniyor	Eskisine benzer biçimde; Yeniden yapıldığı vurgulanacaktır. Aynı konumda, aynı malzeme ile, aynı form ve boyutta yapılacaktır.
2) Formu bilinmeyen ancak diğer özellikleri bilinen elemanlar, Konumu, boyutu, malzemesi biliniyor	Aynı konumda, aynı malzeme ile aynı boyutta yapılacaktır.
3) Verilen işleve göre günün konfor koşullarını sağlayabilecek elemanlar Isıtma Tesisatı	Çağdaş bir tutumla eklenti olduğu belli olacak şekilde , elemanlarla çözülecektir. Elektrikli ısıtma sistemi ile yapıya zarar vermeden.
4) İşlev için gerekli olan tefriş elemanları	Fonksiyon olarak yapı yine konut olarak kullanılacaktır
5) Yapıya sonradan eklenen elemanlar	Yapının özgün durumunu görsel açıdan bozan ve zarar veren dönem kazanmamış geç dönem eklentileri ayıklanacaktır.

4.3. Restorasyon Aşamasında Yapıya Yapılacak Olan Müdahaleler

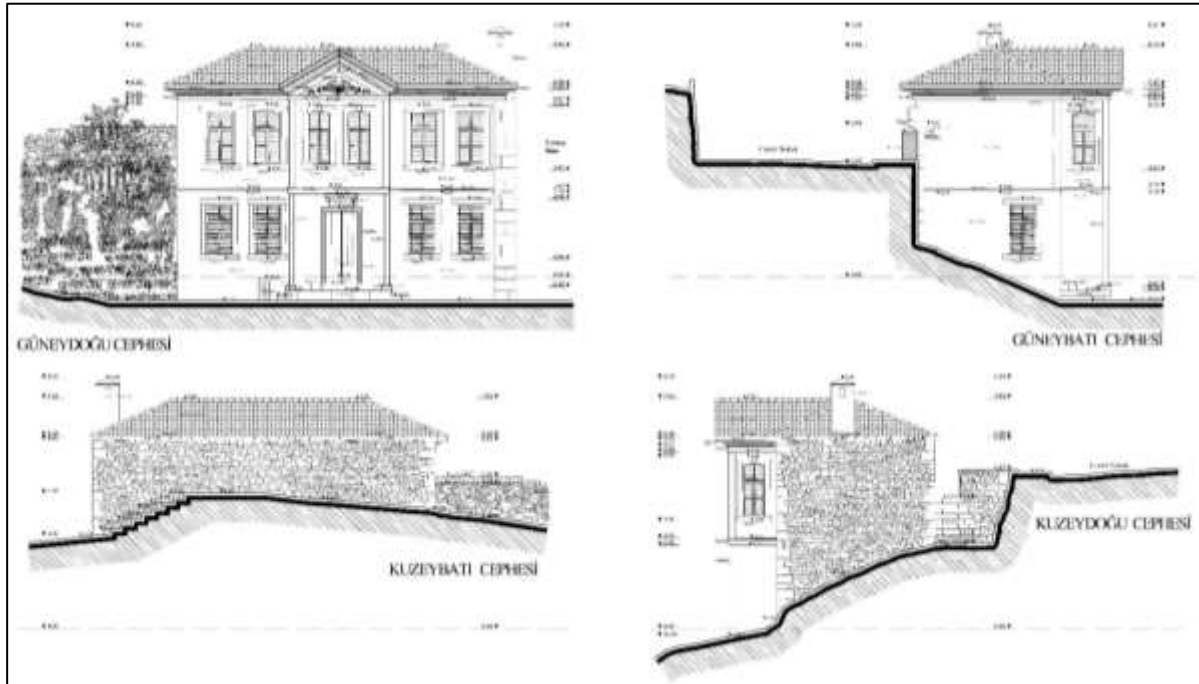
▪ **Bahçe Müdahalesi:** Bahçe duvarları projedeki detayına uygun şekilde kadastral sınır hattı boyunca moloz taş malzeme ile yapılacak ve alaturka kiremit ile kaplanacaktır. Bahçe duvarının kuzey doğu ucuna projedeki detayı doğrultusunda kesme taş malzemeden giriş portalı ve çift kanatlı ahşap kapı eklenecektir. Ayrıca yapı ve bahçe giriş kapısı arası bağlantı yolu projedeki detay doğrultusunda doğal taş malzeme ile kaplanacaktır (Çizim 14).

Çizim 14: Restorasyon-Vaziyet Planı

▪ **Cephe Müdahalesi:** Tüm bağdadi yüzeylerde sıva raspası yapıp, raspadan sonra bozuk ve zarar görmüş yerler tespit edilirse aynı yapım tekniğiyle onarılacaktır ve horasan harcı ile sıvanıp su bazlı boya ile boyanacaktır. Moloz taş duvar malzemeden yapılmış olan kuzeybatı ve kuzeydoğu cepheleri ise sökülecek, zemin iyileştirilmesi yapıldıktan sonra aynı yapım tekniğinde yeniden yapılacaktır. Cephelerde bulunan kat silmeleri ve saçaklar projedeki detayına uygun olarak sert ağaçtan yeniden yapılacaktır. Mevcut pencere doğramaları ve söveler sökülerek restorasyon projesi doğrultusunda sert ağaçtan yenilenecek, 4+4 mm ısı cam takılacaktır.

Zamanla deforme olmuş olan cumba bölümü, askıya alınarak sökülecek, deforme olan elemanlar projedeki detayına uygun özgün yapım tekniğinde yenilenecektir. Cumbalı bölümün üst tarafındaki üçgen bir alınlık içinde bulunan kalem işi süsleme ise itina ile temizlenerek, kök boya ile ihya edilecektir. Giriş kapısının önünde yer alan nitelsiz beton ve briket malzemeden oluşan sahanlık ve basamaklar kaldırılarak, projedeki detayı doğrultusunda doğal taş malzemeden yeniden yapılacaktır (Çizim 15).

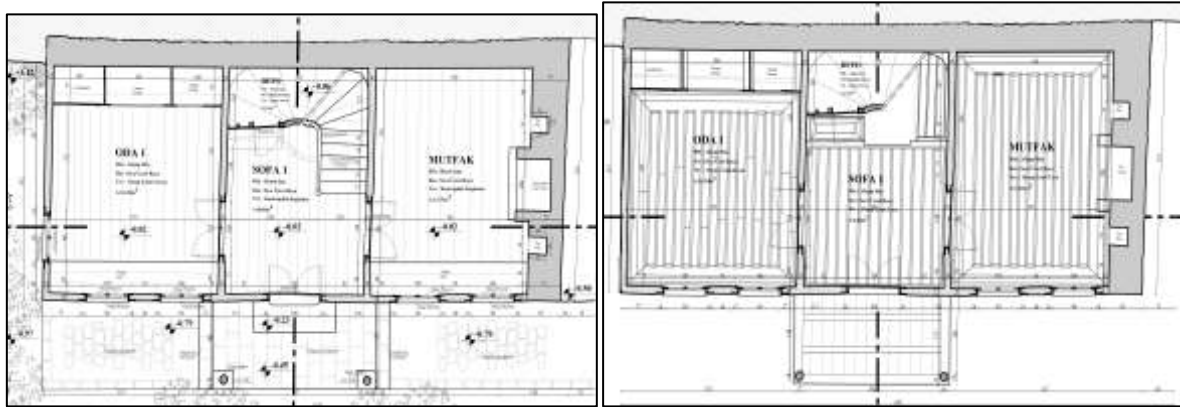

Çizim 15: Restorasyon-Cepheler

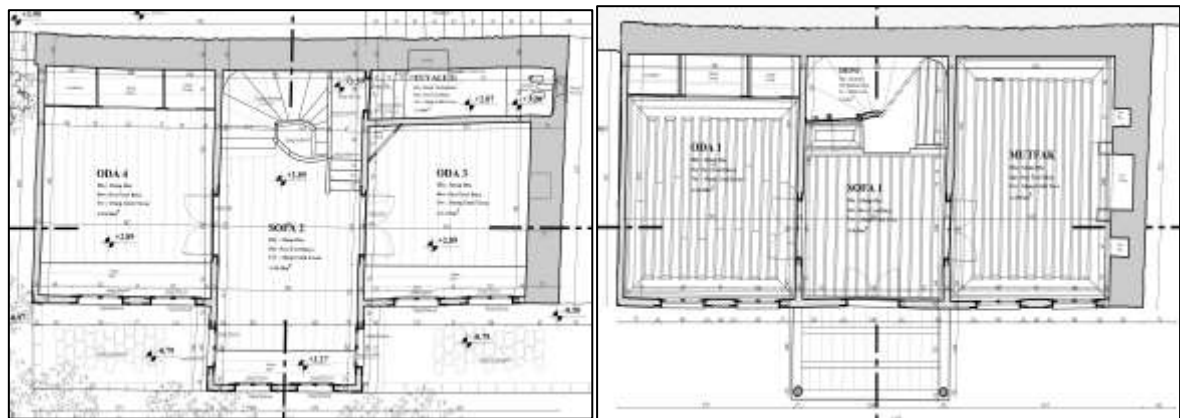
▪ **İç Mekân Müdahalesi:** İç mekânda yer alan tüm özgün ahşap elemanlara (kapı söve, kapı kanat, pencere söve, tavan, silme vb) ait yüzeylerde yağlı boya raspası yapılarak temizlenecek ve üzerlerine ahşap koruyucu sürülecektir. Fiziksel direncini yitirmiş olan elemanlar ise projedeki detayı doğrultusunda yenilenecektir. Mevcut hali ile korunacak olan binada sıva raspası yapılacak, zarar görmüş bağdadi ve çatki sistem duvarları detayına uygun olarak yeniden yapılacaktır ve bağdadi çıtalar üzerine horasan harcı sıva yapıp su bazlı boya ile boyanacaktır.

Bodrum katta yer alan taşıyıcı ahşap kirişler temizlenecek, fiziksel direncini yitirmiş ahşap elemanlar tespit edilir ise projesi doğrultusunda yenilenecek ve üzerlerine ahşap koruyucu sürülecektir. Ayrıca bodrum kata projedeki detayına uygun ahşap giriş kapısı yapılarak eklenecektir. Zemin katta ise mevcut zemin kotu korunacak şekilde sofa 1 ve mutfak mekanlarının zeminine 10cm düzeltme betonu atılıp üzerine kadranlı ahşap döşeme yapılacaktır. Mutfak bölümündeki niteliksiz eviye kaldırılacak, kapatılmış olan taş ocağın içinde temizleme işlemi yapılacak ve taş ocak yüzeyinde itinalı yüzey temizliği yapılacaktır. Oda 1 güney duvarına projedeki detayına uygun ahşap dolap yapılarak eklenecektir (Çizim 16-20).

Oda 1, Mutfak, Sofa 2, Oda 2 mekânlarına projedeki detayına uygun ahşap seki yapılarak eklenecektir. Oda 3 ve Oda 4’te yer alan ahşap dolaplara itinalı yüzey temizliği yapılacak, fiziksel direncini yitirmiş ahşap elemanlar tespit edilir ise projesi doğrultusunda yenilenecek ve üzerlerine ahşap koruyucu sürülecektir. 1 katta yer alan tuvalet bölümünün zemini doğal malzeme ile kaplanarak yine aynı işlevde kullanılacaktır. Bu bölümde yer alan oval kemerli taş nişte itinalı raspa ile yüzey temizliği yapılacaktır. Çatıdaki deformasyondan dolayı yapı içindeki tüm tavan ve döşemeler ciddi derecede tahrip olmuş durumdadır. Bu nedenle yapıya ait tüm ahşap tavan ve döşemeler projedeki detayı doğrultusunda yenilenecektir.

Çizim 16-17: Restorasyon-Zemin Kat Planı ve Zemin Kat Tavan Planı

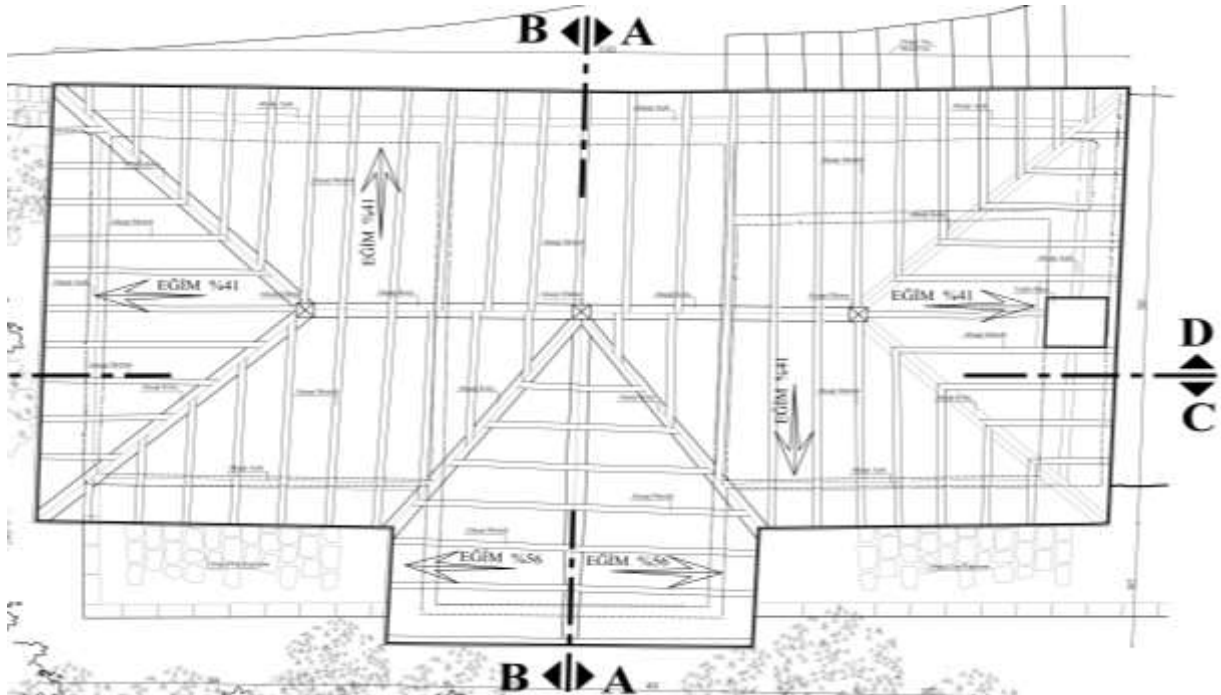

Çizim 18-19: Restorasyon-1. Kat Planı ve 1. Kat Tavan Planı

Çizim 20: Restorasyon-Kesitler

▪ **Çatı Müdahalesi:** Deforme olan ahşap çatı kaldırılacak, projedeki detayına uygun olarak ahşap oturtma çatı yapılacaktır. Projesine uygun olarak sert ağaçtan alın tahtası, saçak altı kaplaması ahşap silme yapıp yerine koyulacaktır. Kiremit altı kaplamasının üzerine bitüm esaslı kiremit altı yalıtım levhası serilecek ve üzerine klasik tip oluklu kiremit döşenecektir. Mevcutta bulunan bacaya raspa yapıp, çürük ve bozuk olan kısımları onarılıp, horosan harcı ile sıvanıp su bazlı boya ile boyanacaktır (Çizim 21).

Çizim 21: Restorasyon-Çatı Planı

Sonuç

Doğu Karadeniz Bölgesinde Trabzon iline bağlı olan Akçaabat nüfus ve yerleşim birimi açısından bölgenin en büyük ilçelerinden birisidir. İlçenin ilk kuruluşunun ve tarihi geçmişinin bağlı olduğu Trabzon ile benzer olduğu aşıkardır. İlk kuruluşu kesin olarak bilinmese de yazılı kaynaklara göre bölgeye sırasıyla hâkim olan Kaşkalar, Kimmerler, İskitler, Miletli, Romalılar, Bizanslılar ve Komnenosların hâkimiyeti altına girdiği anlaşılmaktadır. 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet’in Trabzon’u fethetmesiyle birlikte Akçaabat’ta Osmanlı hakimiyeti başlamıştır. Bu tarihten itibaren ilçe merkezi ve çevresi Türk-İslam kültürü çerçevesinde gelişme göstermiştir.

Zaman içerisinde Dürbınar, Ortamahalle ve Nefsipulathane Mahalleleri adı altında tarihi yerleşim birimleri oluşmuş deniz çekilmesi ve kıyı kesiminde yapılan dolgu nedeniyle yerleşmeler kuzeye doğru yayılmıştır. Bahsi geçen mahallerde gelişmeye başlayan sokak dokularında farklı mimari tiplerde çok sayıda inşa faaliyeti ortaya konulmuştur. Gerçekleştirilen inşa faaliyetlerinin bir bölümü de geleneksel Türk konut mimarisinde yapılmış ev örnekleridir. Özellikle Ortamahalle olarak adlandırılan yerleşim biriminde geleneksel mahalle dokusunu oluşturan çok sayıda konut örneğini görebilmek mümkündür. Günümüzde mahalle içerisinde, yaklaşık 100 adet tarihi konut yapısı olduğu tespit edilmiştir. 18. yüzyılın başları ile 20. yüzyılın başlarına kadar devam eden yoğun inşa faaliyetlerinde esnasında ortaya konulmuş olan konut yapıları ve diğer yapı türleriyle birlikte Ortamahalle Evleri, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından, 24.08.1998 yılında kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Tescil edilen konut yapılarından birisi de 963 ada 3 parsel numaralı olarak adlandırılan konut yapısıdır. Yapının özel bir adı olmadığı için ada ve parsel numarası adlandırılması uygun görülmüştür. Yapı mahalledeki diğer konut yapılarıyla birlikte restorasyon programına dahil edilmiştir.

Bünyesinde yapım kitabesi olmadığı için kim tarafın ne zaman yaptırıldığı tam olarak bilinmeyen 963 ada 3 parsel numaralı evin göstermiş olduğu plan ve mimari özellikler 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başlarında inşa edildiğini göstermektedir. Zaman içerisinde doğal ve beşerî etkenler yüzünden tahrip olan yapı son yıllarda mahalledeki diğer evlerle birlikte restorasyon programına dahil edilmiştir. Bu kapsamda yapının sanat tarihi, rölevo, restitüsyon ve restorasyon raporları hazırlanarak onarım faaliyetleri başlatılmıştır. Bu çalışmada Türk konut mimarisinin genel özelliklerini bünyesinde barındıran 963 ada 3 parsel numaralı evin restorasyonu ile ilgili süreç ele alınmıştır. Çalışmanın amacı sonraki dönemde restorasyonu yapılacak olan konut yapılarına ilgili süreç içerisinde katkı sunmaktır.

Kaynakça

CLAVİJO, R.G., *Timur Devrinde Semerkant’a Seyahat*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1975.

GEDİKOĞLU, Haydar, *Akçaabat*, Akçaabat Belediye Kültür Yay. No:1, Trabzon 1996.

HACİFETTAHOĞLU, İsmail, *Önceci ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi*, Trabzon Belediyesi Kültür Yay. No: 91, Ankara 2001.

<http://www.akcaabat.gov.tr/cografi-yapisi> (E.T. 02.11.2024)

KADIOĞLU, Yahya- Bekdemir, Ünsal, “Akçaabat'ta Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, C.9, S.11, 2004, s. 221-246.

LERMİOĞLU, Muzaffer, *Akçaabat Tarihi ve I. Genel Savaş-Hicret Hatıraları*, Kardeşler Basımevi, İstanbul 1949.

KİTAP KRİTİĞİ: “FRANSA-SURİYE KISKACINDA HATAY (1937-1939)”

*Book Review: Hatay in the Grip of
France and Syria (1937-1939)*

Dilara SOBAY

Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
Yüksek Lisans Öğrencisi, Ordu/Türkiye, E-posta: dilarafyza2505@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2379-4359>

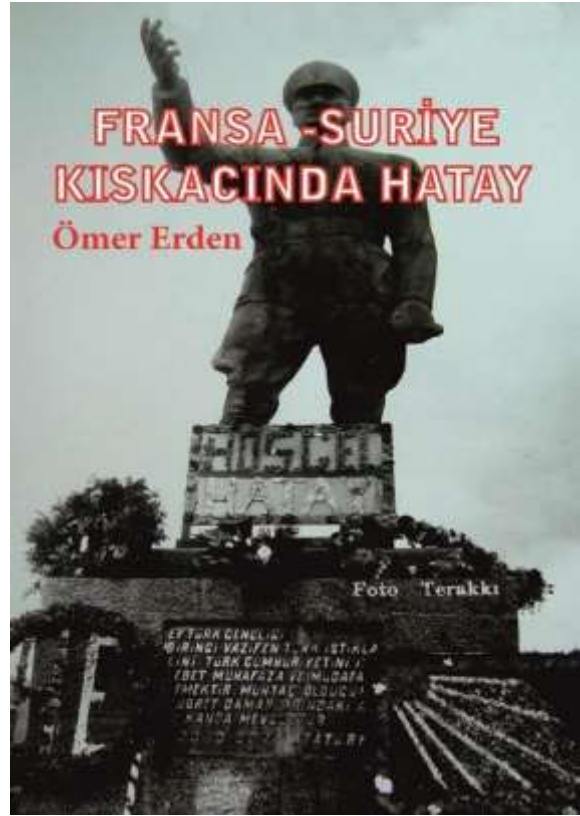
DOI: <https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.6>

Makale Türü	Kitap Kritiği - Book Review	Article Type
Geliş Tarihi	27 Aralık - December 2024	Received
Kabul Tarihi	28 Ocak - January 2025	Acceptance
Yayın Tarihi	30 Nisan - April 2025	Publication
Sayfa Aralığı	98 - 101	Pages Range

Dilara Sobay, “Kitap Kritiği: Ömer Erden, Fransa-Suriye
Kıskacında Hatay (1937-1939), Serüven Yayınevi, İstanbul, 2015, (ISBN:
9786051801131)”, *Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları
Dergisi (AKALİD)*, C.3, S.1, Nisan 2025, s. 98-101.

Prof. Dr. Ömer Erden tarafından *Fransa-Suriye Kıskacında Hatay* başlığı ile yazılan kitap, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli diplomatik zaferlerinden biri olan Hatay Meselesi’ni ele almaktadır. Kitap, üç ana tema üzerinden ilerler ve her biri kendi içinde oldukça detaylı bir şekilde incelenen ve değerlendirilen bölümlerden oluşur. Dil ve üslup açısından oldukça sade bir şekilde oluşturulan kitabın her bölümü, kendi içerisinde aktarılan dönemin genel siyasi, askerî, diplomatik ve sosyo-kültürel olaylarını ve gelişmelerini hem yerel hem de uluslararası düzeyde analiz eder. Kitabın *Hatay Sorununun Ortaya Çıkışı Ve Hatay’da Seçim Süreci* başlığı ile oluştu-

rulan ilk bölümü (s. 17-84), Mondros Mü-tarekesi'nin ardından Hatay'ın Suriye sınırları içinde bir sancak olarak tanımlandığı dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Fran-sa'nın manda yönetimi altında olan Suriye üzerindeki politikaları ve Hatay'ın bu politikalar içindeki konumu ayrıntılı bir şekilde incelenir. Yazar, Hatay'ın bu dönemde Fransız yönetimi altındaki Suriye'ye dâhil edilmesiyle başlayan süreçte, bölgenin yerel halkı üzerinde yaratılan baskıları ve bu durumun Türkiye Cumhuriyeti'ni nasıl etkilediğini ele alır. Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğindeki yeni Türk devleti, Hatay'ın Türkiye için tarihî ve stratejik önemini diplomatik platformlarda vurgulamış, ancak bu dönemde bölgeyi doğrudan kontrol etme imkânı bulamamıştır.

Kitabın *Hatay Devleti'nin Kurulması ve Hatay'ın Anavatana Katılma Süreci* başlığı ile oluşturulan ikinci bölümünde (s. 98-194), Hatay'ın bağımsız bir devlet olarak ilan edildiği süreç detaylandırılmaktadır. 1937 yılında Fransa'nın, Hatay üzerindeki politikalarını yumuşatmasıyla birlikte bölgeye özel bir statü verilmiş ve Hatay, bağımsız bir devlet olarak ilan edilmiştir. Bu dönemde, Türkiye'nin uluslararası arenada yürüttüğü diplomatik çabalar ve Fransa ile yapılan müzakereler, kitabın esas noktalarından birini oluşturur. Özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün kararlı liderliği ve Türk hükümetinin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını savunması, bu bölümde derinlemesine ele alınır. Bağımsız Hatay devleti, yalnızca bir geçiş süreci olarak değil, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası hukuka uygun bir şekilde toprak kazanımı sağlama çabalarının bir simgesi olarak değerlendirilmiştir. Kitap, bu sürecin nasıl şekillendiğini anlatırken dönemin Fransız ve Türk arşiv belgelerine dayalı olarak Hatay'daki etnik grupların bağımsızlık sürecine tepkilerini ve bölgedeki siyasi atmosferi detaylandırır.

Kitabın *Bağımsız Hatay Devleti Döneminde Suriye'deki Gelişmeler* başlığı ile oluşturulan üçüncü ve en kapsamlı bölümü (s. 200-245), Hatay'ın Türkiye'ye katılım sürecini ele alır. Bu süreçte Atatürk'ün kişisel çabaları ve Türkiye'nin diplomatik zaferleri önemli yer tutar. 1938 yılında Türk ordusunun Hatay'a girişi ve bölgenin Türkiye'ye katılmasına yönelik halk oylaması, kitabın bu kısmında ayrıntılı olarak ele alınır. Yazar, bu olayları incelerken Fransa'nın bu süreçteki geri çekilme stratejisini ve Suriye'nin bölge üzerindeki hak iddialarını da tafsilatlı şekilde tartışır. Kitap, aynı zamanda bu süreçte yaşanan askerî ve diplomatik girişimlerin yanı sıra, Hatay halkının görüşlerini ve bu sürece verdikleri tepkileri de yansıtır. Hatay'daki Türklerin ve Arapların Türkiye'ye katılım sürecinde oynadığı aktif rol, kitabın bu kısmında vurgulanır. Yazar, Hatay'ın

Türkiye’ye katılmasının yalnızca siyasi bir başarı olmadığını, aynı zamanda Türkiye’nin uluslararası arenada saygınlığını artıran bir diplomasi zaferi olduğuna dikkat çeker.

Kitapta Hatay’ın Türkiye’ye katılma süreci, yalnızca yerel ve ulusal bağlamda değil aynı zamanda uluslararası siyasi dinamikler ışığında da derinlemesine incelenmiştir. Nitekim Hatay’ın *Mondros Mütarekesi* (30 Ekim 1918) sonrası dönemde Suriye sınırları içinde bir sancak olarak değerlendirilmesi, bu durumun Türkiye Cumhuriyeti’ni nasıl etkilediği, bölgenin uluslararası hukuka uygun bir şekilde Türkiye’ye bağlanması için izlenen stratejiler gibi birtakım konular ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Yazar, bu süreci ele alırken sadece Türkiye’nin iç dinamiklerini değil aynı zamanda Fransa’nın manda yönetimi altında Suriye ve Hatay üzerindeki politikalarını da kapsamlı şekilde analiz etmektedir. Bu bağlamda kitap, Hatay meselesini bir bölgesel krizden çıkarıp uluslararası ilişkilerin ve diplomatik çabaların bir başarı öyküsü olarak sunmaktadır. Ayrıca 20. yüzyılın ilk yarısında Orta Doğu’da şekillenen siyasi dengeleri ve Türkiye’nin bu dengelerdeki rolünü anlama açısından okuyuculara önemli ipuçları sağlar. Aynı zamanda Hatay’ın Türkiye için yalnızca coğrafi ve ekonomik açıdan değil, siyasi ve millî anlamda da önemini ortaya koyar.

Mustafa Kemal Atatürk’ün de “*Hatay, benim şahsi meselem.*” dediği soruna özellikle dikkat çeken yazar, kitabında liderlik ve diplomasi arasındaki ilişkiyi çarpıcı bir şekilde işlemektedir. Bu açıdan bakıldığında, eser sadece tarih severlere değil, aynı zamanda uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanında çalışan araştırmacılara da hitap etmektedir. Kitabın diğer önemli bir özelliği ise Hatay meselesini yalnızca tarihî süreç ve siyasi yönleriyle değil, aynı zamanda bölgedeki sosyo-kültürel ve ekonomik dinamikleriyle birlikte ele almasıdır. Bu yönüyle kitapta Hatay’ın yalnızca bir toprak kazanımı olarak değerlendirilmemesine özellikle vurgu yapılmaktadır. Keza kitapta meselenin, millî egemenlik mücadelesinin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiği bilhassa belirtilmektedir. Nitekim bu bakış açısı, kitabı tarih ve siyaset bilimi araştırmacıları için de önemli bir başvuru kaynağı haline getirmektedir.

Kitap, kronolojik ve tematik bir yapı izleyerek okuyucularına Hatay’ın Türkiye’ye katılma sürecini bütüncül bir perspektifle sunar. Kitap boyunca işlenen ana temalar, Hatay meselesini çok boyutlu bir şekilde anlamayı mümkün kılar. Bu temalar şunlardır: Atatürk’ün Hatay meselesine verdiği önem ve bu meseleyi uluslararası arenada çözme çabaları, Türkiye’nin Hatay üzerindeki haklarını uluslararası hukuk çerçevesinde savunması ve Fransa ile yapılan müzakerelerin detayları, Hatay’da yaşayan farklı etnik ve dinî grupların sürece etkileri ve tepkileri, meselenin Türkiye Cumhuriyeti için millî bir mesele olarak ele alınması ve halkın bu konuda gösterdiği dayanışma.

Kitap, Hatay’ın Türkiye’ye katılma sürecini ele alırken tarihsel olayları yalnızca kronolojik bir anlatı ile sınırlamayıp, bu olayların uluslararası ilişkiler, diplomasi ve sosyo-kültürel bağlamlarını derinlemesine analiz ederek akademik literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Prof. Dr. Ömer Erden, kitabında geniş bir birincil kaynak kullanımıyla dönemin arşiv belgelerine, uluslararası toplantı tutanaklarına ve resmi yazışmalara yer vermiştir. Bu durum, kitabı tarihçiler, siyaset bilimciler ve uluslararası ilişkiler alanında

çalışan akademisyenler için değerli bir başvuru kaynağı haline getirmektedir. Ayrıca kitap, Hatay'ın bağımsızlık sürecini ve Türkiye'ye katılımını diplomasiyle çözülmüş bir örnek vaka olarak ele alırken, modern diplomasi pratiklerine ışık tutan birçok ders sunmaktadır.

Kitap, Hatay meselesinin tarihî sürecini ele alırken, bölgedeki etnik ve dinî çeşitliliği, uluslararası ilişkilerdeki güç dengelerini ve Türkiye'nin ulusal çıkarlarını koruma stratejilerini akademik bir çerçeve dâhilinde değerlendirmektedir. Bu kapsamlı yaklaşım, yalnızca Türkiye Cumhuriyeti tarihine değil, aynı zamanda Orta Doğu çalışmaları ve uluslararası hukuk alanlarına da katkı sağlamaktadır.

Kitapta, Hatay meselesinin çözüm süreciyle ilgili olarak Türkiye'nin uluslararası alandaki konumunu güçlendiren politikaların ve stratejilerin ayrıntılı bir analizi yapılmıştır. Bu analiz, Türkiye'nin 20. yüzyılın ilk yarısında izlediği dış politika stratejilerinin anlaşılmasına yönelik özgün bir perspektif sunar. Kitap, bu yönüyle yalnızca tarihsel bir kaynak olmanın ötesine geçerek, diplomasi, tarih ve uluslararası ilişkiler alanlarında çalışan araştırmacılar için kapsamlı bir rehber niteliği taşımaktadır.

Kitap, akademik bir yaklaşımla hazırlanmış olsa da editörüne dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bu eksiklik, kitabın redaksiyon süreci ve akademik yeterliliği hakkında doğrudan bir bilgiye ulaşmamızı zorlaştırıyor. Editör, yazarın argümanlarını güçlendirecek ve akışın tutarlılığını artıracak bir rol oynayabilirdi. Özellikle akademik kaynakların düzenlenmesi ve okuyucunun metni kolayca takip etmesini sağlayacak yöntemlerin geliştirilmesinde editör katkısı belirgin bir eksiklik olarak göze çarpıyor.

Kitapta, konunun mekânsal boyutlarını görselleştirmek adına harita, plan ya da kroki kullanımına yer verilmemiştir. Zira özellikle haritalar, anlatılan süreçleri somutlaştırarak, olayların coğrafi bağlamını açıklamak açısından güçlü bir araçtır. Bu eksiklik, kitabın konuyu çok boyutlu bir şekilde ele alma iddiasını zayıflatmaktadır. Gelecekteki baskılarda bu tür görselleştirmelerin eklenmesi, eserin hem akademik hem de okuyucuya yönelik değerini artırabilir.

Kitabın dili genel anlamda akıcı ve akademik bir tutarlılık taşımaktadır. Ancak yer yer tekrarlara ve karmaşık cümlelere rastlanmaktadır. Özellikle, dönemin politikalarının ve diplomatik süreçlerinin detaylı anlatımı sırasında kullanılan teknik dil, tarihsel bağlama hâkim olmayan okuyucular için kafa karıştırıcı olabilir.

Kitapta geniş bir birincil kaynak kullanımı vurgulanmış olsa da kaynakların değerlendirilmesine dair eleştirel bir analiz eksikliği dikkat çekmektedir. Örneğin, kullanılan belgelerin bağlamı veya güvenilirliği üzerinde pek durulmamıştır. Ayrıca kitap, tematik bir yapı izlese de bazı bölümlerde olaylar arasında bağlantı kurmak güçleşmektedir. Kronolojik anlatımın daha belirgin şekilde vurgulanması faydalı olabilirdi. Aynı şekilde kitapta kavramsal açıklamalara sık sık yer verilebilir ve bölüm sonlarında özetlemeler yapılabilirdi. Ayrıca kitap, Hatay'daki etnik ve sosyo-kültürel dinamikleri ele almasına rağmen bu konuları derinlemesine analiz etmekten uzak kalmıştır. Örneğin bölgedeki yerel halkın yaşadığı sosyokültürel dönüşüm daha ayrıntılı işlenebilirdi.

“BOOK REVIEW: L’ADMINISTRATION GÉNÉRALE DES PHARES DE L’EMPIRE OTTOMAN ET LA SOCIÉTÉ COLLAS ET MICHEL (1860-1960)”

*Kitap Kritiği: Collas ve Michel Kumpanyası, Osmanlı
Memalik-i Mahruse Fenerler İdaresi Yönetimi (1860-1960)*

Ebru UYGUN

Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Bilim
Uzmanı, Ordu/Türkiye, E-posta: ebruuygn92@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8969-128X>

DOI: <https://doi.org/10.29329/akalid.2025.1127.7>

Makale Türü	Kitap Kritiği - Book Review	Article Type
Geliş Tarihi	27 Aralık - November 2024	Received
Kabul Tarihi	28 Ocak - January 2025	Acceptance
Yayın Tarihi	30 Nisan - April 2025	Publication
Sayfa Aralığı	102 - 105	Pages Range

Ebru Uygun, “Book Review: [Jacques Thobie, *l’Administration générale des phares de l’empire Ottoman et la société collas et michel (1860-1960)*, Harmattan Pressing, Paris, 2004, 299 page, ISBN: 9-782747-558723]”, *Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD)*, C.3, S.1, Nisan 2025, s. 101-104.

Fransız sermayedarların Levant kentlerindeki yatırımları üzerine çok sayıda eseri bulunan 8 Nisan 2020’de hayata gözlerini yuman Jacques Thobie’nin 90 yıllık akademik tecrübesinden doğan nadide eserlerinden biri olan Sorbonne yayınlarından çıkan *l’Administration générale des phares de l’empire Ottoman et la société collas et michel (1860-1960)*, L’Harmattan Paris 2004, adlı eser 299 sayfadan oluşmaktadır. Osmanlı denizcilik ve finans tarihinde önemli bir yere sahip olan Osmanlı

Fenerler İdaresi'ni konu edinmektedir. Eser, Giriş, 9 Bölüm, Genel Sonuç, Bibliografik Kaynaklar, Figürler Listesi, Ekler, İndeks ve İçindekiler kısmından oluşmaktadır. Eserin ön kapağında görülen fener 1924 yılında İstanbul'da inşa edilen Ahir Kapı Feneri'nin (Le phare de la Point du Sérail a Istanbul) resmidir. Arka kapağın üzerinde eserin kısa tanıtım yazısı bulunmaktadır. Thobie'nin fenerler hakkında yazmış olduğu diğer bir eseri de 1972 yılında Sorbonne Yayınları'ndan çıkmış olan Phares Ottomans et Emprunts Turcs (1904-1961) adlı eseridir. Biri diğerinin tamamlayıcısı olan bu iki eser denizcilik ve liman kentleri, iktisat tarihi çalışan araştırmacıların önemli başvuru kaynakları arasında yerini almıştır.

Yazarın aynı zamanda Osmanlı Tarihi ile alakalı: Intérets et impérialisme français dans l'Empire ottoman 1895-1914, Publication de la Sorbonne, Imprimerie National, Paris 1977; L'impérialisme a la française, La France impériale 1880-1914, Ed. Mégrelis, Paris 1982; Ali et les 40 voleurs, imperialismes et Moyen-Orient de 1914 a nos jours, Ed. Messidor/Temps acruels, Paris 1985; La France et l'Est Méditerranéen depuis 1850, Economie/Finance/Diplomatie, Ed. Isis, İstanbul 1993, adlı kıymetli eserleri bulunmaktadır.

Eserde Osmanlı kıyılarındaki tüm fenerlerin idaresini elinde tutan bu şirketin öyküsü, şirketin bir asırdan fazla süre boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nda ve muhtelif halef devletlerinde geçirdiği yolculuğu konu ediliyor. Fenerler İdaresi, çok sayıda savaşın yaşandığı, ulus devletlerin yükseldiği evrelerde bile varlığını korumayı başaran şirketlerden olmuştur. Bu şirket devletçilik ve ulusal ekonomiye geçiş politikasını benimseyen Cumhuriyet Türkiye'sinde bile II. Dünya Savaşı'na kadar kabul görmüştür.

Kırım savaşı esnasında buharlı gemi kaptanı olarak cepheye Fransız askerleri taşıyan Mesajeri Maritim Kumpanyası'na ait *le Pericle* adlı buharlı geminin kaptanlığını yapan Mauris Michel, Osmanlı kıyılarında, bilhassa Karadeniz kıyılarında seyir güvenliğini sağlayan neredeyse hiçbir deniz fenerinin olmamasını hayretle karşılamış ve Osmanlı kıyılarını aydınlatmak için fener yapımı maslahatına girişmiştir. 1855'ten itibaren mevcut olan fenerler idaresi müdürlüğü görevine getirilmiş olan Michel, öncelikle boğazlar ve Karadeniz'e 36 adet fenerin yapılması için girişimde bulunmuştur. 8 Ağustos 1860 yılına gelindiğinde ise bir asra yayılacak olan Fenerler İdaresi Kumpanyası'nı kurmayı başarmıştır. Kaptan Mauris Michel ve Bernard Camille Collas'a verilen Memalik-i Mahruse Fenerler İdaresi (Generale de Phares de l'Empire Ottoman) imtiyazı ile Fransızlar, Kızıldeniz ve Doğu Akdeniz'den Boğazlara ve Karadeniz'e kadar Osmanlı sularında seyir güvencesi sağlayan tüm stratejik noktalara, burunlara fener inşa etme ve işletme hakkı kazanmıştır. Britanya hükümetinin karşı çıkmasına rağmen bu imtiyazın Fransızlara verilmesi, Fransa'nın Osmanlı sularında İngilizlere ve diğer büyük güçlere karşı kazandığı önemli bir jeostratejik ve jeopolitik bir başarı olarak görülmüştür.

Memalik-i Mahruse Fenerler İdaresi' nin 1860 yılında kuruluşundan 1967 yılında nihayet bulmasına kadar yaşanan bir asırlık süreçte Osmanlı ve Osmanlı mirasını devralan liman kentlerindeki monografisini detaylı olarak aktarmayı başaran Thobie, bu mühim eserini ortaya koyarken çoğunlukla birinci el kaynaklardan istifade etmiştir.

Osmanlı Fenerler İdaresi Arşivi, Fonds Michel Pacha, Duyun-ı Umumiye Borçlar İdaresi arşivi, D’outre-mer Arşivi, Fransız Milli Arşivi ve Dış İşleri arşivi gibi arşivler araştırmanın birinci el kaynaklarını oluşturmaktadır.

Eser 9 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm: 1855-1865 arasında imtiyazın ön çalışmaları, resmi görüşmelerin yapılması ve imtiyazın iki girişimcisi Michel ve Collas’ın İstanbul’a gelerek gerekli teşebbüslerde bulunması 2. Bölüm: alınan imtiyazının süresinin uzatılması karşısında karşılaşılan zorluklar, 1875-1878 yılları arasında ortaya çıkan Rus-Osmanlı krizinin imtiyazlara etkisi, Michel ve Collas’ın Osmanlı liman kentlerindeki yatırımları, 3. Bölüm: Kızıldeniz fenerleri inşa ve işletme imtiyazı alınması, imtiyazın 1881’den 1896’ya kadar uzatılması üzerine 4. Bölüm: İdarenin gelirleri, sosyal ve beşeri faaliyetleri, şirket kurucuların Michel Paşa’nın 1907’de ölümü ve aile bireyleri arasında şirket hisselerinin pay edilmesi, 1914’te savaş esnasında deniz fenerlerinin durumu gibi hususlar üzerine kurgulanmıştır. 5. Bölüm: Savaş yılları ve toparlanma süreci Osmanlı’dan Kemalist Türkiye’ye fenerlerin durumu, tarifelerin ve imtiyazların yeniden gözden geçirilmesi, Filistin, Yunanistan, Kızıldeniz gibi Osmanlı’dan koparılan bölgelerde bulunan fenerlerin işletme hakkı, Şirket idaresinin İstanbul’a dönüşü ve modern Türkiye ile imzalanan kârlı bir imtiyaz anlaşması üzerine oluşturulurken, 6. Bölüm: Modern Türkiye’de deniz fenerleri farlarının son defa yanması (1924-1939), ulusçu devletleşme modeline kaşı şirketin karşılaştığı zorluklar ve şirketin satış süreci, 7. Bölüm: 1939 yılına kadar halef ülkelerde fenerlerin idaresi, Manda yönetimi altındaki Suriye ve Lübnan’da fenerler idaresi, Filistin fenerler idaresi, Arnavutluk fenerleri, Kızıldeniz’de Hicaz ve Mekke fenerleri projesi ele alınmıştır.

8. Bölümde İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi 1939-1953 arasında fenerlerin imtiyazının sonu, Suriye ve Lübnan’daki fenerlerin bağımsızlığı, Türkiye ile imtiyaz konusunda anlaşmazlık, Arnavutluk Fenerleri idaresinin yönetimi, Yunanistan’daki fenerlerin idaresi ve Kızıl Deniz’deki fenerlerin idaresi üzerinde durulmaktadır. 9. Bölüm, yani son bölümde ise, Collas ve Michel fenerler şirketinin 1967 yılında son bulması, Türkiye’deki imtiyazların sonu, İsrail’deki imtiyazın sonu, 12 adadaki imtiyazın sonu, Lübnan, Suriye ve Yunanistan’daki imtiyazların sonu, 1959-1967 Collas-Michel Kumpanyası’nın nihayet bulması üzerinde durulmaktadır.

Fenerler idaresi 1856 yılından 1914 yılına kadar 69 yıl süre zarfında 211 adet fener ve ışık inşa etmiştir. İmtiyaz döneminde ise toplamda 191 fener inşa etmiştir. Ekler kısmında idarenin nerede, hangi zamanda kaç adet fener inşa ettiği. Bu fenerlerin farlarının hangilerinin beyaz, kırmızı, yeşil renkte yandığı kaçının dönüşümlü renklerinin bulunduğu, boylarının yüksekliklerinin ne kadar oldukları ve sair özelliklerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmektedir. Örneğin Ek I’de kumpanyanın kurucusunun hangi mesleklerde bulunduğu ve denizcilik tecrübesine dair bilgilere yer verilmiştir. Ek II’de 1860’tan 1884 yılına kadar Akdeniz’de ve Karadeniz’de inşa edilen 140 adet fenerin isimleri ve yerleri belirtilmiştir. Örneğin Karadeniz’de inşa edilen Kavak, Ereğli, İnce Burun, Samsun, Batum, Bafra Burnu, Kefken Burnu, Vona Burnu, Ünye Burnu, Ya-

son Burnu, Giresun Burnu, Trabzon, Rize Burnu Karadeniz'deki gemicilerin güzergâhlarına kılavuzluk etmiştir. Ek VII'de fenerler içerisine konulan aydınlatmaların özellikleri ve etki alanları istatistiki biçimde verilirken, Ek VIII'de fenerler idaresinin yıllara göre elde ettiği gelirler verilmiştir.

Michel'in deniz fenerleri müdürlüğü döneminde 20 fenerden 19'u, 1861-1871 yılları arasında 86 adet deniz feneri 1879-1896 yılları arasında ise 42 deniz feneri inşa edilmiştir. Temmuz 1914 yılına gelindiğinde 176 adet fener aktif olarak çalışmaya devam etmiştir. Bunların 36'sı Yunanistan, 7'si Bulgaristan, 5'i Trablus, 10'u İtalyan işgalindeki yerlerde ve 112'si ise halen Osmanlı sularında yer almıştır.